

RAAP-RAPPORT 1995

**Archeologische evaluatie en
waardering van een kasteelsite
te Schendelbeke**

**Gemeente Geraardsbergen
Provincie Oost-Vlaanderen**

drs. P.A.M.M. van Kempen & D.M.G. Keijers lic.

Archeologisch Adviesbureau

Colofon

Opdrachtgever: Vlaamse Overheid, Agentschap R-O Vlaanderen

Titel: Archeologische evaluatie en waardering van een kasteelsite te Schendelbeke, gemeente Geraardsbergen, provincie Oost-Vlaanderen.

Status: eindversie

Datum: 21 oktober 2009

Auteurs: *drs. P.A.M.M. van Kempen & D.M.G. Keijers lic.*

Projectcode: SKAS

Bestandsnaam: RA1995_SKAS

Projectleider: drs. P.A.M.M. van Kempen

Projectmedewerkers: drs. F. Stevens, E. Rondags lic. (RAAP), F. van den Oever (GT-front-line Archeo)

Vergunningsnummers: 2009/162 en 2009/162(2)

Autorisatie: drs. W. De Baere

ISSN: 0925-6229

RAAP Archeologisch Adviesbureau B.V.

Leeuwenveldseweg 5b

1382 LV Weesp

Postbus 5069

1380 GB Weesp

telefoon: 0294-491 500

telefax: 0294-491 519

E-mail: raap@raap.nl

RAAP Archeologisch Adviesbureau B.V. aanvaardt geen aansprakelijkheid voor eventuele schade voortvloeiend uit het gebruik van de resultaten van dit onderzoek of de toepassing van de adviezen.

Samenvatting

In opdracht van de Vlaamse Overheid, Agentschap R-O Vlaanderen heeft RAAP Archeologisch Adviesbureau in 2009 een archeologische evaluatie en waardering uitgevoerd van een kasteelsite te Schendelbeke in de gemeente Geraardsbergen, Provincie Oost-Vlaanderen. Het archeologisch onderzoek heeft als doel het in kaart brengen van de archeologische resten van het kasteel (funderingen en grachten) en het proberen de locatie van tijdens eerder archeologisch onderzoek aangelegde opgravings sleuven te achterhalen. Bovendien moet onderzocht worden of zich in de bodem fysiek nog resten van het kasteel bevinden. De archeologische evaluatie wordt door het Agentschap R-O Vlaanderen gebruikt als uitgangspunt bij het opstellen van een beschermingsdossier, meer in het bijzonder een historische en archeologische toelichtingsnota bij het beschermingsdossier.

Met behulp van het uitgevoerde onderzoek is het doel bereikt: het lokaliseren en in kaart brengen van het voormalige kasteel van Schendelbeke. Tevens kon op basis van het onderzoek de exacte locatie van de in 1971 aangelegde en niet aan het Lambertsysteem gekoppelde proefsleuven bepaald worden. Dit geldt eveneens voor de waarneming uit 1965.

Het kasteel is omstreeks 1300 aangelegd in het komgebied van de Dender, zeer waarschijnlijk nabij de samenvloeiing van een beek en de Dender. Dit is de reden dat de fundering, voor zover waargenomen bestond uit grondbogen met daaronder waarschijnlijk heipalen. Dit laatste kon niet worden vastgesteld. Het kasteel bezat binnenwerks een omvang van 21,40 m bij 22,10 m. Op de zuidwesthoek van het kasteel lag in ieder geval een zeshoekige toren. Op de noordhoek van het kasteel lag mogelijk ook een (ronde) toren. Ongeveer halverwege de zuidwestelijke vleugel bevond zich waarschijnlijk een uitspringend torentje. Er werden geen aanwijzingen gevonden voor gebouwen op het binnenterrein. Dit duidt mogelijk op een hoofdzakelijk militaire functie van het kasteel. Het uniforme materiaalgebruik en karakter van de funderingen lijkt er bovendien op te wijzen dat het kasteel als één concept, in één bouwfase is opgetrokken. Het vierkante grondplan van het kasteel past goed bij het vierkante kasteeltype dat vanaf het einde van de 13e eeuw wordt toegepast. De funderingen waren in baksteen opgetrokken en aan de buitenzijde bekleed met natuursteen. Het is echter de vraag of hele gevels in natuursteen zijn opgetrokken, of dat dit alleen beperkt is gebleven tot de plint. Een baksteenfragment voorzien van groen glazuur en met nop-versiering doet namelijk vermoeden dat bij delen van het opgaande muurwerk van het kasteel het baksteenwerk zichtbaar was. Met dergelijke stenen werden namelijk metseltekens in het muurwerk aangebracht. Uit de vondst van grote hoeveelheden daktegels en nokpannen blijkt echter wel dat er enkele gebouwen met een recht dakvlak moeten zijn geweest. Het is niet bekend of deze gebouwen op de binnenplaats stonden of dat er in de weermuur een vierkante of rechthoekige toren stond (bijv. de poorttoren). De gracht rondom het kasteel was circa 20 tot 30 m breed. De bodem van de gracht werd op gemiddeld 205 cm -Mv aangetroffen. In de grachten bevindt zich in een zone van circa 4 tot 6 m rondom het kasteel over het algemeen zeer veel puin in de gracht. Tijdens

RAAP-RAPPORT 1995

Archeologische evaluatie en waardering van een kasteelsite te Schendelbeke
Gemeente Geraardsbergen, Provincie Oost-Vlaanderen

het onderzoek kon worden vastgesteld dat de archeologische resten (zowel roerende als onroerende) als gevolg van de hoge grondwatertafel goed geconserveerd zijn.

Het uit de historische bronnen bekende neerhof met duiventil is niet in het onderzoeksgebied gevonden. Waarschijnlijk lag dit neerhof ten noordwesten van het kasteel op het terrein van de huidige villa Pijlekaartstraat 60. Ook voor een eventuele 11e-12e-eeuwse voorganger van het kasteel zijn binnen het onderzoeksgebied geen aanwijzingen gevonden.

Op basis van de waarderingscriteria van de Vlaamse Overheid kan de kasteelsite (hoofdburcht) als beschermenswaardig aangemerkt worden. Voorgesteld wordt daarom om de percelen of delen van deze percelen waarop de hoofdburcht inclusief de omliggende gracht zich bevindt te beschermen. Het betreft het perceel 1047T, het noordwestelijke deel van perceel 1047S en een gedeelte van het perceel 1046K. Ook delen van de percelen 1047L en 1046/53A dienen beschermd te worden. Om het duurzaam behoud van de archeologische resten te kunnen garanderen, kan een beheerplan worden opgesteld. Hierin zijn restricties ten aanzien van het grondgebruik opgenomen. Aanbevolen wordt om het gebruik van het terrein als weide te handhaven. Graaf- en ploegwerkzaamheden dienen vermeden te worden. Indien bodemingrepen niet vermeden kunnen worden, dan dienen deze voorafgegaan te worden door een opgraving. In het geval van de waterleiding wordt geadviseerd om graafwerkzaamheden ter hoogte van het kasteelterrein altijd onder archeologische begeleiding te laten plaatsvinden.

De resultaten van het onderzoek kunnen gebruikt worden voor een eventuele inrichting van het terrein. Bij eventuele inrichting en ontsluiting is het van belang dat het terrein zodanig ingericht wordt, dat een duurzaam behoud van de archeologische resten wordt gegarandeerd. Men moet zich hierbij realiseren dat de archeologische resten kwetsbaar zijn voor bodemingrepen. Dit betekent onder andere dat vermeden moet worden dat werkzaamheden ten behoeve van inrichting (en eventuele ontsluiting) van het terrein leiden tot beschadiging of zelfs vernietiging van deze resten. Ondergrondse resten kunnen aan het maaiveld zichtbaar gemaakt worden, zodat een aantrekkelijk archeologisch object ontstaat. In het geval van het kasteel van Schendelbeke kan gedacht worden aan het visualiseren van het grondplan. Daar het kasteel op een niet toegankelijke particuliere weide ligt, kan ontsluiting en inrichting op bezwaren van de eigenaars stuiten. Aanbevolen wordt om een eventueel fiets- en/of wandelpad langs het kasteelterrein te leiden, bijvoorbeeld over de laan die ten zuiden van het kasteelterrein ligt. Aanbevolen wordt om langs deze laan, ter hoogte van het kasteelterrein een informatiepaneel te plaatsen.

Inhoud

Samenvatting	5
1 Inleiding	9
1.1 Kader en doelstelling	9
1.2 Administratieve gegevens	10
1.3 Onderzoeksopzet en richtlijnen	10
2 Bureauonderzoek	13
2.1 Methoden	13
2.2 Resultaten	14
2.3 Conclusie	43
3 Inventariserend veldonderzoek	45
3.1 Methoden	45
3.2 Resultaten booronderzoek	51
3.3 Resultaten grondradaronderzoek	57
3.4 Resultaten weerstandsonderzoek	59
3.5 Conclusies	60
4 Waarderend veldonderzoek	63
4.1 Methode	63
4.2 Resultaten proefsleuvenonderzoek	66
4.3 Conclusie	81
5 Synthese	83
6 Waardering	91
6.1 Inleiding	91
6.2 Inhoudelijke waarde	91
6.3 Vormelijke waarde	94
6.4 Belevingswaarde	94
6.5 Eindresultaat waardering	95
7 Conclusies en aanbevelingen	97
7.1 Conclusies	97
7.2 Aanbevelingen	98

RAAP-RAPPORT 1995

Archeologische evaluatie en waardering van een kasteelsite te Schendelbeke
Gemeente Geraardsbergen, Provincie Oost-Vlaanderen

Literatuur	101
Gebruikte afkortingen	105
Verklarende woordenlijst	107
Overzicht van figuren, tabellen en bijlagen	109
Figuren	109
Tabellen	110
Bijlagen.....	110
Kaartbijlagen.....	111
Bijlage 1. Vondstenlijst 1965-1971	113
Bijlage 2. Sporenljst proefsleuven-onderzoek	117
Bijlage 3. Vondstenlijst proefsleuven-onderzoek	119
Bijlage 4. CD-rom	123

1 Inleiding

1.1 Kader en doelstelling

In opdracht van de Vlaamse Overheid, Agentschap R-O Vlaanderen heeft RAAP Archeologisch Adviesbureau in 2009 een archeologische evaluatie en waardering uitgevoerd van een kasteel-site te Schendelbeke in de gemeente Geraardsbergen, provincie Oost-Vlaanderen (figuur 1). Het archeologisch onderzoek heeft als doel het in kaart brengen van de archeologische resten van het kasteel (funderingen en grachten) en het proberen achterhalen van de locatie van tijdens eerder archeologisch onderzoek aangelegde opgravings sleuven. Bovendien moet onderzocht worden of zich in de bodem fysiek nog resten van het kasteel bevinden. De archeologische evaluatie wordt door het Agentschap R-O Vlaanderen gebruikt als uitgangspunt bij het opstellen van een beschermingsdossier, meer in het bijzonder een historische en archeologische toelichtingsnota bij het beschermingsdossier.

Figuur 1. De ligging van het onderzoeksgebied (zwart).

1.2 Administratieve gegevens

Gemeente: Geraardsbergen

Plaats: Schendelbeke

Onderzoeksgebied: het onderzoeksgebied ligt ten zuidoosten van het dorp Schendelbeke. Het betreft enkele weilanden gelegen tussen de Pijlekaartstraat en de Dender.

Omvang: circa 6,65 hectare

Kadastrale gegevens onderzoeksgebied: Gemeente Geraardsbergen, perceel Schendelbeke, 7de afdeling, Sectie A, nummers 1046K, 1046/02A, 1046/53A/1047L, 1047S, 1047T, 1048C, 2049E, 1049F en 1050A. Opgemerkt moet worden dat de percelen 1046/53A en 1047L het tracé van een waterleiding van de Vlaamse Maatschappij voor Watervoorziening betreft. Op deze percelen heeft daarom geen veldonderzoek plaatsgevonden (afgezien van geofysisch onderzoek).

Kadastrale gegevens kasteelsite: 1046K, 1046/53A/1047L, 1047S en 1047T

Centrumcoördinaat: 116.800 /164.580 (kaartblad 30)

CAI-nummer: locatie 502378

Vergunningsnummers: 2009/162 en 2009/162(2)

1.3 Onderzoekopzet en richtlijnen

Het onderzoek is uitgevoerd onder begeleiding van een stuurgroep. Naast medewerkers van de Vlaamse Overheid, Agentschap R-O Vlaanderen in de persoon van dhr. P. van den Hove en dhr. S. Mortier, bestond de stuurgroep ook uit dhr. K. De Grootte (Vlaams Instituut voor het Onroerend Erfgoed; VIOE), dhr. F. De Chou (burgemeester van Geraardsbergen), dhr. M. Cock (regionaal deskundige), dhr. W. De Baere (RAAP) en dhr. P. van Kempen (RAAP). Tijdens de diverse onderzoeksfases zijn de onderzoeksresultaten besproken met de leden van de stuurgroep. Samen met hen werd de strategie voor de volgende onderzoeksfase bepaald.

Het onderzoek bestond uit een bureauonderzoek gevolgd door een onderzoek in het veld. Het veldonderzoek bestond uit meerdere fasen. Eerst zijn een karterend booronderzoek en een geofysisch onderzoek in de vorm van grondradarmetingen uitgevoerd. Uit deze onderzoeken is vast komen te staan in welk deel van het onderzoeksgebied de resten van het kasteel verwacht werden. Vervolgens heeft in dit deel van het onderzoeksgebied (ca. 1 ha) een elektrisch weerstandsonderzoek plaatsgevonden. De resultaten van dit onderzoek zijn geverifieerd met controleboringen. Vervolgens is op basis van de resultaten hiervan bepaald waar de proefsleuven aangelegd moesten worden.

Het onderzoek is uitgevoerd onder vergunning van de Vlaamse Overheid, Agentschap R-O Vlaanderen. De vergunning voor het uitvoeren van een prospectie met ingreep in de bodem is geadmistreerd onder dossiernummer 2009/162 (9 juni 2009) en de vergunning voor het uitvoeren van een archeologische controle met een metaaldetector onder dossiernummer 2009/162(2) (9 juni 2009). Zie tabel 1 voor de dateringen van de in dit rapport genoemde archeologische perioden. Enkele vaktermen worden achter in dit rapport beschreven (zie verklarende woordenlijst).

RAAP-RAPPORT 1995

Archeologische evaluatie en waardering van een kasteelsite te Schendelbeke
Gemeente Geraardsbergen, Provincie Oost-Vlaanderen

Archeologische perioden		Datering
Nieuwe tijd		
Middeleeuwen	Laat	1500
	Vol	1300
	Vroeg	900
Romeinse tijd	Laat	450
	Midden	270
	Vroeg	70 na Chr. 12 voor Chr.
IJzertijd	Laat	800
	Midden	250
	Vroeg	500
Bronstijd	Laat	1100
	Midden	1800
	Vroeg	2000
Neolithicum (Nieuwe Steentijd)	Laat	2850
	Midden	4200
	Vroeg	4900 / 5300
Mesolithicum (Midden Steentijd)	Laat	6450
	Midden	8640
	Vroeg	9700
Paleolithicum (Oude Steentijd)	Laat	35.000
	Midden	300.000
	Vroeg	

Standaardtabel Archeologisch, RAAP 2009

Tabel 1. Archeologische tijdschaal.

RAAP-RAPPORT 1995

Archeologische evaluatie en waardering van een kasteelsite te Schendelbeke
Gemeente Geraardsbergen, Provincie Oost-Vlaanderen

2 Bureauonderzoek

2.1 Methodes

Het veldonderzoek is voorafgegaan door een bureauonderzoek. Tijdens dit onderzoek zijn diverse gegevens over het onderzoeksgebied bestudeerd. Op deze wijze werd inzicht verkregen in de historische ontwikkeling van het terrein en de geschiedenis van het kasteel in hoofdlijnen. Het onderzoek was met name gericht op het zo nauwkeurig mogelijk vaststellen van de locatie van het voormalige kasteel van Schendelbeke. Dit was van belang voor de planning van het veldwerk en de interpretatie van de resultaten daarvan.

Naast de bestudering van historische gegevens over het onderzoeksgebied zijn archeologische, bodemkundige en landschappelijke gegevens verzameld. Hiervoor is onder meer de Centrale Archeologische Inventaris (CAI) van het Vlaams Instituut voor het Onroerend Erfgoed geraadpleegd.

Tijdens het bureauonderzoek zijn naast literatuur (zie literatuurlijst) de volgende kaarten bestudeerd:

- Grootschalig Digitaal Hoogtemodel van Vlaanderen, kaartblad 30 (LIDAR-hoogtepunten, MOW-Afd WL, VMM-Afd OW en Agentschap voor Geografische Informatie Vlaanderen (AGIV).
- De Bodemkaart van Vlaanderen, schaal 1:20.000 (<http://Geo-Vlaanderen.GisVlaanderen.be/Geo-Vlaanderen/Bodemkaart>).
- De Quartairgeologische kaart van Vlaanderen, schaal 1:200.000 (<http://dov.vlaanderen.be>; Bogemans, 2005 a).
- De Quartairgeologische kaart van Vlaanderen, Kaartblad 30/38 Geraardsbergen & Ath (deel), schaal 1:50.000 (Bogemans, 2005b & c).
- Situatieplan van de ligging van het kasteel van Schendelbeke, L. Van der Schueren, Schendelbeke, 1965, schaal 1:5.000 (collectie M. Cock, Schendelbeke; bijlage 4).
- Kaart van een archeologisch noodonderzoek naar het kasteel van Schendelbeke, L. Van der Schueren, Schendelbeke, oktober 1965 (collectie M. Cock, Schendelbeke; bijlage 4).
- Kasteel van Schendelbeke archeologisch noodonderzoek 1965, M. Cock, 1978, schaal 1:50. Hertekening van de kaart van Van der Schueren uit 1965 (collectie M. Cock, Schendelbeke; bijlage 4).
- Sleuvenoverzicht van het onderzoek uit 1971 met aanduiding van de belangrijkste sporen, schaal 1:100, M. Cock, 1971 (collectie M. Cock, Schendelbeke; bijlage 4).
- Opgravingstekening met de vlak- en profieltekeningen van de sleuven 1 en 2, schaal 1:50, M. Cock, 1971 (collectie M. Cock, Schendelbeke; zie bijgevoegde CD-rom).
- Opgravingstekening met de vlaktekening van proefsleuf 3 en de profieltekeningen van het noord- en zuidprofiel van deze sleuf, schaal 1:50, M. Cock, 1971 (collectie M. Cock, Schendelbeke; bijlage 4).

- Ogravingstekening met de vlaktekeningen van de sleuven 1 t/m 4 en de tekeningen van het noordprofiel van sleuf 1, het noordprofiel van sleuf 2, het zuid- en noordprofiel (gedeeltelijk) van sleuf 3 en het zuid- en noordprofiel van sleuf, schaal 1:50, M. Cock, 1971 (collectie M. Cock, Schendelbeke; bijlage 4).
NB. Het betreft een deels onuitgewerkt plan. Op de keerzijde van dit plan staat een schets (niet op schaal) van de situering van de sleuven 3 en 5 en de globale aanduiding van het daarin aangetroffen muurwerk. In sleuf 3 staat binnen dit 'muurwerk' de tekst 'roest' of 'west'.
- Kaart van het Land van Aalst, Jacques Horenbault, 1596. Schaal 1:100.000 (Cock, 1988).
- Kabinetskaart van de Oostenrijkse Nederlanden en het Prinsbisdom Luik, graaf Jozef de Ferraris, 1780 (Koninklijke Bibliotheek van België: http://www.kbr.be/collections/cart_plan/ferraris/ Koninklijke Bibliotheek van België e.a., 2009).
- Verzamelingskaart voor het geperceleerde kadaster Plan der gemeente Schendelbeke Kanton Geraardsbergen Arrond: Oudenaarde Pcie Oost-Vlaanderen ter plaatse geeïndigd opden 13 December 1828 etc. H. de la Chevalerie, schaal 1:10.000 (stadsarchief Geraardsbergen, modern archief Schendelbeke/collectie M. Cock, Schendelbeke).
- Developpement du village de Schendelbeke, Philippe Christian Popp, schaal 1:2.500, circa 1860 (Koninklijke Bibliotheek van België, Brussel/collectie M. Cock, Schendelbeke).
- Atlas van de Buurtwegen, plan général (van Schendelbeke), schaal 1:10.000, 14 september 1844 (<http://www.gisoost.be: plan 209-D-001>).
- Atlas van de Buurtwegen, plan de detail no 5 (van Schendelbeke), schaal 1:2.500, 14 september 1844 (<http://www.gisoost.be: plan 209-D-005>).
- Atlas van de Buurtwegen, plan de detail no 2 (van Onkerzele), schaal 1:2.500, 28 augustus 1844 (<http://www.gisoost.be: plan 175-D-002>).
- Provincie Oost-Vlaanderen Arrondissement Aals gemte Schendelbeke Verzamelingsplan der niet bevaar- noch vlotbare waterlopen Opgemaakt door den ondergeteekenden Bijzonderen Agent van den provincialen technischen Dienst in uitvoering der wet van 7 mei 1877. Gent, den 20 Mei 1886, H. Vandenbossche, schaal 1:10.000, 20 mei 1886 (<http://www.gisoost.be: plan 211.1877-O-a>).

2.2 Resultaten

2.2.1 Aardkundige situatie

Geologie

Het onderzoeksgebied valt in geologisch opzicht gezien binnen het complex 2, d.w.z. tardiglaciale en holocene fluviatiele afzettingen (Borgmans, 2005c). Uit een geologisch profiel opgesteld in de buurt van Geraardsbergen, blijkt dat de uitdieping van de fluviatiele depressie in meerdere fasen is verlopen. Het fluviatiele systeem heeft zich bovendien in oostelijke richting verplaatst. De pleistocene fluviatiele afzettingen bestaan uit zandige sedimenten (Lid van Lembeke). Tevens bevinden zich in de Dendervallei hellingsafzettingen (Lid van Haspengouw). Deze afzettingen komen ofwel als één pakket geïntercaleerd tussen de eolische en fluviatiele afzettingen voor of als een alternerend complex met de zandige fluviatiele afzettingen van het Lid van Lembeke. De eolische afzettingen bestaan uit silt (löss) ten westen van de Dender (Formatie van Gent) en uit zandleem langs de oostelijke zijde. Tijdens de vorming van de huidige Dendervallei zijn grote delen van de

eolische afzettingen geërodeerd. In het Laat Pleistoceen zijn de depressies en de beekvalleien in hun definitieve vorm uitgeschuurd. De depressie van de Dender was slechts op bepaalde plaatsen breder dan de huidige. Dit was te Denderleeuw, te Ninove en in de wijde omgeving van Idegem. Het onderzoeksgebied valt binnen een zone met profieltype 9 (Bogemans, 2005b). Het betreft fluviatiele afzettingen met een textuur variërend van klei tot zand waarin zich mogelijk veen heeft ontwikkeld. Met daaronder mogelijk aan de bovenzijde homogene zandlemige eolische afzettingen, gevolgd door een alternatie van zand- en leemlagen. Daaronder bevindt zich lokaal lemig homogeen, gelaagd of alternerend met zandige en/of venige laagjes lemig materiaal. Dit pakket is ontstaan ten gevolge van hellingprocessen. Daaronder bevinden zich zandige vlechtende rivierafzettingen. De diepte van de verschillende lagen wordt op de quartairgeologische kaart niet vermeld.

De quartairgeologische kaart van Vlaanderen (schaal 1:200.000) geeft een gelijkwaardig beeld. Het onderzoeksgebied bevindt zich in een gebied met fluviatiele afzettingen uit het Holoceen of Tardiglaciaal (<http://dov.vlaanderen.be>: type 3a: code FH). De pleistocene ondergrond bestaat uit eolische afzettingen (zand tot silt) van het Weichseliaan (Laat Pleistoceen - mogelijk Vroeg Holoceen) en/of hellingsafzettingen van het Quartair (type 3a: code ELPw en/of HQ). Daaronder bevinden zich fluviatiele afzettingen van het Weichseliaan (Laat Pleistoceen). Ten noorden van het onderzoeksgebied, noordelijk van de Pijlekaartstraat, bestaat de ondergrond enkel uit eolische afzettingen (zand tot silt) van het Weichseliaan (Laat Pleistoceen- mogelijk Vroeg Holoceen) en/of hellingsafzettingen van het Quartair (type 1: code ELPw en/of HQ).

Bodem

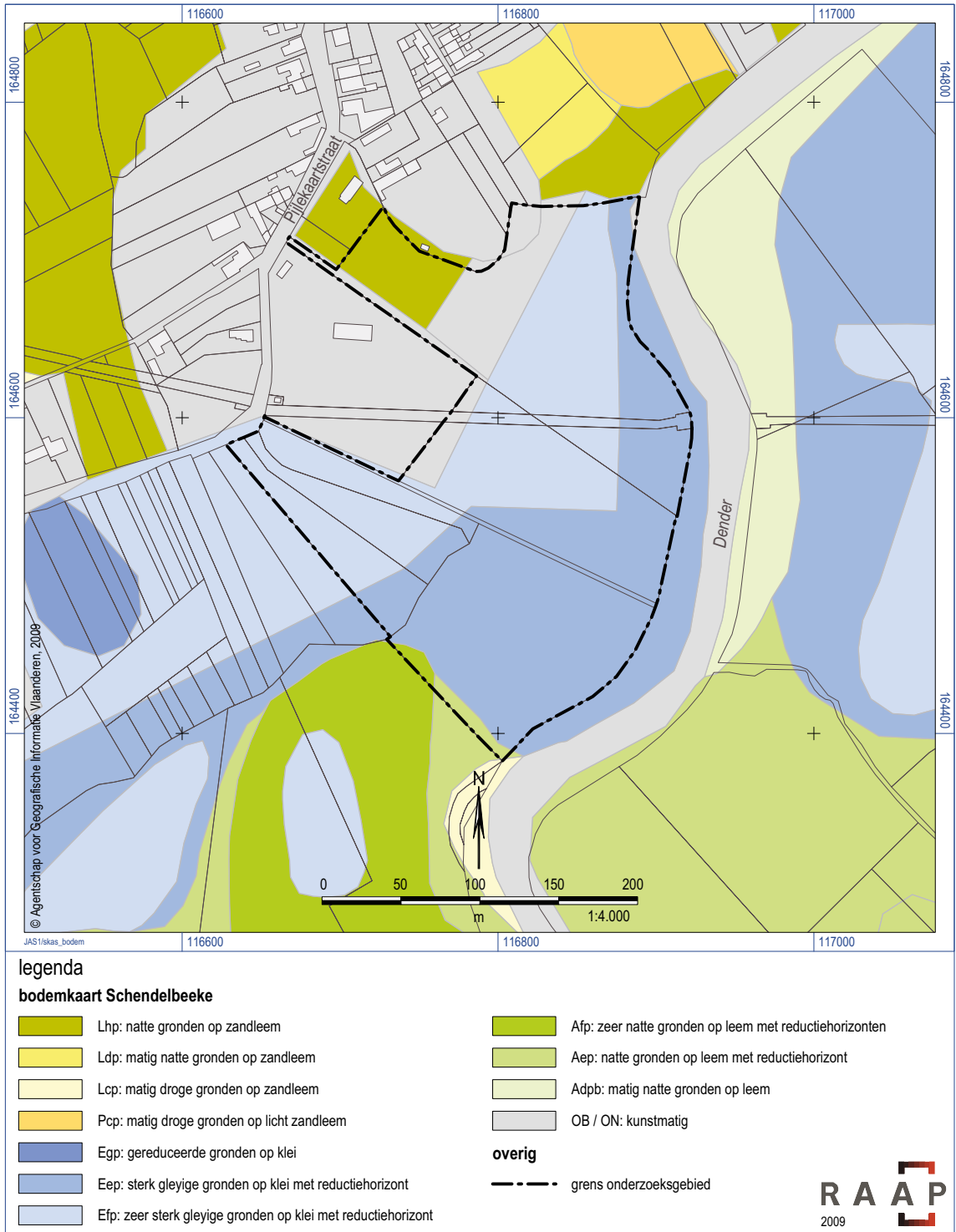
Het oostelijke en zuidelijke deel van het onderzochte gebied bestaat uit sterk gleyige gronden op klei met reductiehorizont (figuur 2; <http://geovlaanderen.agiv.be>; code Eep). Het midden en zuidwestelijke deel van het onderzoeksgebied bestaat uit zeer sterk gleyige gronden op klei met reductiehorizont (code: Efp). In het noordwestelijke deel van het onderzoeksgebied bevindt zich deels een gebied met een kunstmatige ophoging (code ON) en meer naar het westen bevinden zich natte gronden op zandleem (code Lhp).

Digitaal Hoogtemodel (DHM)

Op de uitsnede uit het Digitaal Hoogtemodel voor Vlaanderen is duidelijk zichtbaar dat het onderzoeksgebied zich in de riviervlakte van de Dender bevindt (figuur 3). Oude meanders van de Dender zijn niet herkenbaar in het onderzoeksgebied. Op het DHM is ten zuidoosten van de grote vijver naast het huis Pijlekaart 60 een min of meer rechthoekige verhoging van circa 30 bij 30 m zichtbaar met daaromheen een halfronde laagte van circa 10 tot 20 m. Het perceel waarop de structuur zichtbaar is, ligt overigens hoger dan de omliggende percelen. Op het DHM is ook de ligging van de waterloop in het zuidwestelijke deel van het onderzoeksgebied herkenbaar. Het verloop van deze waterloop is in noordwestelijke richting te volgen tot aan de genoemde structuren. Waarschijnlijk kan de waterloop geïdentificeerd worden als een oude loop/tak van de Dammersbeek.

RAAP-RAPPORT 1995

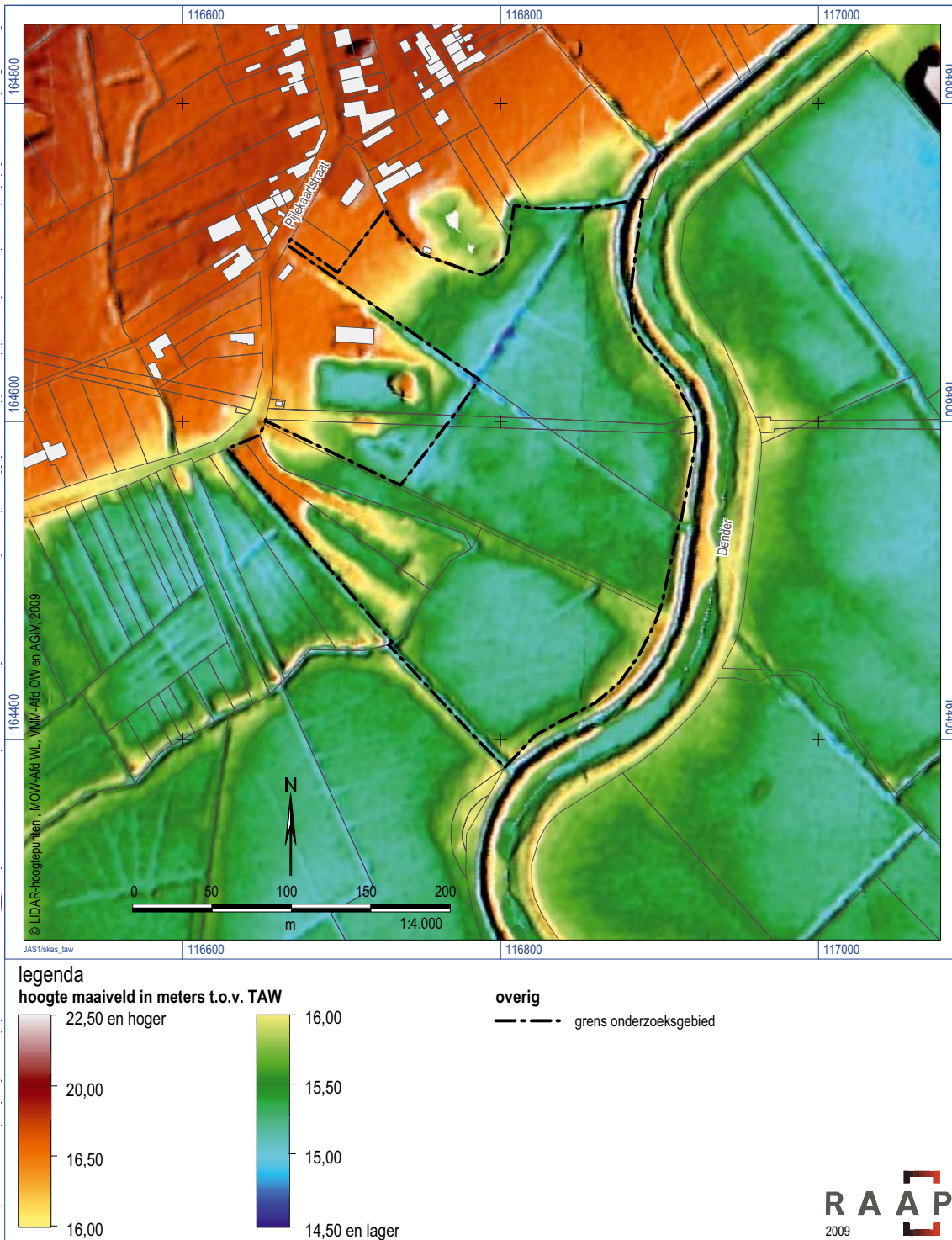
Archeologische evaluatie en waardering van een kasteelsite te Schendelbeke
Gemeente Geraardsbergen, Provincie Oost-Vlaanderen

Figuur 2. Uitsnede van de bodemkaart van Vlaanderen.

RAAP-RAPPORT 1995

Archeologische evaluatie en waardering van een kasteelsite te Schendelbeke
Gemeente Geraardsbergen, Provincie Oost-Vlaanderen

Figuur 3. Uitsnede van het Digitaal Hoogte Model van Vlaanderen (DHM).

Figuur 4. Luchtfoto van het onderzoeksgebied.

Luchtfoto

Op een recente luchtfoto zijn geen elementen zichtbaar die zouden kunnen wijzen op de aanwezigheid van een kasteelterrein (figuur 4). Op de luchtfoto is wel duidelijk zichtbaar dat het onderzoeksgebied vrijwel geheel uit weidegebied bestaat.

2.2.2 Bekende archeologische informatie

Jaren 60

In de jaren 60 van de 20e eeuw (vóór 1965) heeft dhr. M. Cock uit Schendelbeke enkele proefputjes gegraven op het kasteelterrein (mondelijke mededeling dhr. M. Cock, Schendelbeke). In de putjes werd puin aangetroffen. Het exacte aantal, de omvang en de diepte van de putjes is niet bekend.

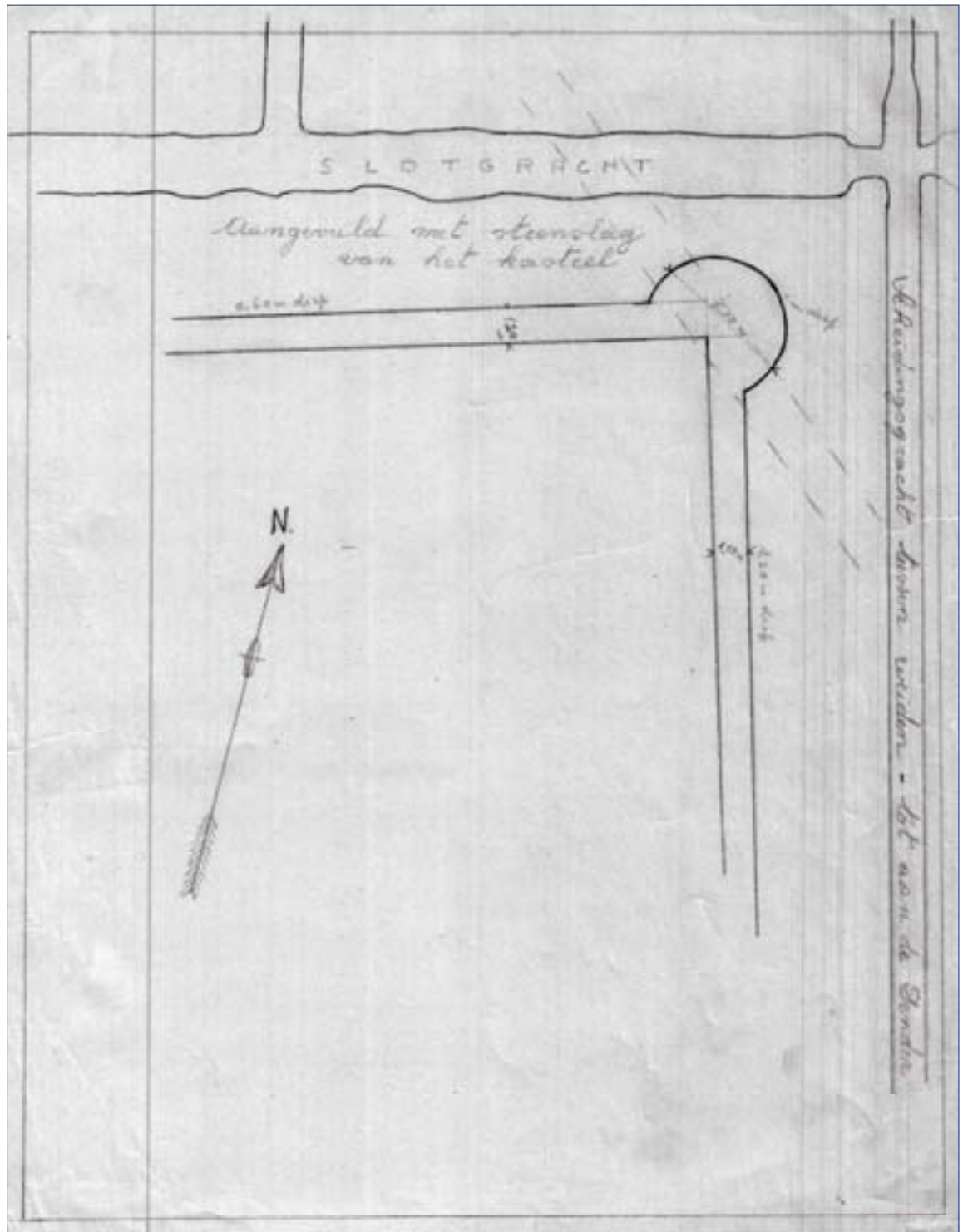
Onderzoek 1965

In 1965 werden fundamenten van het kasteel aangetroffen bij de aanleg van de hogedrukwaterleiding Elst-Espinette. In de Centrale Archeologische Inventaris (CAI) is het kasteelterrein naar aanleiding van dit onderzoek geregistreerd onder locatienummer 502378. Opgemerkt moet worden dat de in de CAI opgenomen literatuurverwijzing verwijst naar een artikel in het tijdschrift van de Geschied- en Heemkundige Kring Triverius. Het blijkt hier echter slechts te gaan om een kort verslag van dhr. P. Baguet (1972) over de lezing die dhr. Marcel Cock voor de Heemkundige kring heeft gehouden. Over de inhoud van de lezing (i.e. de resultaten van de opgravingen) worden geen mededelingen gedaan. Waarschijnlijk gaat de lezing over zowel de waarnemingen uit 1965 als het onderzoek uit 1971.

Van het onderzoek zijn een situatietekening van L. Vander Schueren uit 1965 en enkele dia's bewaard gebleven (figuur 5). Van de situatietekening is in 1978 door dhr. M. Cock een uitgewerkte tekening op schaal vervaardigd (bijlage 4). De situatietekeningen geven slechts een reconstructie van de muren van het kasteel op basis van de in de waterleidingsleuf aangetroffen resten. Volgens Capiou (1971b: 49) werd een klein deel van de weermuur en een flanktoren aangesneden. Er is geen natuurgetrouwe tekening gemaakt van de aangetroffen resten. Ook zijn geen baksteenformaten of metselverbanden van het muurwerk genoteerd. Desondanks zijn uit de beschikbare gegevens enkele zaken af te leiden (figuur 6). De muurresten van de noordoostelijke en noordwestelijke weermuur van het kasteel werden waargenomen. Deze muurresten stonden haaks op elkaar (figuur 7). Het onderlinge verband tussen deze muurresten is niet vast te stellen omdat juist hier een deel ontbreekt. Slechts bij de zuidelijke hoek is te zien dat de muurresten elkaar raken. De noordoostelijke muur was circa 110 cm breed. De bovenzijde daarvan werd op 120 cm -Mv aangetroffen. De zuidwestelijke muur was circa 120 cm breed en de top daarvan werd op 60 cm -Mv aangetroffen. Hierbij is het de vraag of men destijds de volledige breedte van de muren heeft waargenomen. Tegen de noordelijke profielwand van de leidingsleuf werd over een breedte van 5 m een fundament waargenomen. Op de foto's is goed te zien dat de leidingsleuf dwars door het fundament is gegraven (figuur 8). Op basis van de 'breedte' van de aangetroffen muur werd aangenomen dat dit het fundament van een toren betrof. Op de situatietekening heeft men een ronde toren gereconstrueerd (figuur 5). Gezien de breedte van het aangetroffen fundament tegen de noordwand van de leidingsleuf ten opzichte van de breedte van de beide andere aangetroffen fundamenten is dit op zich niet verwonderlijk. Het aangetroffen fundament zou namelijk ruim buiten de beide flankmuren uitsteken. Zoals we nu echter weten is de muur op een dieper niveau (vanaf ca. 1 m -Mv) breder. De muur is dan maximaal circa 215 cm dik (zie hoofdstuk 4). Als men deze breedte voor zowel de noordoostelijke als noordwestelijke muur van het kasteel toepast, dan blijkt dat de gehele breedte van het in de noordwand van de leidingsleuf aangetroffen fundament (5 m) hier binnen valt (figuur 6). Anders gezegd: het is ook mogelijk dat bij de aanleg van de leidingsleuf het fundament van de noordhoek van het kasteel diagonaal is gecoupeerd. Hierbij moet echter aangetekend worden dat de muur zich ook naar de binnenzijde (kasteelzijde) verbreed kan hebben (zie hoofdstuk 4). Het is daarom niet uitgesloten dat het aangetroffen muurdeel toch tot een hoektoren heeft behoord. In dat geval lijkt een kleine ronde of D-vormige hoektoren, zoals op de reconstructietekeningen is weergegeven inderdaad de meest waarschijnlijk optie. Voorbeelden van dergelijke torens zijn die van het kasteel Middelburg (gemeente Maldegem, De Clerq e.a., 2003)), de

RAAP-RAPPORT 1995

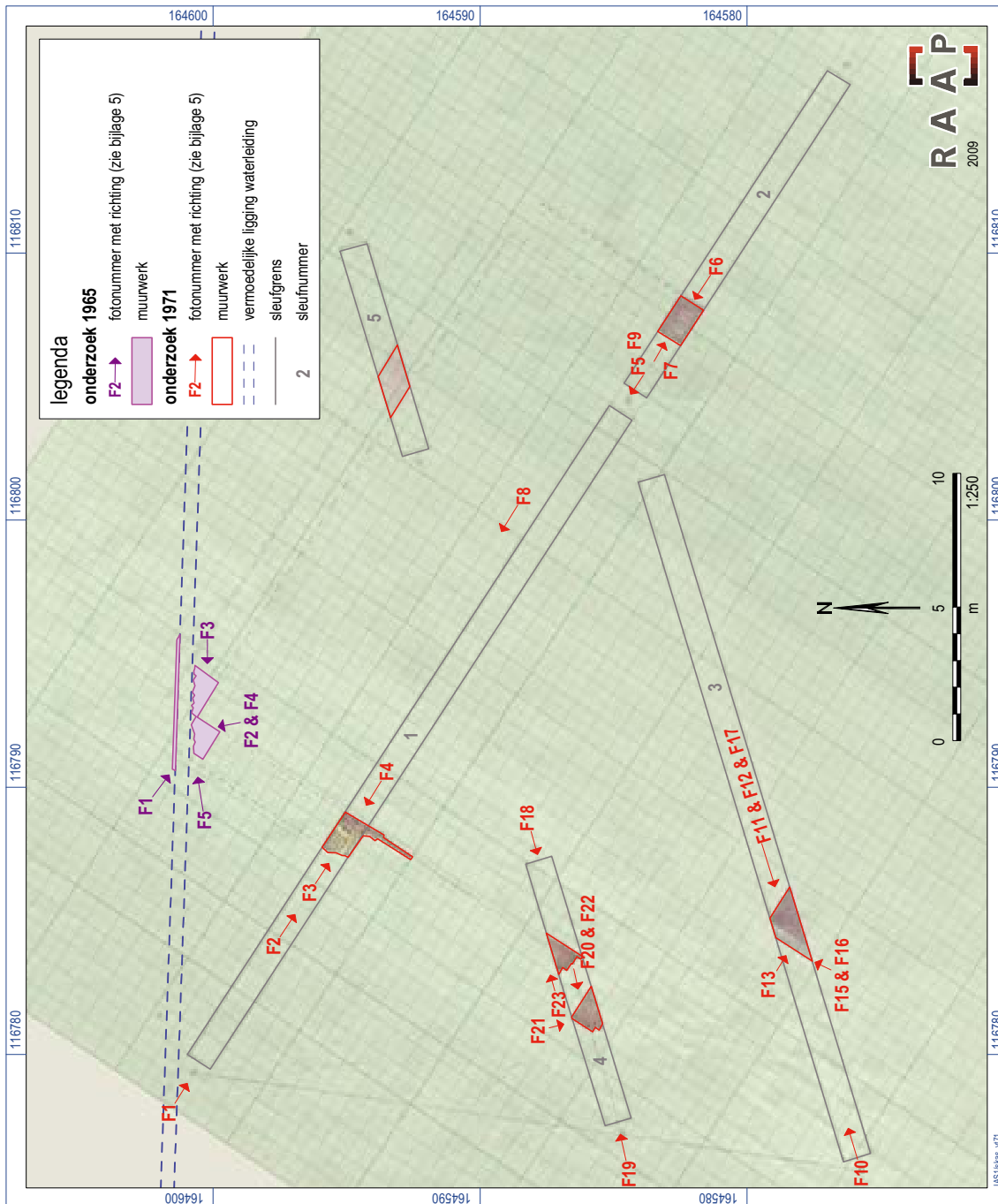
Archeologische evaluatie en waardering van een kasteelsite te Schendelbeke
Gemeente Geraardsbergen, Provincie Oost-Vlaanderen

Figuur 5. Kaart van het archeologisch noodonderzoek naar het kasteel van Schendelbeke, L. van der Schueren, oktober 1965 (collectie M. Cock, Schendelbeke).

RAAP-RAPPORT 1995

Archeologische evaluatie en waardering van een kasteelsite te Schendelbeke
 Gemeente Geraardsbergen, Provincie Oost-Vlaanderen

Figuur 6. Overzicht van de archeologische onderzoeken uit 1965 en 1971.

RAAP-RAPPORT 1995

Archeologische evaluatie en waardering van een kasteelsite te Schendelbeke
Gemeente Geraardsbergen, Provincie Oost-Vlaanderen

zuidelijke hoektoren van het Huis te Merwede (gemeente Dordrecht, Ned.; Janssen, 1996: 66), de hoektorens van de oudste fase van het kasteel Heenvliet (gemeente Bernisse, Ned.; Janssen, 1996: 86) of de zuidoostelijke hoektoren van het kasteel Hellenburg (gemeente Borsele, Ned.; Janssen, 1996: 63). Het is natuurlijk ook mogelijk dat er op een later moment tegen de noordhoek van het kasteel een toren gebouwd is.

Uit de situatieschets van Vander Schueren (1965) is op te maken dat zich ten noordwesten van de westelijke muur van het kasteel veel steenslag bevond. Waarschijnlijk betreft het in de gracht geworpen afbraakpuin. De nog bestaande sloot tussen het kasteelterrein en het perceel Pijlekaart 60 wordt aangemerkt als slotgracht. Waarop deze veronderstelling is gebaseerd is onbekend. Op figuur 6 is op basis van de foto's en de oude situatieplannen een reconstructie gemaakt van de locatie en de omvang van het muurwerk dat bij de ontgravingen moet zijn waargenomen. Hoewel de exacte locatie van het waargenomen muurwerk pas na afloop van het dit jaar uitgevoerde waarderend proefsleuvenonderzoek definitief is vast komen te staan (hoofdstuk 4), is deze juiste locatie, om eventuele verwarring te voorkomen ook op figuur 6 weergegeven. Op een van de foto's uit 1965 is een hoek van een fundering waarneembaar (zie bijlage 4: 1965_foto7). Daar de locatie van deze foto niet te achterhalen is, is het onbekend of en zo ja, welk deel van het kasteel het betreft.

Tijdens de aanleg van de waterleiding zijn enkele losse vondsten geborgen. Het betreft een ijzeren spies met een lengte van 15,8 cm (bijlage 1 en figuur 9; Cock en De Chou, 1978: 28). De diameter van de huls aan de basis bedraagt 2,4 cm en aan het blad 0,9 cm. De lengte van de huls is 9,5 cm en de lengte van het blad 6,3 cm. De breedte van het blad bedraagt 2,6 cm en de dikte van het metaal is 1 mm. De huls van de spies is aan de basis voorzien van een gaatje voor een klinknagel. Het blad is een weinig uitgezet en zijdelings afgeplat.

Ook werd er een vloertegel gevonden van roodbakkend aardewerk met afmetingen van 16x16x2,5 cm (bijlage 1; Cock en De Chou, 1978: 26). De bovenzijde van de tegel was voorzien van bruinrood en geelgroen loodglazuur. De versiering bestaat uit tegenover elkaar liggende driehoeken.

In de leidingsleuf westelijk van het kasteelterrein en ten zuiden van de vijver van de villa Pijlekaart 60, werd een menselijke schedel gevonden (bijlage 1; Cock & De Chou, 1978: 28). Uit het feit dat de naden van de schedel niet geheel gedicht waren valt op te maken dat het een jong persoon betreft (20 à 25 jaar). Het geslacht kon niet bepaald worden. Op hetzelfde perceel werd in het profiel van de leidingsleuf een grondspoor waargenomen. Mogelijk betreft het een grote kuil of een sloot. Het feit dat over het spoor geen bouwvoor aanwezig lijkt te zijn, doet vermoeden dat het spoor van meer recente datum is (zie bijlage 4: 1965_foto6). Het is echter ook mogelijk dat het een spoor betreft dat gerelateerd is aan het kasteel (bijvoorbeeld op het neerhof).

Onderzoek 1971

In augustus 1971 werd een proefsleuvenonderzoek uitgevoerd door enkele amateur-archeologen uit Schendelbeke onder leiding van Guido Capiou, als historicus werkzaam bij het museum in het Jubelpark. Bij de opgravingen waren verder betrokken: G. Cock, M. Cock, M. Eerlingen-Van Cauwelaert, H. Capiou en Chr. Van Lierde (Cock en De Chou, 1978 en Van den Hove, 2007). Volgens de heer M. Cock werd de opgraving ondersteund door de Nationale Dienst voor Opgravingen (NDO). Er is ook een archeoloog van deze dienst ter plaatse geweest. Onbekend is echter wie dat

RAAP-RAPPORT 1995

Archeologische evaluatie en waardering van een kasteelsite te Schendelbeke
Gemeente Geraardsbergen, Provincie Oost-Vlaanderen

Figuur 7. Muurwerk in de zuidelijke profielwand van de leidingsleuf, 1965 (collectie M. Cock, Schendelbeke).

Figuur 8. Muurwerk in de noordelijke profielwand van de leidingsleuf, 1965 (collectie M. Cock, Schendelbeke).

was. Navraag door de heer Van den Hove (Agentschap R-O Vlaanderen) bij het huidige Vlaams Instituut voor het Onroerend Erfgoed wees uit dat hier geen documentatie meer aanwezig is. Van het onderzoek zijn gelukkigerwijs nog enkele zaken in het bezit van dhr. Marcel Cock (Schendelbeke) bewaard gebleven. Het betreft enkele opgravingstekeningen (zowel vlak- als profieltekeningen), een overzichtstekening van de opgravingen, dia's en vondsten. Een beschrijving van de aangetroffen funderingen (inclusief metselverband en baksteenformaat) ontbreekt, evenals de locatie van de vondsten en de hoogte (t.o.v. TAW) van de aangetroffen sporen.

Hoewel op de tekeningen de meetpunten van het gebruikte meetsysteem zijn weergegeven ontbreken de Lambert-coördinaten. Het is daarom onduidelijk waar de sleuven exact liggen. Bekend is echter wel dat de sleuven op de weide met kadastraalnummer Sectie A 1047 zijn aangelegd (kaartbijlage 1). Bovendien is uit enkele foto's van het onderzoek en uit de mededeling van dhr.M. Cock op te maken dat de opgravingen in het noordwestelijke deel van de weide zijn aangelegd. Gelukkigerwijs is op het overzichtsplan de ligging van de sleuven ten opzichte van elkaar weergegeven. De sleuven hebben destijds geen nummer gekregen. Om de bespreking van de resultaten van het proefsleuvenonderzoek te vergemakkelijken zijn de sleuven alsnog genummerd. Deze nummering is op de overzichtstekening weergegeven (figuur 6 en bijlage 4). Hoewel de exacte locatie pas na afloop van het dit jaar uitgevoerde waarderend proefsleuvenonderzoek definitief is vast komen te staan, is ook hiervan de juiste locatie op figuur 6 weergegeven. Ook de drie vlaktekeningen van het onderzoek uit 1971 hebben wij ter verduidelijking voorzien van sleuf- en profielaanduiding en oriëntatie (zie bijlage 4). Tevens zijn de bewaard gebleven foto's van het destijds uitgevoerde onderzoek genummerd. Op de overzichtstekening van de proefsleuven is de richting van de diverse foto's aangegeven (bijlage 4). Slechts enkele illustratieve dia's zijn in dit rapport opgenomen. Voor een volledig overzicht wordt verwezen naar de bijgevoegde cd-rom. In

RAAP-RAPPORT 1995

Archeologische evaluatie en waardering van een kasteelsite te Schendelbeke
Gemeente Geraardsbergen, Provincie Oost-Vlaanderen

totaal werden 5 sleuven aangelegd. Alle sleuven zijn met de hand gegraven en zijn 1 m breed. De eerste en tweede sleuf liggen in elkaars verlengde en hebben een noordwest-zuidoost oriëntatie en zijn respectievelijk 29 en 14 m lang. De overige sleuven zijn in een hoek van circa 45 graden ten opzichte van de sleuven 1 en 2 uitgezet. Deze sleuven zijn west-oost georiënteerd. De sleuven 3 en 4 liggen ten westen van sleuf 1 en sleuf 5 ligt ten oosten daarvan. De sleuven 3, 4 en 5 zijn respectievelijk 10, 8 en 26,5 m lang. Ter plaatse van de in sleuf 1 aangetroffen muur is de zuidelijke begrenzing van deze muur over circa 2 m in zuidwestelijke richting gevolgd. Het is opmerkelijk dat van sleuf 5 geen profiel en vlaktekening schaal 1:50 en geen foto's van het daarin aangetroffen muurwerk voorhanden zijn. In de Centrale Archeologische Inventaris (CAI) is het kasteelterrein naar aanleiding van dit onderzoek geregistreerd onder locatienummer 501710. Hierbij is aangegeven, waarschijnlijk in navolging van Capiou (1971a), dat de aangetroffen resten uit de 14e eeuw stammen.

Volgens een beschrijving van het proefsleuvenonderzoek in Cock en De Chou, 1978 (23 en 25) was: *“het gebouw opgetrokken uit baksteen en zandsteen en was afgedekt met leien en rode dakpannen. Van het gebouw, dat blijkbaar door brand werd verwoest en waarvan de muren in de errond liggende gracht werden geduwd, werden een noordelijke, oostelijke en de zuidelijke muur opgetekend, die haaks in twee hoektorens op elkaar staan en een dikte hebben van ongeveer 1,5 m. De afstand binnensmuurs tussen de noordelijke [noordwestelijke] en de zuidelijke [zuid-oostelijke] muur bedraagt 21,50 m. Langs de noordzijde [=noordwestelijke zijde] werd ook een*

Figuur 9. IJzeren spies gevonden tijdens de waarnemingen in 1965 (uit: Cock & De Chou, 1978: 31).

RAAP-RAPPORT 1995

Archeologische evaluatie en waardering van een kasteelsite te Schendelbeke
Gemeente Geraardsbergen, Provincie Oost-Vlaanderen

Figuur 10. De fundering in sleuf 1 gezien vanuit het noordwesten, 1971 (collectie M. Cock, Schendelbeke).

vloer(?), waarnaast een gang noord-zuid [noordwest-zuidoost] loopt, opgetekend. Op de westelijke zijde [=zuidwestelijke zijde] is een vloer met daarop een ingestorte opgaande muur van een gewelf blootgelegd [= grondboog]. Capiou (1971a) omschrijft de teruggevonden resten als de resten van bakstenen muren van een vierkant gebouw met zijden van circa 20 m (Capiou, 1971a). De muren waren circa 1,5 m dik. Het geheel werd omgeven door een circa 4 à 5 m brede sloot.

Als de documentatie van het proefsleuvenonderzoek nader bestudeerd wordt, dan blijkt dat het kasteel een nagenoeg vierkante plattegrond bezat. De afstand tussen de noordwestelijke en zuidoostelijke muur van het kasteel bedraagt binnenwerks 21,40 m. De afstand tussen de noordoostelijke muur en de zuidwestelijke muur van het kasteel bedraagt binnenwerks 22,10 m. Van drie funderingen kon de dikte vastgesteld worden. De fundering van de noordwestelijke muur van het kasteel in sleuf 1, de fundering van de zuidoostelijke muur in sleuf 2 en de fundering van de noordoostelijke muur in sleuf 5. Daar het parament aan de buitenzijde van de muur in sleuf 1 is weggebroken, is het waarschijnlijk dat de muur iets breder was dan de waargenomen 1,5 m. De muur in sleuf 2 was eveneens 1,5 m breed en de muur in sleuf 5 1,10 m. De beide laatste muren bezaten zowel aan de binnen- als buitenzijde van het kasteel rechte zijden. De top van de genoemde funderingen in de sleuven 1 en 2 werd op respectievelijk 50 cm en 160 cm -Mv aangetroffen. De diepteligging van de fundering in sleuf 5 is niet opgetekend. Uit de foto van de muur in sleuf 1 blijkt dat de kern van het muurwerk bestaat uit zeer slordig, onregelmatig metselwerk. In de muurkern zijn veel halve, gebroken stenen zichtbaar (figuur 10). De muur is wel met mortel gemetseld. Het parament aan de kasteelzijde bestaat uit een afwisseling van koppen- en strekkenlagen in wild verband. Ook de fundering in sleuf 2 lijkt te bestaan uit slordig onregelmatig metselwerk (figuur 11). Ook hier lijkt de fundering met mortel te zijn gemetseld.

Het muurwerk in sleuf 4 werd zoals we zagen omschreven als *vloer met naastgelegen gang* en het muurwerk (figuur 12) in sleuf 3 als *vloer met opgaande muur van ingestort gewelf* (figuur 13). Uit de foto's van het onderzoek is op te maken dat de grondwaterstand op het terrein erg hoog is. In sleuf 1 is bijvoorbeeld zichtbaar dat het grondwater zich al op circa 1,0 m -Mv bevindt (figuur 14). De top van de in sleuf 4 aangetroffen vloer bevindt zich op circa 110 cm -Mv en de top van het gewelf van de gang op circa 120 cm -Mv. De top van het gewelfrestant in sleuf 3 bevindt zich op circa 140 cm -Mv en de top van de vloer op circa 190 cm -Mv. Het is daarom onwaarschijnlijk dat gezien de diepte van het aangetroffen muurwerk in de sleuven 3 en 4, de gegeven interpretatie juist is. De 'gangen' zouden dan geheel onder het grondwater liggen. Het is waarschijnlijker dat de 'vloeren' restanten van funderingen betreffen en dat de gewelven geïnterpreteerd moeten worden als grond- of spaarbogen. Het is ook mogelijk dat het de uitgang van gewelfde latrines betreft. Uit de profieltekeningen valt op te maken dat de beide aangetroffen bogen circa 40 cm dik ofwel anderhalfsteens waren (bijlage 4). Uit de foto's is op te maken dat de beide gewelven met mortel zijn gemetseld. Voor de fundering in sleuf 4 is weinig mortel gebruikt en de fundering in sleuf 3 lijkt geheel zonder mortel te zijn opgetrokken. Waarschijnlijk is dit het gevolg van de ligging onder het grondwater. De breedte van de fundering in sleuf 3 is niet vastgesteld, maar wordt op circa 2 m geschat.

Zoals we reeds zagen gaven Cock en De Chou (1978) aan dat het kasteel was opgetrokken in baksteen en zandsteen. aGezien van twee geprofileerde zandstenen blokken (zie verder) werd echter geen *in situ* zandsteen in de muren aangetroffen. In bakstenen kastelen is het gebruik van

RAAP-RAPPORT 1995

Archeologische evaluatie en waardering van een kasteelsite te Schendelbeke
Gemeente Geraardsbergen, Provincie Oost-Vlaanderen

Figuur 11. De fundering in sleuf 2 gezien vanuit het zuidoosten met op de achtergrond de fundering in sleuf 1, 1971 (collectie M. Cock, Schendelbeke).

RAAP-RAPPORT 1995

Archeologische evaluatie en waardering van een kasteelsite te Schendelbeke
Gemeente Geraardsbergen, Provincie Oost-Vlaanderen

Figuur 12. Overzicht van het muurwerk ik sleuf 4 gezien vanuit het noordoosten, 1971 (collectie M. Cock, Schendelbeke).

natuursteen voor lijsten, profielen, hoekblokken en kolommen gangbaar. Het is dus de vraag of in het kasteel grote hoeveelheden zandsteen verwerkt waren. Het feit dat het parament van de muur in sleuf 1 is weggebroken duidt er echter mogelijk op dat hier sprake was van een natuurstenen klamp (Debonne, 2008: 201).

Uit de opgravingstekeningen is op te maken dat zich aan de grachtzijde van het muurwerk een puinlaag bevindt. In de sleuven 1 en 2 was deze puinlaag circa 4 tot 5 m breed. De top van deze puinlaag bevindt zich op circa 10 tot 50 cm -Mv. De puinlaag in sleuf 3 was circa 7 m lang en bevond zich op circa 50 cm -Mv. Deze puinlaag houdt waarschijnlijk verband met de tijdens de afbraak van het kasteel in de gracht geworpen puin. Uit het profiel van sleuf 1 blijkt dat zich ook ten noordwesten van de puinlaag, zij het minder, puin in de bodem is aangetroffen (bijlage 4). Uit dit profiel blijkt eveneens dat de bodem ten zuidoosten van de fundering tot circa 75 cm -Mv geroerd is. Vanaf circa 5,5 m tot 11,75 m ten zuidoosten van de muur lijkt zich op deze diepte een enkele laag (bak)stenen(?) te bevinden. Misschien betreft deze laag een (restant) van een oude vloer of bestrating van het kasteel. Het is ook mogelijk dat het slechts afbraakpuin van het kasteel betreft.

Tijdens het onderzoek is een aantal vondsten geborgen. Vrijwel alle vondsten zouden zich in de collectie van dhr. M. Cock uit Schendelbeke moeten bevinden. Enkele vondsten konden echter niet meer achterhaald worden (zie bijlage 1). Gelukkigterwijs is een deel van de vondsten beschreven in de Cock en De Chou (1978: 25-28). De nog aanwezige vondsten betreffen hoofdzakelijk het bouw-materiaal en het grijsbakkende aardewerk (bijlage 1). Bij de bestudering van de nog voor handen zijnde vondsten is getracht deze te koppelen aan de catalogus uit 1978 (Cock en De Chou). Uit de vergelijking bleek dat een groot deel van de vondsten niet in deze catalogus is beschreven. Deze vondsten zijn eveneens in de vondstenlijst opgenomen (bijlage 1). In bijlage 1 is daarom aangegeven of een vondst in de catalogus stond en of deze nog in de collectie van dhr. Cock aanwezig is. Bij het bestuderen van de scherven zijn die scherven die met zekerheid tot een "pot" behoorden apart in een zakje gedaan. Eén vondst is bovendien tegenwoordig ingemetseld in het huis Pijlekaart 103. De heer M. Cock heeft aangegeven dat hij de vondsten van het onderzoek uit 1971 overdraagt aan het depot van het VIOE te Zellik (als collectie Marcel Cock).

Tijdens het proefsleuvenonderzoek werden aan het oppervlak 2 hardgebakken dikke wandscherven met grijze kern gevonden (Cock en De Chou, 1978: 15). Eén scherf had een besmeten oppervlak en een gegladde binnenzijde. Het betreft IJzertijdscherven uit de La Tène-periode (450-250 voor Chr.). Waarschijnlijk is de scherf bij de aanleg van de hogedrukwaterleiding in 1965 aan de oppervlakte gekomen. Het is daarom onduidelijk of deze scherf van elders afkomstig is. Uit de proefsleuven werd een vrij grote hoeveelheid middeleeuwse keramiek geborgen. Het betrof hoofdzakelijk scherven grijs (of grijsbakkend) gedraaid aardewerk (totaal 252 scherven). Het merendeel daarvan betreft wandscherven. Drie wandscherven waren versierd met groeflijnen. Van de verzamelde bodemfragmenten waren er acht voorzien van standvinnen. Waarvan twee met groefversiering en zes met duimindrukken. De overige vijf bodems waren vlakke bodems waarvan één van een kan. Ook werden zeven worstoren verzameld behorende tot minimaal zeven kannen of voorraadpotten. Er werden 52 randfragmenten gevonden behorende tot minimaal 37 exempla-

RAAP-RAPPORT 1995

Archeologische evaluatie en waardering van een kasteelsite te Schendelbeke
Gemeente Geraardsbergen, Provincie Oost-Vlaanderen

Figuur 13. Het muurwerk in sleuf 3 gezien vanuit het noordoosten, 1971 (collectie M. Cock, Schendelbeke).

RAAP-RAPPORT 1995

Archeologische evaluatie en waardering van een kasteelsite te Schendelbeke
Gemeente Geraardsbergen, Provincie Oost-Vlaanderen

Figuur 14. Sleuf 1 gezien vanuit het zuidoosten, 1971 (collectie M. Cock, Schendelbeke).

ren. Op basis van de randvorm konden een aantal potvormen worden geïdentificeerd. Een groot deel van het grijze aardewerk betreft voorraadpotten (bijlage 1). Over het algemeen bezaten deze een rechtopstaande rand, vergelijkbaar met L48C bij De Grootte (2008, deel 1 I: 277). De exemplaren te Schendelbeke hebben echter veelal een geprononceerde dekselgeul en een geultje op de bovenzijde. Deze randvorm wordt in de periode 1400-1550 gedateerd. Eén randscherf neigt meer naar een vorm zoals L37A (De Grootte, 2008, deel I: 199). Deze randvorm die hoort bij een tuit- of kogelpot, wordt gedateerd tussen circa 1125 en circa 1275. Het is echter niet ondenkbaar dat deze randvorm ook in latere perioden voorkomt. Bij drie exemplaren (van voorraadpotten) kon de randschermeter bepaald worden. Deze bedroeg tweemaal 24,5 cm en eenmaal 23 cm. Eén van de genoemde voorraadpotten bezat ook een horizontaal geplaatst worstoor. Onder het aardewerk is ook nog een exemplaar van een voorraadpot met een horizontaal geplaatst worstoor aanwezig. Dergelijke horizontaal geplaatste worstoren komen vanaf de 15e eeuw voor (De Grootte, 2008, deel I: 136). Naast fragmenten van voorraadpotten werden hoofdzakelijk randscherven van teilen gevonden (totaal 17 exemplaren). De teilen bezaten diverse randvormen L56A, L57A t/m L57D en L59A/59B (De Grootte, 2008, deel I: 262). Onder het grijze aardewerk bevonden zich ook twee randfragmenten van kannen (L130E) en 5 randfragmenten (minimaal 3 exemplaren) van kommen (L106/116C en L113B).

Het merendeel van het grijze aardewerk kan in de 14e-15e eeuw gedateerd worden. In het geval van het kasteel kunnen de scherven scherper gedateerd worden, namelijk in de 14e eeuw tot 27 juni 1453 wanneer het kasteel definitief verwoest wordt.

De roodbakkende component onder het aardewerk was veel kleiner (8 fragmenten). Er werden onder andere de resten van een teil, een steelpan en voet (van een grape?) gevonden. Beide laatste fragmenten hadden aan de buitenzijde brandsporen. Het roodbakkende aardewerk is waarschijnlijk hoofdzakelijk voor de bereiding van voedsel gebruikt. Dit aardewerk dateert uit de periode 14e eeuw tot 1453. Onder het aardewerk bevonden zich ook zes scherven lokaal handgevoerd aardewerk. De potvorm is waarschijnlijk kogelpot.

Naast het regionaal vervaardigde grijze en rode aardewerk en het handgevoerde aardewerk werd ook geïmporteerd aardewerk uit Siegburg of Beauvais gevonden (3 fragmenten) en een scherp mogelijk afkomstig uit Brunsum-Schinveld. Het betrof hoofdzakelijk drinkgerei, zoals drinkschaaltjes en een beker. Deze scherven kunnen in de periode 1325-1453 gedateerd worden (De Grootte, 2008: deel 1: 374). De mogelijke scherp uit Brunsum-Schinveld kan in de 14e eeuw gedateerd worden.

De meeste keramiekscherven zijn te dateren tussen 1300 en 1453. Enkele scherven zijn mogelijk ouder, maar kunnen ook in de genoemde periode voorkomen.

Tijdens de opgravingen werden drie rode bakstenen met resten kalkmortel van respectievelijk 28x14x6,5 cm, ?x13,5-14x7 cm en 25x12x5,5 cm gevonden (bijlage 1; Cock en De Chou, 1978: 25). Mogelijk zijn de beide grotere formaten ouder dan het kleinere formaat. Het dateren op basis van enkel het baksteenformaat is echter gevaarlijk. Zo is bekend dat in de Leiestreek dergelijke formaten voorkomen in de overgang van de 13de naar de 14de eeuw (Debonne, 2009: 196). In die streek komt het in deze periode echter ook voor dat men verschillende baksteenformaten door elkaar heen gebruikte (Debonne, 2009: 199). De bakstenen kunnen daarom ook goed tot

RAAP-RAPPORT 1995

Archeologische evaluatie en waardering van een kasteelsite te Schendelbeke
Gemeente Geraardsbergen, Provincie Oost-Vlaanderen

dezelfde periode behoren. Het geringe verschil in dikte van de bakstenen wijst hier ook op. Daarnaast werden diverse dakpanfragmenten aangetroffen (bijlage 1; Cock en De Chou, 1978: 26). Het betrof hoofdzakelijk roodbakkende daktegels met een breedte die varieerde van 14 tot 16,5 cm. De dikte varieerde van 1,3 tot 1,5 cm. Er werd één hele, zij het in vier stukken gebroken, ongeglazuurde daktegel gevonden (26,5x16,5x1,5 cm). De tegel bezat een rechthoekig nokje ten behoeve van de bevestiging aan de panlat (zie bijlage 4). Bij een ander dakpanfragment werd een half rond nokje waargenomen. Een aantal tegels was voorzien van een glazuurband. Deze was maximaal 9 cm breed. Er is zowel groen als bruin glazuur toegepast. Ook werd een gebogen nokpan van roodbakkende klei gevonden. Deze pan was voorzien van een circa 7 cm brede band groen glazuur. De twee aangetroffen natuursteenblokken betreffen uitsluitend bouw materiaal. Het betreft een rechthoekig bekapt blok Ledesteen (kalksteen) van 30x38x18 cm (bijlage 1; figuur 15; Cock en De Chou, 1978: 25-26; bijlage 4: 1971: foto's 24 t/m 27). In het midden in de bovenzijde is een gleuf gekapt, die vanaf de lengterand dwars over de steen loopt en dieper wordt tot de andere rand. Afmetingen van de gleuf zijn respectievelijk 26 en 7 cm. De grootste diepte (hoogte) van de gleuf bedraagt 7 cm. De steen betreft een zogenaamde spuwer (uitmonding van een goot). Deze steen is tegenwoordig, weliswaar in bekapte vorm, ingemetseld als raamtracering in het huis Pijlekaartstraat 101. De steen bevindt zich, gezien vanaf de voorzijde van het huis, in het tweede venster naast de voordeur. De steen bevindt zich aan de rechterzijde van het kozijn, derde steen van boven.

De andere steen betreft eveneens een rechthoekig bekapt blok Ledesteen (kalksteen) met de afmetingen 25x35x11 cm (bijlage 4: 1971: foto 28 t/m 32). Aan de steen is een ijzeren draaipin voor een scharnier bevestigd. Het betreft daarom waarschijnlijk een deel van een raam- of deurtracering. Deze steen bevindt zich tegenwoordig in de collectie van dhr. M. Cock te Schendelbeke.

Figuur 15. Spuwer van Ledesteen, 1971 (collectie M. Cock, Schendelbeke).

RAAP-RAPPORT 1995

Archeologische evaluatie en waardering van een kasteelsite te Schendelbeke
Gemeente Geraardsbergen, Provincie Oost-Vlaanderen

Figuur 16. Bodem van een houten goot. Zichtbaar zijn de houten pennen ter bevestiging van het deksel, 1995.

Tijdens het proefsleuvenonderzoek werden drie vrijwel identieke koperen beslagplaatjes gevonden. Mogelijk betreft het onderdelen van een gordel (bijlage 1; Cock en De Chou, 1978: 27-28). Een van de plaatjes is voorzien van een huls. Tevens werden drie ijzeren nagels met ronde kop en in doorsnede rechthoekige stift gevonden (bijlage 1; Cock en De Chou, 1978: 27). De lengte bedroeg respectievelijk 5,5, 6,4 en 6,8 cm.

Er werden tijdens de opgravingen 5 botfragmenten van rund aangetroffen (bijlage 1; Cock en De Chou, 1978: 28). Het betreft (delen van) het opperarmbeen, canonbeen, scheenbeen, schedefragment en dijbeen. Tevens werden twee tanden van een rund gevonden. Daarnaast werd nog een onderkaakfragment met tand *in situ* van een varken en een schouderblad van een paard gevonden.

Onderzoek 1995

Omstreeks 1995 werd door de Aquafin ter plaatse van een sloot een nieuwe afwatering aangelegd in de vorm van betonnen elementen. Bij de aanleg daarvan werden op circa 100 m ten zuidoosten van het kasteelterrein enkele eikenhouten fragmenten gevonden (kaartbijlage 1, ter hoogte van de boringen 67-69; bijlage 4). Het betreft de resten van een houten kanaal of goot met deksel en de resten van een uitgeholde boomstam. De afmetingen (buitenmaat) van de goot zijn: 140x30x20 cm (lengte, breedte, hoogte). De binnenmaten bedragen 20x 30 cm. De afmetingen van het deksel bedragen 160x30x5 cm. Het deksel was oorspronkelijk met houten pennen vastgezet aan het kanaal. De lengteafstand tussen de houten pennen bedraagt 130 cm. Zowel in het deksel als in de

goot zijn nog pennen aanwezig (figuur 16). De twee overige dekselfragmenten zijn respectievelijk 150 cm en 145 cm lang. Opgemerkt moet worden dat de dekselonderdelen zeer fragmentarisch bewaard zijn gebleven.

De boomstamleiding is 270 cm lang (figuur 17). Aan de ene zijde had de stam een diameter van 27 cm en aan de andere zijde een diameter van 17 cm. De stam was een boomstam in de lengte uitgeboord. De uitholling in de boomstam was nagenoeg rond en is over de hele lengte van de stam aanwezig. De uitholling zit echter niet centraal in de stam. Aan de ene zijde zit de uitholling centraal in de stam en aan de andere zijde tegen de rand aan (bijlage 4). Bovendien was de uitholling groter (20 cm) daar waar hij centraal in de stam zit. De diameter aan de andere zijde bedraagt 10 cm. Aan de zijde van de grote uitholling bevond zich aan de bovenzijde van de stam een rond gat met een houten stop (bijlage 4: 1998).

Zowel de houten goot als de uitgeholde boomstam fungeerden waarschijnlijk als afwatering. Het is onduidelijk of de goten in de lengterichting van de bestaande sloot lagen of haaks daarop lagen. Mogelijk betreft het (onderdelen van) duikers die in verbinding stonden met de Dender en waarmee de waterstand in de sloten gereguleerd kon worden: een zogenaamde uitwateringsduiker (Ter Brugge, 2002; Hos, 2009: 73). Het is ook mogelijk dat het verbindingsduikers betrof die in een dam over een sloot of waterloop lagen (Ter Brugge, 2002: 66). Evenmin is bekend of de beide duikers tot eenzelfde constructie behoren. De vondsten worden tegenwoordig (in uitgedroogde toestand in de pastorie van Schendelbeke bewaard. De datering van de boomstammen is niet vastgesteld. Navraag bij onderzoekslaboratorium Ring (Amersfoort, Nederland) leert dat dendrochronologische datering, vanwege het ontbreken van voldoende jaarringen (minimaal 60) niet mogelijk is. Volgens Koen de Groot (mondeline mededeling) zijn dergelijke goten/duikers tot in de 18e eeuw in gebruik geweest. Dhr. M. Cock heeft aangegeven dat hij de resten van de duikers zal overdragen aan het depot van het VIOE te Zellik (als collectie Marcel Cock).

Omgeving onderzoeksgebied

In de Centrale Archeologische Inventaris (CAI) zijn enkele andere vindplaatsen/vondsten in de omgeving van het onderzoeksgebied geregistreerd. Het terrein van de oude hoeve Het Schipken, circa 500 m ten noordoosten van het onderzoeksgebied, is geregistreerd onder locatienummer 502347. Op het terrein van deze voormalige hoeve en herberg worden de resten van het mogelijk 12e-eeuwse kasteel van Schendelbeke verwacht. Op circa 1500 m ten zuidwesten van het onderzoeksgebied ligt het terrein van het grotendeels nog bestaande kasteel van Boelare. Dit terrein is geregistreerd onder locatienummer 503752. Het bestaande kasteel dateert grotendeels uit 1762, maar bevat nog grondvesten uit de Middeleeuwen. Het oudste kasteel ter plaatse werd mogelijk al in de 9e eeuw gebouwd.

Aan de Pijlekaartstraat werd een 14e-eeuws bronzen muntgewicht gevonden (locatienummer 507227). De exacte locatie van de vondst is onbekend. Tijdens bouwwerkzaamheden aan de Pijlekaartstraat worden regelmatig keramiekscherven aangetroffen uit de late Middeleeuwen en Nieuwe tijd (mondeline mededeling dhr. M. Cock, Schendelbeke). Bij werkzaamheden aan de Pijlekaartstraat in 1974 vond dhr. M. Cock een rechthoekig bekap stuk natuursteen van circa 29 bij 23 cm. Aan de zichtzijde van de steen zijn de letter J U V(?) uitgehakt. De achterzijde van de steen

RAAP-RAPPORT 1995

Archeologische evaluatie en waardering van een kasteelsite te Schendelbeke
Gemeente Geraardsbergen, Provincie Oost-Vlaanderen

Figuur 17. Houten boomstamleiding (duiker), 1995.

is ruw bekapt. Deze steen is tegenwoordig ingemetseld in de woning aan Pijlekaartstraat 103 (zie bijlage 4).

Ter plaatse van de hogedrukwaterleiding op het terrein van de woning Pijlekaartstraat 60 zijn in het verleden enkele munten gevonden (mondellinge mededeling dhr. F. Hooghuys). Nadere informatie over deze vondsten is niet bekend.

In 1850 werd een klein geslepen bijltje uit zwart-grijze silex gevonden in de Pijlekaart (Cock en De Chou, 1978: 15). De bijl bevindt zich thans in het Aalster stadsmuseum tussen gelijksoortige vondsten en is derhalve niet meer identificeerbaar.

Op de Gansch Berg ten noorden van het dorp Schendelbeke is Gallo-Romeins bouwpuin aan het oppervlak gevonden (CAI-locatie 500285). Het betreft waarschijnlijk een Gallo-Romeinse villa. Bij het graven van een vijver in het recreatiedomein De Gavers zijn enkele paleontologische vondsten aangetroffen. Het betreft beenderen van een mammoet en een wolharige neushoorn. Deze vondsten zijn in het CAI geregistreerd onder locatienummer 501701.

2.2.3 Historische bronnen

Het Schipken: de oude burcht?

Het is onbekend of er in de 11e-12e eeuw een kasteel te Schendelbeke stond. Het feit dat de heren van Schendelbeke al in 1088 worden genoemd (Capiau, 1971b: 48) en dat de heerlijkheid een eigen goed is, dat in leen gehouden werd van het graafschap Aalst, wijst er waarschijnlijk op dat er in deze periode een kasteel te Schendelbeke stond. Dit kasteel was dan waarschijnlijk een dicht bij de Dender gelegen castrale motte, een gangbaar kasteeltype in de 11e-12e eeuw (vgl. bijv. de kastelen van Aalst en Ninove; Berkers e.a., 2008; De Decker, 1998 & 2009). Een laat voorbeeld van een dergelijk kasteel is de in 1230 gebouwde motte van Denderwindeke (De Decker, 2002: 28-31 & 2009; Van de Perre, 1986). Op deze motte stond mogelijk een toren. In het relaas van de belegering van het latere kasteel in 1453 is namelijk sprake van een kleine toren die niet ver van het kasteel stond (zie verder). Mogelijk wordt met deze toren het oude kasteel bedoeld. Bij de belegering werd de toren verwoest. Als locatie wordt het voormalige eiland in de Dender ter plaatse van de tegenwoordige hoeve 't Schipken aangewezen (De Chou, e.a., 1985). Dit terrein ligt zo'n 500 meter ten noordoosten van de locatie van het 13e-eeuwse bakstenen kasteel. Van dit terrein is bekend dat het in 1473 in leen werd gehouden door Philips, bastaard van Boelaere. Het werd toen aangemerkt als *niets opbrengend eiland*. Daarnaast was Jehan van Ruyscheuere voor 2 schellingen parisis per jaar leenhouder van "*une petite motte située à Schendelbeke emprez le pont*" (De Chou, e.a., 1985). Door aanslibbing van de zuidelijke Denderarm verdween het eiland geleidelijk. Met de aanduiding '*petite motte*' wordt mogelijk een castrale motte bedoeld. Het toponiem 'motte' kan echter ook slaan op een licht verhoogde boerderijplaats (De Decker, 2009: 21). Vanaf de tweede helft van de 16e eeuw wordt het terrein opnieuw bewoond. Er is dan, zo blijkt uit het proces verbaal van een lijkschouwing van 10 augustus 1572, sprake van een herberg, later 't Schipken genoemd (Van Herreweghen, 1962: 232/ RAG: Boelaere nr. 300). Opmerkelijk is dat het lijk gevonden werd in de gastenkamer ten huize van Pieter vander Motten. Vander Motten zou niet de eigenaar, maar de pachter-herbergier zijn geweest (De Chou e.a., 1985).

Het kasteel

Het kasteel van Schendelbeke wordt voor het eerst vermeld in een oorkonde van Gilles Le Brun uit 1243 voor de abdij van Beupré in Grimminge. Jan Ghellinck I (ca. 1250- vóór 1304) wordt in een oorkonde uit 1335 vermeld als bouwheer van het kasteel in Schendelbeke (Cock en De Chou, 1978: 21). Het is onduidelijk of Ghellinck een nieuw kasteel bouwt of het kasteel herbouwt. Cock en De Chou (1978: 23) gaan ervan uit dat Ghellinck het kasteel omstreeks 1300 grondig herbouwt. Het is echter ook mogelijk dat in de oorkonde uit 1243 het oude uit de 11e-12e eeuw stammende kasteel wordt bedoeld. In dat geval is het zeer wel mogelijk dat Jan Ghellinck omstreeks 1300 een nieuw kasteel bouwt. Jan Ghellinck II (circa 1280-1333) liet het kasteel nadat hij in 1333 kinderloos stierf, na aan de priester Jehan Ergot of Hergoet (Van Trimpont e.a., 2009: 4). Uit de reeds genoemde oorkonde van 8 maart 1335 blijkt dat Colard van Bailleul, heer van Rousoit en van Boelare, en zijn vrouw Mathilde van Liedekerke de burcht van Schendelbeke gekocht hebben van deze Jehan Ergot of Hergoet op de uitdrukkelijke voorwaarde dat ze dit kasteel opnieuw zullen verkopen aan de graaf van Vlaanderen (Lodewijk van Nevers: 1304-1346) als deze hen daarom vraagt, en wel voor dezelfde prijs (Van Cleemput, 1956: 233). Als de graaf binnen twee jaar geen verzoek tot verkoop doet, dan moeten ze het kasteel openhouden voor de graaf en zijn troepen. Zij moeten bovendien beloven dat dit “versterkte huis”, in geval de graaf het niet koopt, steeds in het bezit van het huis van Boelare blijven zal. In deze oorkonde wordt vermeld dat Jan Ghellinck (of Geilinc), een bekende Geraardsbergse patriciër, het kasteel heeft gebouwd. Het bestond volgens dezelfde oorkonde uit een *maison*, *basse court* en een *coulombier* en werd in leen gehouden van de graaf van Vlaanderen. Het geheel bestond dus uit een huis (kasteel) met neerhof en duiventil. Een maand later op 7 april 1335 geeft de graaf opdracht aan zijn baljuw van het Land van Aalst om iemand uit de omgeving aan te stellen om te onderzoeken welke herstellingswerken noodzakelijk zijn en de kosten ervan te ramen. Op 31 mei 1335 verklaren de heer en de vrouw van Boelare zich akkoord met de verkoop van het kasteel aan de graaf van Vlaanderen. De graaf betaalt 20 pond groot voor het huis, het neerhof, de duiventoren en vier en half bunder (ca. 6 ha) grond en 20 pond als vergoeding voor toernooipaarden en 50 solidi groot voor gedane kosten. Op 2 december 1336 is de aankoop van de heerlijkheid Schendelbeke door de graaf van Vlaanderen een feit.

Het onderliggende doel van de aankoop van het kasteel van Schendelbeke was de versterking van de oostgrens van het Graafschap (met Brabant). Uit een oorkonde blijkt dat in 1338 enkele vestingwerken langs deze oostgrens van Vlaanderen (grotendeels gevormd door de Dender) worden geïnspecteerd (Van Cleemput, 1956: 235). Opmerkelijk is dat uit de beschrijving blijkt dat het kasteel niet over voedselvoorraden beschikte. Men leefde slechts van dag tot dag. Het kasteel van Schendelbeke beschikte over 3 springalen (grote schietwerktuigen voor pijlen of stenen; figuur 18; zie voor reconstructies van een springaal: www.hrp.org.uk of <http://members.iinet.net.au>). Het kasteel van Bornem bezat er vijf. Uit het inspectierapport valt op te maken dat men de springalen vooral gebruikt waar muren met vestingtorens zijn. Er wordt in het rapport geen melding gemaakt van andere op het kasteel aanwezige wapens. Men kan zich afvragen of de aanwezigheid van drie springalen er ook op duidt dat het kasteel ook minimaal een gelijk aantal torens bezat. In 1373 versterkte de nieuwe graaf van Vlaanderen, Lodewijk van Male (1330-1384) het kasteel om het zo te kunnen laten dienen als steunpunt voor zijn troepen (Van Trimpont, 2009: 6). Van Male stelde Lodewijk van Reingersvliete, baron van Boelare aan als slotvoogd. In 1381 werd het kasteel echter door de Gentenaars tijdens de Honderdjarige oorlog (1337-1453) veroverd en

Figuur 18. Afbeelding van een springaal in het handschrift *de The Romance of Alexander* (circa 1338-1344; uit: Liebel (ed.), 1998).

platgebrand. Van Ringervliet had de verplichting op zich genomen het kasteel in goede staat te houden en diende het dus weer op te bouwen (te herstellen). Omdat dit hem veel geld kostte vroeg hij aan de hertog van Bourgondië (Philips de Stoute) hem het 'huis' met de drie stukken weide (drie bunder, ca. 4 ha) eromheen af te staan in volle erfelijke eigendom. Dit verzoek werd in 1389 in gewilligd.

Ruim een eeuw later zou het kasteel weer deel uit gaan maken van het strijdgewoel (Capiou, 1971b, ontleend aan Olivier de la Manche, 1616. *Memoires*. Bruxelles: pag. 391 ev.). Ditmaal van de stad Gent tegen de Bourgondische hertog Philips de Goede. De aanleiding voor het oproer was de centralistische politiek van Philips. Gent wilde, als laatste Vlaamse stad echter aan zijn autonomie vasthouden. Om weerstand te bieden aan de hertog, werd niet alleen de stad, maar ook het omliggende platteland gemobiliseerd. Daartoe werden enkele versterkingen ingenomen om van daaruit de hertogelijke troepen te kunnen bevechten. Achtereenvolgens werden de kastelen van Gavere, Poeke en Schendelbeke ingenomen om van daaruit respectievelijk de gebieden rond de Leie, Schelde en Dender te kunnen controleren. Vanuit het kasteel werden sinds haar verovering eind 1452 regelmatig strooptochten georganiseerd. Op last van de hertog werd het kasteel onder leiding van Jean de Croy met name als represaille tegen de strooptochten belegerd. Het relaas van deze verovering is uit meerdere historische documenten bekend. Belangrijk is dat het verslag van een ooggetuige melding maakt van een toren, die niet ver van het kasteel stond, op een klein door water omgeven terrein. In de toren hielden zich een twintigtal Gentenaars op. Deze toren werd eerst bestormd en ingenomen, alvorens men aan de belegering van het kasteel begon. Vanuit de toren werden de belegers met bakstenen en stenen bekogeld. De toren bezat slechts één smalle ingang hoog in de gesloten toren. Deze ingang konden de belegers slechts met een ladder bereiken. Na het in brand steken van de toegangsdeur kon de toren veroverd worden. De belegering van het kasteel is minder uitvoerig besproken dan die van de toren. De belegering van het kasteel zelf duurde drie dagen; namelijk van maandag 25 juni tot woensdag 27 juni 1453. Het kasteel werd beschoten met zware donderbussen, 'soe dat sy de torren [de toren] ende de muren t'allen zyden doorschoten' (Serrure en Blommaert, 1839-1840: 185). Het is onduidelijk of met de toren de eerder genoemde losstaande toren bedoeld wordt of dat deze een onderdeel was van het

kasteel. Na de verovering bleef de hertog nog drie dagen bij het kasteel om er op toe te zien dat het kasteel werd 'afgebroken' en om de krijgsgevangenen (circa 104/105 en volgens anderen 200 Gentenaars) te berechten. Op aandringen van Jean van Croy kregen de krijgsgevangenen allen de doodstraf. Waarschijnlijk had Jean zo veel haat tegen de Gentenaars na zijn nederlaag bij Planken en vanwege de strooptochten van de Gentenaars gehad, dat hij geen enkele clementie meer met hen had (Van Trimpont, 2009: 7). De Gentenaars werden aan de bomen bij het kasteel opgehangen, met uitzondering van hun overste Jan van Waesberghe, deze werd aan de valbrug van het kasteel opgehangen (David, 1860: 176); Serrure & Blommaert, 1839-1840: 186). Vervolgens trok de hertog naar Poeke en Gavere om daar de kastelen in te nemen. Bij dit laatste kasteel werd de beslissende slag geleverd, waarna Gent zich over gaf.

Locatie van het kasteel

Op geen enkele oude kaart is de locatie van het in 1453 verwoeste kasteel te achterhalen. Zelfs elementen die zouden kunnen duiden op de kasteellocatie, zoals grachten, ontbreken. Uit de kaarten is wel af te leiden dat de huidige perceelsgrenzen in grote lijnen teruggaan tot het einde van de 18e eeuw. Op de kaart van Ferraris van 1780 is de loop van de Dammersbeek herkenbaar (figuur 19; Koninklijke Bibliotheek van België e.a., 2009). Zichtbaar is dat de Dammersbeek, komende vanuit het noordwesten, op het (westelijke) einde van de Pijlekaart in zuidoostelijke richting afbuigt, zich vervolgens splitst in een zuidwestelijke en noordoostelijke tak. De beide takken buigen na enkele tientallen meters recht naar de Dender af. De eerder genoemde, op de uitsnede van het DHM zichtbare (figuur 3), waterloop is niet als zodanig afgebeeld op de kaart van Ferraris (figuur 19). De percelering wordt gekenmerkt door langwerpige stroken die vertrekken vanaf de weg (Pijlekaart). Het is een kenmerkende perceelstructuur voor oude graslanden (zogenaamde beemden). Ten zuidwesten van het onderzoeksgebied lijkt de verkaveling later in zuidoostelijke richting uitgebreid te zijn. De nieuwe begrenzing van deze percelen, waarschijnlijk een sloot, vertoont een merkwaardig slingerachtig patroon en doet vermoeden dat hier oorspronkelijk (de restanten van) een oude geul aanwezig was. Mogelijk gaat het hier om een oude tot sloot verworpen loop van de zogenaamde Dammersbeek. Dit is waarschijnlijk de reden dat de waterloop niet op de overzichtskaart van der *niet bevaar- noch vlotbare waterlopen* in de gemeente Schendelbeke uit 1886 staat afgebeeld. Ter hoogte van de kasteellocatie houdt de percelering plots op. Uit de genoemde kaart blijkt bovendien dat de Dender daar waar de Dammersbeek in de Dender uitmondt is rechtgetrokken. Daarbij is ook het zuidelijke deel van de Dammersbeek (ca. 100 m zuidelijk van de Turfstraat) rechtgetrokken.

Ondanks dat er op oude kaarten geen sporen van het kasteel zijn terug te vinden was de plaats, volgens G. Capiou (1971b: 49), bij de inwoners van Schendelbeke bekend. Het zou zelfs nog herkenbaar zijn aan de nog steeds bestaande grachten (de zgn. minnegracht). Waarschijnlijk wordt hiermee de gracht tussen de percelen 1047P en 1047R (ofwel Pijlekaartstraat 60) enerzijds en de percelen 1047S en 1047T anderzijds bedoeld (kaartbijlage 1). Deze perceelscheiding is ook op de kaart van Ferraris uit 1780 zichtbaar (figuur 19).

Figuur 19. De globale ligging van het onderzoeksgebied (rode cirkel) geprojecteerd op een detail van de kaart van Ferraris uit 1780 (bron: Koninklijke Bibliotheek van België).

2.2.3 Bodemverstoringen

Zoals reeds genoemd zijn de resten van het kasteel in 1965 bij de aanleg van de hogedrukwaterleiding Elst-Espinette doorsneden. Naast de muurresten zal ook een deel van de vulling van de gracht zijn verstoord. Ook op het perceel ten westen van het kasteelterrein zijn in de leidingsleuf archeologische resten aangetroffen. Het is evenwel onbekend of deze een relatie met het kasteel hadden. Desondanks zal er van enige verstoring sprake zijn. Dit kan vermoedelijk ook het geval zijn bij de eveneens in 1965 aangelegde vijver bij het huis Pijlekaarstraat 60. Voorst is nog bekend dat het terrein in het verleden is opgehoogd ten behoeve van de aanleg van een voetbalveld.

2.3 Conclusie

Mogelijk stond er in de 11e-12e eeuw reeds een kasteel te Schendelbeke. Naar analogie met andere kastelen was dit waarschijnlijk een castrale motte gelegen aan de Dender. Op deze motte stond mogelijk een natuurstenen toren. Waarschijnlijk werd dit kasteel in 1453 verwoest. De locatie van dit kasteel is echter onbekend. Vermoedelijk lag het op een voormalig eiland in de Dender ter plaatse van de tegenwoordige hoeve 't Schipken. Het is ook mogelijk dat dit kasteel ter plaatse of in de onmiddellijke nabijheid van het omstreeks 1300 gebouwde kasteel lag (bijv. op het neerhof). In de bronnen wordt namelijk vermeld dat Jan Ghellinck omstreeks 1300 een nieuw kasteel bouwde. Een andere mogelijkheid is dat een bestaand kasteel verbouwd werd. In een oorkonde uit 1243 wordt het kasteel namelijk voor het eerst genoemd. Als deze vermelding niet op het oude, elders gelegen kasteel slaat, dan bestond er reeds in het begin van de 13e eeuw een kasteel in het onderzoeksgebied. Dit kasteel kan dan niet het vierkante kasteel zijn waarvan in 1965 en 1971 de funderingen zijn aangetroffen. Dergelijke kastelen werden pas vanaf het derde kwart van de 13e eeuw gebouwd. Een eventueel vroeg 13e-eeuws kasteel op deze plek zal dan eerder een woontoren zijn geweest. Het door Ghellinck gebouwde of verbouwde kasteel bestond in ieder geval naast het kasteel (met valbrug en toren (?)) uit een neerhof en een duiventil en werd waarschijnlijk bij de samenvloeiing van een beek, mogelijk de Dammersbeek en de Dender gebouwd. In 1373 versterkte de graaf van Vlaanderen, Lodewijk van Male, het kasteel en in 1381 werd het door de Gentenaars tijdens de Honderdjarige Oorlog (1337-1453) veroverd en platgebrand. Kort daarna wordt het kasteel door de heer van Boelare hersteld. Op 27 juni 1453 werd het kasteel door de hertog van Bourgondië, na een belegering van drie dagen definitief verwoest.

Uit de waarnemingen uit 1965 en 1971 blijkt dat dit kasteel binnenwerks circa 21,40 bij 22,10 groot was en opgetrokken was in baksteen met aan de buitenzijde een natuurstenen bekleding. Mogelijk bevond zich op de noordhoek een toren. De muren waren (deels?) gefundeerd op grondbogen of in de muren waren de uitgangen van ten minste 2 latrines uitgespaard. De daken waren gedekt met leien en daktegels. De voormalige grachten waren voor het grootste deel gedempt met afbraakpuin van het kasteel. Het vierkante grondplan van het kasteel past goed bij het kasteeltype dat vanaf het einde van de 13e eeuw wordt toegepast. Het merendeel van de vondsten dateert uit de 14e-15e eeuw, meer precies 14e eeuw tot 1453.

Op geen enkele oude kaart is de locatie van het in 1453 verwoeste kasteel te achterhalen. Zelfs elementen die zouden kunnen duiden op de kasteellocatie, zoals grachten, ontbreken. Ook de bodemkaart en de quartairgeologische kaart bieden geen aanwijzingen voor de locatie. Bekend is dat de opgravingen op het perceel met kadastraal nummer Sectie A 1047 plaatvonden. Op de foto's van het sleuvenonderzoek uit 1971 is de villa (Pijlekaartstraat 60) zichtbaar. Het kasteel (en de sleuven) lag dus op het noordelijke deel van het perceel. Hier is op de uitsnede uit het DHM een vierkante verhoging van circa 30 bij 30 m met daaromheen een halfronde laagte van circa 10 tot 20 m zichtbaar. Waarschijnlijk betreft het hier de locatie van het kasteel. De locatie van het neerhof is nog onbekend.

Op basis van historische kaarten, de bodem- en quartairgeologische kaart, luchtfoto's en het DHM zijn geen aanwijzingen te vinden die wijzen op de aanwezigheid van een castrale motte in het onderzoeksgebied. Tijdens het proefsleuvenonderzoek van 1971 zijn bovendien geen aanwijzingen gevonden dat ter plaatse van het bakstenen kasteel een oudere voorganger lag.

RAAP-RAPPORT 1995

Archeologische evaluatie en waardering van een kasteelsite te Schendelbeke
Gemeente Geraardsbergen, Provincie Oost-Vlaanderen

3 Inventariserend veldonderzoek

3.1 Methoden

3.1.1 Inleiding

Omdat zowel het karterend booronderzoek als het geofysisch grondradaronderzoek in het gehele plangebied zou plaatsvinden is, in overleg met de stuurgroep, besloten om beide onderzoeken gelijktijdig uit te voeren. Op basis van de resultaten van het bureauonderzoek en het karterend boor- en grondradaronderzoek is de locatie van het kasteel in grote lijnen bepaald. Omdat de resultaten van het grondradaronderzoek geen voldoende gedetailleerd beeld van de ligging en omvang van de resten van het kasteel en de locatie van de in 1971 aangelegde sleuven gaven, is in overleg met de stuurgroep besloten om in het gedeelte waar de resten van het kasteel zijn aangetroffen een elektrisch weerstandsonderzoek uit te voeren (ca. 1 ha.; figuur 20). Tevens is besloten om tijdens het controlerend booronderzoek een noordwest-zuidoost georiënteerde raai en een zuidwest-noordoost georiënteerde raai over het kasteelterrein te zetten.

Figuur 20. Huidige situatie van het kasteelterrein.

3.1.2 Booronderzoek

Tijdens het karterend booronderzoek zijn 36 boringen verricht in een grid van 40 bij 50 m in 8 noordwest-zuidoost georiënteerde raaien (kaartbijlage 1: boringen 1 t/m 36; bijlage 4: boorbeschrijvingen). De boringen in een raai versprongen ten opzichte van die in de naastgelegen raai, waardoor een systeem van gelijkbenige driehoeken ontstond. Op een aantal plekken is dit grid verdicht tot 20 bij 25 m (boringen 37 t/m 52). Tevens is over de vermoedelijke locatie van het kasteel een boorraai gezet (boringen 53 t/m 66). Tevens zijn drie boringen gezet ter plaatse van de vermoedelijke locatie van de in 1995 aangetroffen houtresten (zie figuur 6; boringen 67 t/m 69). De gehanteerde methode wordt gebruikt voor het opsporen van verdwenen stenen gebouwen en grotere structuren. Deze methode is niet geschikt om verkavelingspatronen, graven en andere zeer lokale archeologische resten in kaart te brengen (Tol e.a., 2004).

Booronderzoek is uitgevoerd om inzicht in de opbouw van de bodem in het onderzoeksgebied te krijgen. Bij het booronderzoek worden in de regel zowel archeologische, geologische als bodemkundige verschijnselen geregistreerd. De resultaten van het booronderzoek zijn van belang om de geofysische methode te bepalen. De opbouw van de bodem en de aard van het bodemmateriaal kunnen het meetresultaat namelijk beïnvloeden. Het booronderzoek levert informatie over de verwachte aard en diepteligging van structuren die met behulp van het geofysisch onderzoek in kaart gebracht moeten worden. Hierbij kan bijvoorbeeld gedacht worden aan puinlagen, funderingen en grachten. De resultaten van het booronderzoek zijn ook van belang voor de interpretatie van de resultaten van het geofysisch onderzoek. Daarnaast kan met behulp van het booronderzoek infor-

Figuur 21. Impressie van het booronderzoek met de Edelmanboor.

RAAP-RAPPORT 1995

Archeologische evaluatie en waardering van een kasteelsite te Schendelbeke
Gemeente Geraardsbergen, Provincie Oost-Vlaanderen

Figuur 22. Impressie van het booronderzoek met de gutsboor.

matie verkregen worden over de aard en diepteligging van structuren die bij het geofysisch onderzoek in kaart zijn gebracht. Hierbij kan bijvoorbeeld gedacht worden aan puinlagen, funderingen of grachten. Verder kan het booronderzoek zaken aan het licht brengen die tijdens het geofysisch onderzoek bijvoorbeeld vanwege een te (on)diepe ligging of een te droge of een te natte bodem, niet waargenomen zijn. De boringen 70 t/m 92 zijn ter controle van de resultaten van het geofysisch onderzoek gezet.

Er is geboord tot maximaal 4,0 m -Mv met een Edelmanboor met een diameter van 7 cm en een gutsboor met een diameter van 3 cm (respectievelijk de figuren 21 en 22). De boringen zijn lithologisch conform NEN 5104 (Nederlands Normalisatie-instituut, 1989) beschreven en met Differential Global Positioning System (DGPS) ingemeten (x-, y- en z-waarden; figuur 23). Het opgeboorde materiaal is in het veld gecontroleerd op de aanwezigheid van archeologische indicatoren (zoals puin, houtskool, vuursteen, aardewerk, metaal, bot, verbrande leem en fosfaatvlekken). Er zijn geen monsters genomen. Het opgeboorde materiaal is met het blote oog geïnspecteerd op het voorkomen van archeologische indicatoren (figuur 21).

3.1.3 Grondradaronderzoek

Grondradar of georadaronderzoek (GPR; Ground Penetrating Radar) is een geofysische methode om de fysische samenstelling van de ondiepe ondergrond (tot 6 m) in kaart te brengen. De methode produceert verticale doorsneden van de ondergrond (de zogenaamde grondradarprofielen). Op een profiel kunnen geologische lagen en verstoringen, zoals kabels en leidingen of archeologische sporen worden getraceerd en meerdere profielen leveren een beeld op van de ondergrond. Op basis van deze gegevens is het mogelijk de verbreiding van bijvoorbeeld een geologische laag of van ondergrondse (archeologische) objecten in horizontale en verticale richting te bepalen. Metalen objecten zoals putdeksels, rails, kabels en leidingen of grote hoeveelheden puin verstoren de data.

Figuur 23. Impressie van het inmeten van de boorpunten met behulp van GPS.

RAAP-RAPPORT 1995

Archeologische evaluatie en waardering van een kasteelsite te Schendelbeke
Gemeente Geraardsbergen, Provincie Oost-Vlaanderen

Grondradar maakt gebruik van elektromagnetische golven met frequenties van 15 tot 2.500 MHz die worden uitgezonden door een antenne. Deze energie wordt beïnvloed door elektrische eigenschappen van de bodem, zoals de diëlektrische constante en de elektrische geleidbaarheid. Op bepaalde grensvlakken wordt een gedeelte van de energie gereflecteerd en opgevangen door een antenne. Het grondradarsysteem meet op een bepaalde locatie de tijd (in nanoseconden) tussen het uitzenden en de ontvangst van een gereflecteerde golf. Deze tijd is een directe maat voor de diepte waarop het signaal wordt gereflecteerd. Het ontvangen signaal wordt versterkt opgenomen en vervolgens verwerkt. Dit proces kan continu worden herhaald en door de antenne te verplaatsen langs een traject wordt een doorsnede van de bodem verkregen.

Tijdens onderhavig onderzoek zijn de metingen verricht met een Zond-Tracer 12E GPR/Tracer systeem waarbij gebruik gemaakt is van een 300 MHz antenne waarmee een dieptebereik van 3 tot 4 m -Mv is bereikt. De antenne werd met een snelheid van circa 3 tot 20 km per uur, met behulp van een Quad (4-wielige motor) over het maaiveld voortbewogen (figuur 24). De metingen zijn grotendeels uitgevoerd langs meetlijnen met een onderlinge afstand van circa 1 m. De positie van de metingen is met een GPS met Egnos correctie vastgelegd. Hiermee is tijdens het meten de positie iedere seconde vastgelegd. Het grondradaronderzoek is uitgevoerd door de firma Groundtracer uit Harfsen (Nederland).

Figuur 24. Impressie van het grondradaronderzoek.

3.1.4 Weerstandsonderzoek

Bij een weerstandsmeting wordt de elektrische weerstand van de bodem gemeten, door middel van het plaatsen van elektrodes in de grond en het induceren van een stroom. Vochtige klei of organisch materiaal (zoals een humeuze grachtvulling) levert een relatief lage weerstandswaarde op. Een muur of een fundering(srest) daarentegen levert in de metingen een hogere weerstandswaarde dan het omringende bodemmateriaal. Met deze methode kunnen opgevulde grachten en sloten en afgedekte gebouwresten in kaart worden gebracht tot circa 1,5 meter onder maaiveld.

De weerstandsmetingen worden uitgevoerd met een RM15 weerstandsmeter met ingebouwde datalogger van Geoscan. De metingen worden uitgevoerd met behulp van vier elektroden. Twee elektroden staan gedurende de meting vast op één plaats buiten het te onderzoeken terrein. De twee andere zijn mobiel en worden op regelmatige afstanden binnen het te onderzoeken terrein in de grond gestoken (figuur 25). De mobiele elektroden bepalen de waarde van de meting: via één van deze elektroden wordt stroom de grond in gestuurd, terwijl de andere elektrode de spanning meet. Hieruit wordt dan de weerstand berekend. De afstand tussen de twee mobiele elektroden (elektrodeafstand) bepaalt tot welke diepte gemeten wordt. Wanneer wordt gewerkt met een afstand van één meter, wordt de weerstand gemeten vanaf de oppervlakte tot ongeveer één meter diepte. Niet de weerstand op een bepaalde diepte wordt gemeten, maar de weerstand van een bodemvolume. Hoe groter de afstand tussen de elektroden, hoe groter het bodemvolume is dat de meetwaarde bepaalt. De kans dat kleine afwijkingen in de metingen naar voren komen is dan

Figuur 25. Sfeerbeeld van het weerstandsonderzoek.

geringer. Tijdens onderhavig onderzoek is gebruik gemaakt van een elektrodeafstand (en daarmee dieptebereik) van 1,0 m. Omdat een meting op één punt onvoldoende informatie geeft zijn meerdere metingen noodzakelijk. Hiertoe wordt over het te meten terrein een grid (raster) van 1 x 1 m uitgezet. Op elk kruispunt van dit grid wordt de weerstandswaarde gemeten.

3.2 Resultaten booronderzoek

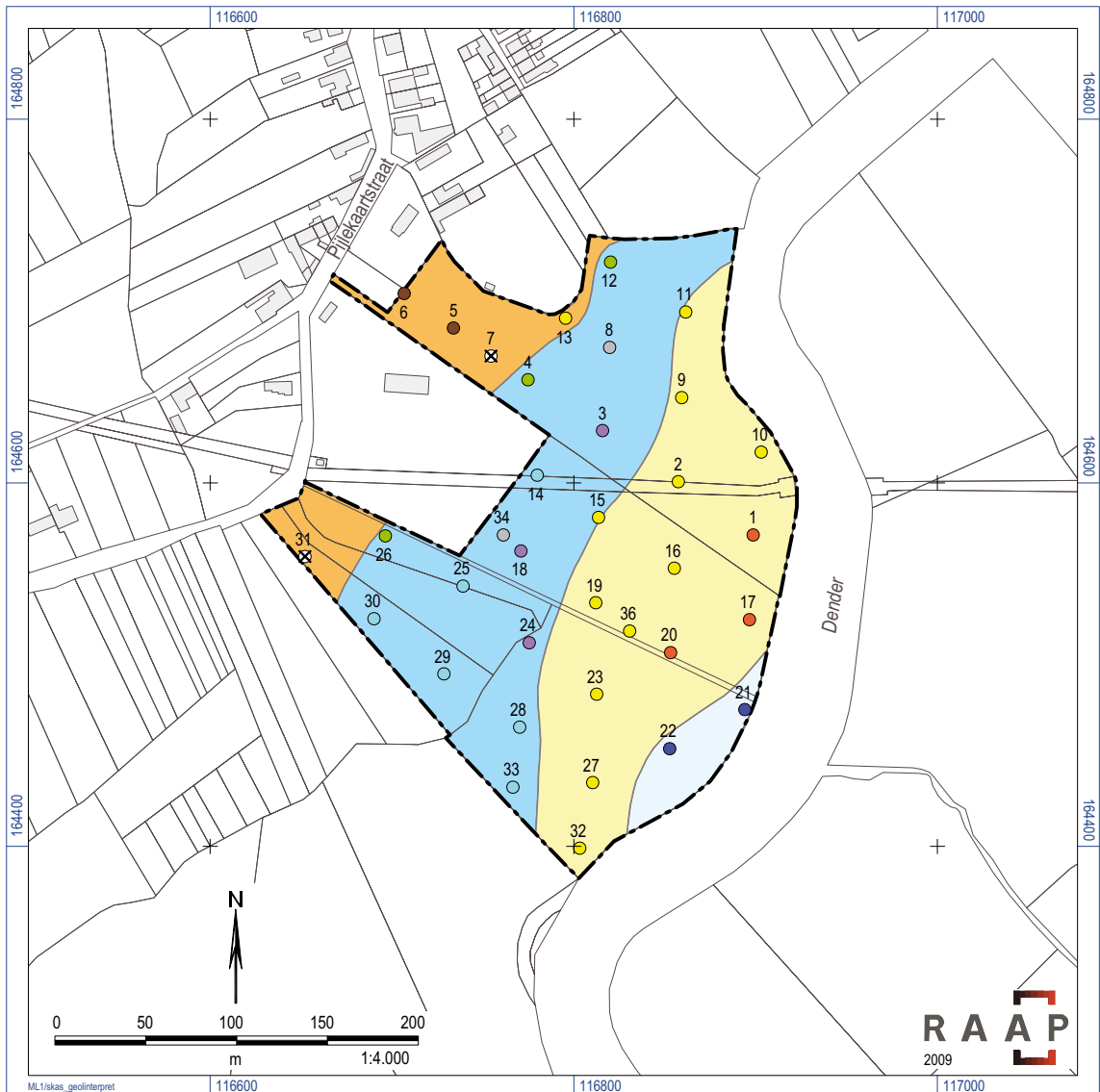
Geologie en bodem

Het booronderzoek bevestigt dat in het onderzoeksgebied vooral fluviatiele afzettingen voorkomen. Op basis van de diepere boringen in het onderzoeksgebied (kaartbijlage 1, bijlage 4 (boorbeschrijvingen): boringen 1 t/m 6, 8 t/m 30, 32 t/m 34 en 36) kan het gebied opgedeeld worden in 4 zuidwest-noordoost geörienteerde zones met een aantal algemene kenmerken (figuur 26). Voor de specifieke boorbeschrijvingen wordt verwezen naar bijlage 4.

1. In bijna het hele onderzoeksgebied wordt de bovengrond gekenmerkt door dikke kleipakketten. Vooral in het centrale deel is dit een dik pakket. Vermoedelijk gaat het hier om zogenaamde komklei. De komklei wordt dikwijls gekenmerkt door de aanwezigheid van plantenresten. Ook zoetwaterschelpjes zijn (vooral in de onderste pakketten) aangetroffen.
In het noordelijke deel van het onderzoeksgebied is het bovenste kleipakket relatief homogeen, in het onderste pakket komen plaatselijk zand- en leemlaagjes voor. Deze gelaagde afzettingen wijzen op een actiever milieu, mogelijk nog op oude geul- of oeverafzettingen. In het zuidelijke deel van het onderzoeksgebied, daar waar de Dender meer centraal in de alluviale vlakte stroomt, is het hele pakket komklei relatief homogeen (boringen 25, 28, 29, 30 en 33). Hier komen in de klei alleen leem- en zandlaagjes voor naar het zuidoosten en noordwesten toe.
In het centrale deel van het onderzoeksgebied bevindt de klei zich op een veenpakket. Dit veenpakket ligt centraal in het komgebied relatief diep. In noordwestelijke richting ligt het veen hoger. Naar het zuidoosten, richting de Dender is het veen slechts plaatselijk aanwezig. Mogelijk is het veen hier geërodeerd. Vanuit het centrale deel van het onderzoeksgebied naar het westen toe, worden de kleiafzettingen aanmerkelijk minder dik. Hoewel in de boringen 4, 12 en 26 de komklei relatief dun is, rust deze nog op veen. In boring 13 is het veen afwezig. Onder het veen bevindt zich sterk gelaagd zand, eventueel afgewisseld met kleipakketten. De oorsprong van deze zandpakketten is niet geheel duidelijk. Het kan gaan om oude fluviatiele afzettingen (o.a. Lid van Lembeke) maar ook een combinatie met colluvium of eolische pakketten (Formatie van Gent) is gezien de ligging nabij de pleistocene eolische afzettingen mogelijk (Bogemans, 2005c).
2. De boringen 5 en 6 liggen het dichtst nabij de pleistocene eolische afzettingen. Hier bevindt zich leem afgewisseld met zandlagen. Deze afzettingen kunnen geïnterpreteerd worden als hellingsafspoelingsmateriaal of colluvium. In boring 6 blijkt een deel van dit colluvium verstoord.
3. Ook naar het oostelijke deel van het onderzoeksgebied (richting de Dender), wordt het kleipakket minder dik. Hier worden de boorprofielen gekenmerkt door dikke zand- en/of leemlagen binnen 2,5 m -Mv. Alleen in boring 10 bevindt het zandpakket zich op 3,2 m -Mv, maar hiervan wordt het bovenste pakket gekenmerkt door leem. De precieze interpretatie van deze zand-, leem- en kleilagen is niet duidelijk. Vermoedelijk gaat het hier deels om oeverafzettingen die later zijn afgedekt door komklei. Direct ten westen van de Dender ligt het terrein nog steeds iets

RAAP-RAPPORT 1995

Archeologische evaluatie en waardering van een kasteelsite te Schendelbeke
Gemeente Geraardsbergen, Provincie Oost-Vlaanderen

legenda

boringen (tot ca. 3,75 m -Mv)

- klei met dikke zand- en/of leempakketten
- komklei
- komklei op veen
- komklei op veen op leem
- komklei op veen op zand
- leem- en zandpakketten
- komklei op dikke zand- of leempakketten
- komklei op sterk gelaagde klei
- ⊗ ondoordringbaar
- 27 boornummer

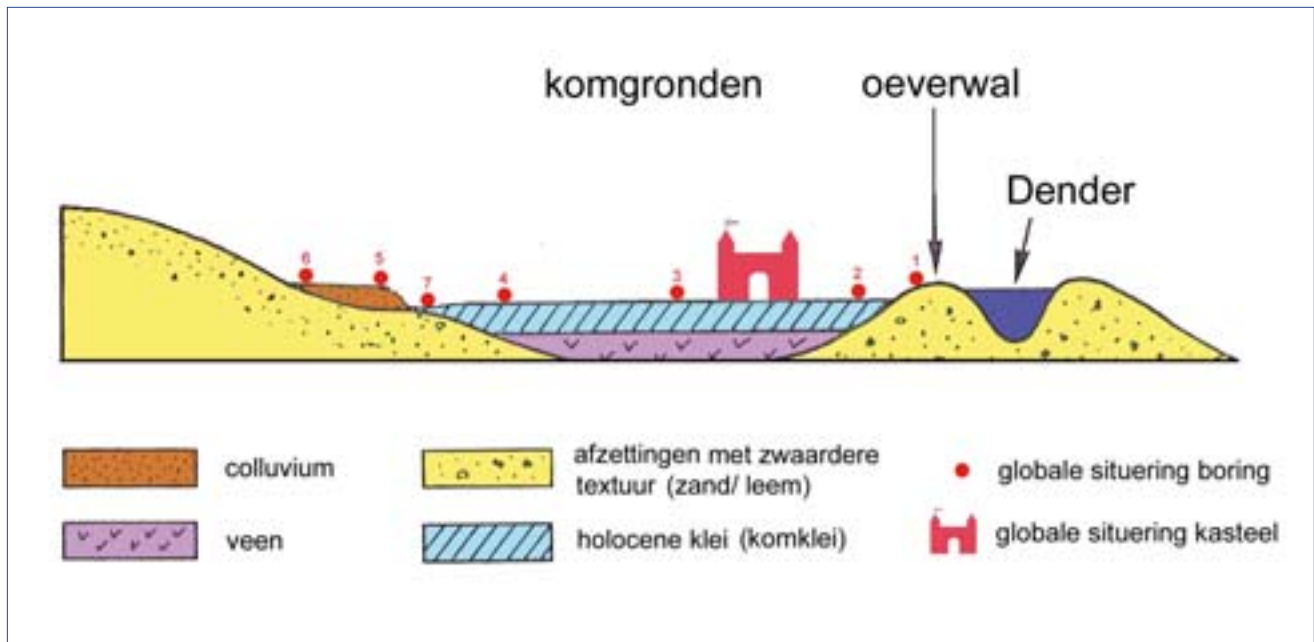
geomorfologie en bodem

- komklei op veen
- dikke zand- en/of leempakketten binnen 1,5 m -Mv
- dikke zand- en/of leempakketten binnen 2,5 m -Mv
- geen zand- en/of kleipakketten binnen 4 m -Mv

overig

- grens onderzoeksgebied

Figuur 26. Geologische interpretatie op basis van de boringen.

Figuur 27. Globale ligging van het kasteel van Schendelbeke ten opzichte van de mogelijke afzettingen in het gebied.

hoger (oeverwal?) en worden de bovenste afzettingen gekenmerkt door klei met een bruinere (drogere) kleur. Het is echter niet uit te maken of alle zand- en leempakketten in verband staan met oeverafzettingen. Ook oude geulvullingen, kronkelwaardafzettingen en zelfs pleistocene fluviaatiele of eoliosche afzettingen (Lid van Lembeke en Formatie van Gent) kunnen onder de oeverafzettingen aanwezig zijn. In het geval van pleistocene afzettingen zou dit impliceren dat in het centrale deel van het onderzoeksgebied (zone 1) een oude geul aanwezig is.

4. In de boringen 21 en 22 die direct ten westen van de Dender liggen, zijn geen dikke zand- of leempakketten aangetroffen binnen 4 m -Mv. Het kleipakket wordt hier op enige diepte wel gekenmerkt door dunne zand- en leemlagen.

Op basis van de aanwezigheid van puinconcentraties (zie archeologie) lijkt het kasteel van Schendelbeke zich te bevinden in een gebied waar de kleiafzettingen relatief dik zijn (figuur 27). Hoewel meer zuidoostwaarts zand- en/of leempakketten (waarschijnlijk oever en/of geulafzettingen) dichter nabij het maaiveld voorkomen, lijkt men voor de locatie van het kasteel bewust te hebben gekozen voor een natter gebied. Zoals reeds aangegeven is, vertoont de begrenzing van de percelen ten zuidwesten van het onderzoeksgebied een slingerachtig patroon en doet dat vermoeden dat hier oorspronkelijk (de restanten van) een oude geul aanwezig was. Ook in het zuidelijke deel van het onderzoeksgebied lijkt deze geul aanwezig. Ze ligt in het gebied waar de komklei relatief dik is. Mogelijk gaat het hier om een oude loop van de zogenaamde Dammersbeek. Ter hoogte van de kasteellootatie houdt de percelering plots op.

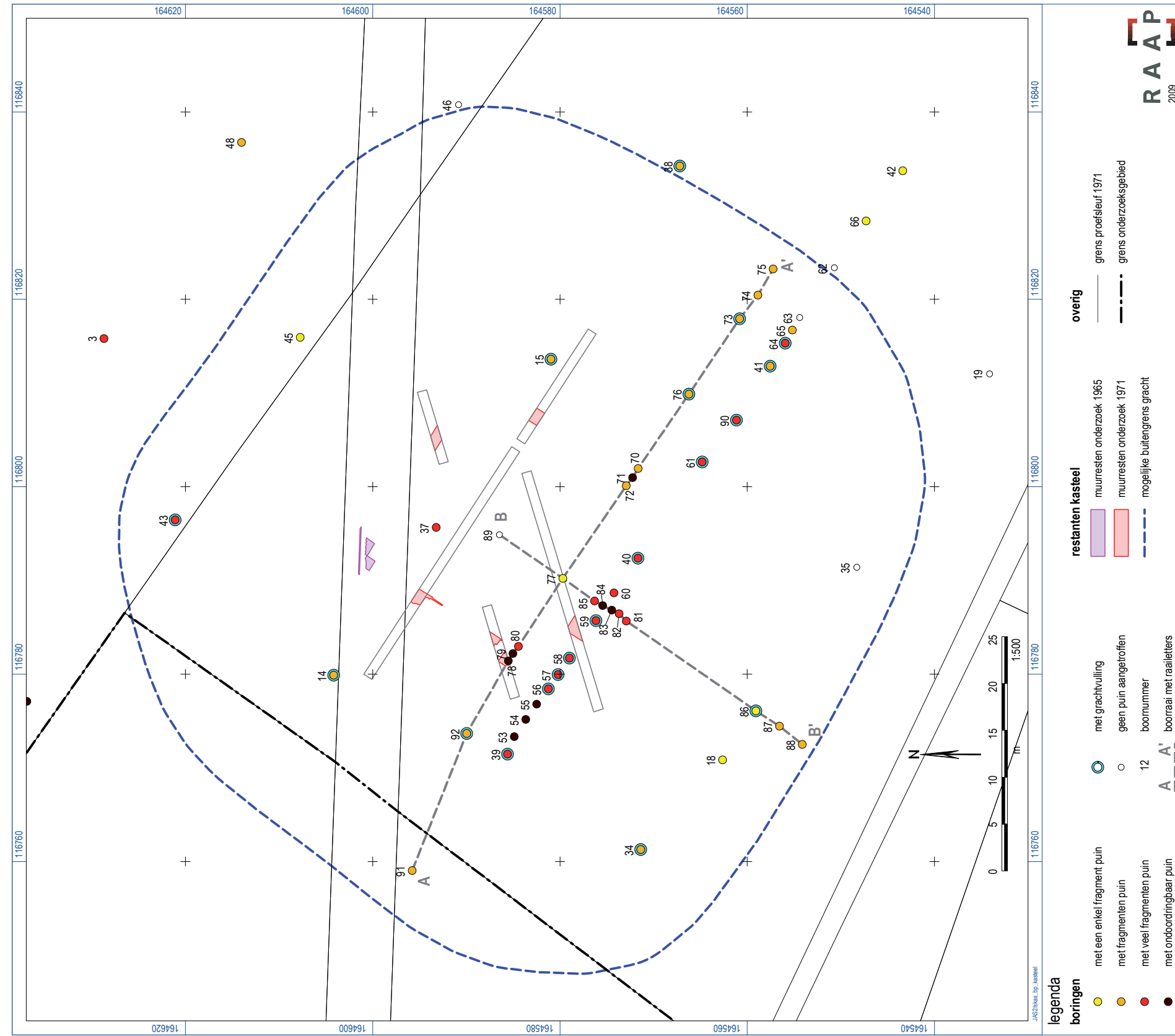
Archeologie

Tijdens het booronderzoek is in een groot aantal boringen puin aangetroffen. In enkele boringen betrof het puin van recente datum (kaartbijlagen 1 en 2: boringen 6, 13 en 30). Ook het ondoordringbare puin dat in de boringen 7 en 31 op 10 cm -Mv en in boring 44 op 55 cm -Mv werd aangetroffen betreft recent puin. Het puinpakket in boring 31 is aangebracht aan het einde van 20e eeuw. Het puin ter hoogte van boring 7 is door de eigenaar aangebracht om een natte depressie op te vullen. Deze zuidwest-noordoost georiënteerde depressie is nog steeds in het landschap en op het DHM herkenbaar. Vermoedelijk lag hier een oude perceelsgreppel ter hoogte van de overgang van de drogere naar de nattere gronden. Deze greppel sloot van oorsprong aan op de noordelijk gelegen perceelsgrens en lijkt nog herkenbaar op de Ferrariskaart uit het einde van de 18e eeuw (figuur 19).

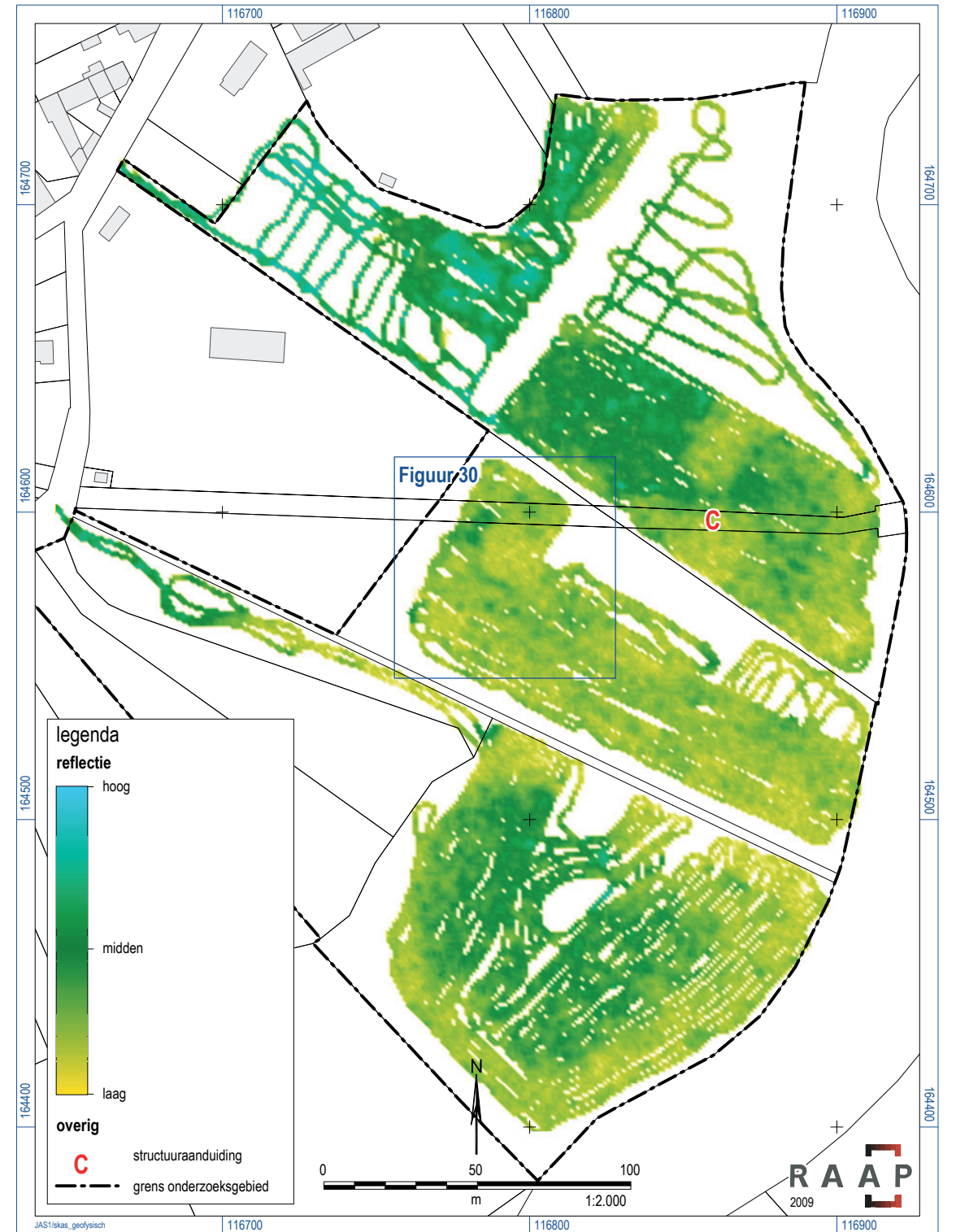
Tevens zijn in een aantal boringen uitsluitend in de bouwvoor fragmenten bouwpuin aangetroffen. Het betreft de boringen 2, 21, 23 t/m 26, 32, 52 en 77. Voor het merendeel liggen deze boringen eveneens nabij slootkanten of langs de oever van de Dender. Met uitzondering van de boringen 2, 52 en 77. In de overige boringen waarin puin in de bouwvoor is aangetroffen komt het ook op grotere diepte in de boringen voor. Het betreft hier vrijwel zeker puin dat aan het kasteel gerelateerd kan worden. Aan de hand van het voorkomen van puin in de boringen kon de locatie van het kasteel tijdens het booronderzoek exact bepaald worden (figuur 28). In de boringen 53, 54, 55, 71, 78, 79, 83 en 84 is op ondoordringbaar puin gestuit. Het ondoordringbare puin bestond in alle gevallen uit (rood) baksteenpuin. Het ondoordringbare puin in de boringen 53 en 54 betreft in de gracht aanwezig afbraakpuin en bevond zich op respectievelijk 200 en 150 cm -Mv. Het ondoordringbare puin in de overige boringen houdt waarschijnlijk verband met funderingen van het kasteel. Afgezien van boring 71 werd het ondoordringbare puin op 130 cm -Mv aangetroffen. In boring 71 was dit op 100 cm -Mv.

In de boringen 14, 15, 34, 38 t/m 41, 43, 58, 59, 61, 64, 73, 76, 86, 90 en 92 is grachtvulling aangetroffen. De vulling van de gracht kenmerkt zich over het algemeen door de aanwezigheid van veel tot zeer veel puin en mortel(lagen) eventueel in combinatie met ingewaaid zand, humusvlekken, rietresten, zandbrokken en veenbrokken. De diepte van de ingraving (dieper dan 155 cm) duidt veelal ook op de aanwezigheid van een gracht. Ondanks deze indicatoren was het vrij lastig om de gracht in de boringen te herkennen. Een duidelijke veenlaag of humeus pakket op de bodem van de gracht ontbreekt. Dit kan erop duiden dat de grachten relatief korte tijd open gelegen hebben, ze regelmatig gebaggerd zijn of dat ze in verbinding stonden met stromend water waardoor veengroei geen kans kreeg. De dunne zandlagen die in boring 14 tussen 250 en 275 cm -Mv zijn aangetroffen duiden hier misschien op. De bodem van de gracht werd op gemiddeld 205 cm -Mv aangetroffen. De maximale diepte van de gracht bedraagt 325 cm -Mv in boring 39. Uit de boringen blijkt dat het westelijke deel van de gracht gemiddeld iets dieper was (boringen 14, 34, 39, 56, 57 en 92: 200 cm -Mv) dan het oostelijke deel (boringen 15, 41, 61, 64, 73, 76 en 90: 184 cm -Mv).

Naast de genoemde boringen zijn in 25 boringen fragmenten puin (dieper dan de bouwvoor) aangetroffen. Het betref 8 boringen met een enkel fragment puin (boringen 4, 9, 16, 17, 18, 42, 63 en 66), 8 boringen met fragmenten puin (boringen 45, 48, 72, 74, 75, 87, 88 en 91) en 10 borin-

Figuur 28. Resultaten booronderzoek.

Figuur 29. Resultaten van het grondradaronderzoek.

gen met veel fragmenten puin (boringen 3, 37, 60, 65, 70, 80, 81, 82 en 85). Uit de locatie van de boringen kan opgemaakt worden dat de ingravingen met puin in de boringen 18, 45, 63, 65, 74, 75, 87, 88 en 91 verband houden met de buitenste randzone van de gracht. De relatief grote hoeveelheid puin is in overeenstemming met het beeld van de overige boringen in de gracht. Op basis van de locatie van de boringen kan voor wat betreft de boringen 60, 70, 81 en 82 aangenomen worden dat het hier grachtvulling aan de zijde van het kasteel, direct buiten de funderingen (boringen met ondoordringbaar puin) betreft. De gracht blijkt hier dan wel relatief ondiep te zijn (ca. 135 tot 150 cm -Mv). Op de profielen van de boorraaien A-A' en B-B' is het grachtprofiel herkenbaar (kaartbijlage 2). Uit deze profielen wordt eveneens duidelijk dat de (vele) fragmenten puin in de boringen 72, 80 en 85 verband houdt met de uitbraaksleuf van de (naastgelegen) fundering. Op basis van de grote hoeveelheid puin in boring 37 betreft het hier waarschijnlijk eveneens een uitbraaksleuf. De gracht rondom het kasteel was zo'n 20 m breed. Inclusief de randzone bedraagt de breedte zo'n 30 m.

Het puin in de boringen 3, 4, 9, 16, 17, 42, 48 en 66 bevindt zich aan de oost- en noordzijde van het kasteel en houdt waarschijnlijk verband met graafactiviteiten die zich in een zone van circa 30 m vanaf de buitenrand van de gracht hebben plaatsgevonden. Een uitzondering hierop vormt boring 17 die direct langs de Dender ligt. Afgezien van de boringen 3 en 48 werd in de boringen slechts een enkel fragment puin aangetroffen.

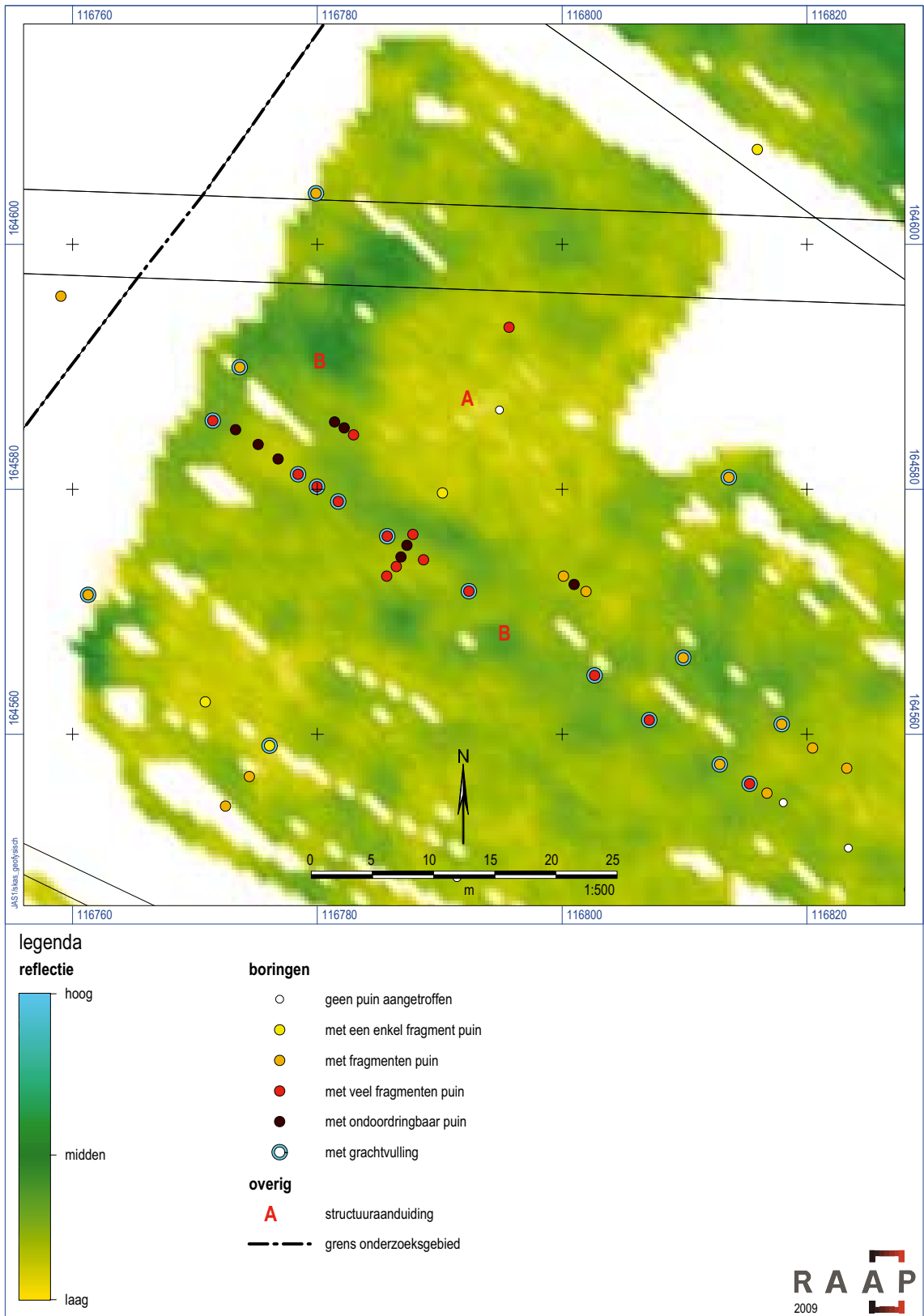
Tijdens het booronderzoek werd afgezien van bouwpuin (baksteen, mortel en leisteen) en enkele spikkels houtskool (bijlage 4 (boorbeschrijvingen): boringen 14, 37, 38, 39, 45, 64, 65, 74, 80 en 82) slechts een fragment onverbrand bot aangetroffen (boring 34).

3.3 Resultaten grondradaronderzoek

In de horizontale doorsneden is de mate waarin het radarsignaal op reflectoren (voorwerpen, structuren of veranderingen in de bodem) weerkaatste of reflecteerde op een bepaalde diepte zichtbaar. Op plaatsen waar het signaal reflecteerde, normaliter bij de aanwezigheid van bijvoorbeeld puin of fundamente, is sprake van een sterke reflectie. Deze zones zijn weergegeven met groene tot blauwe tinten. Zones met een zwakke reflectie, dus met een geringe weerkaatsing van het radarsignaal zijn weergegeven door middel van lichtgroene tot gele tinten. Hier worden de resultaten van het grondradaronderzoek besproken aan de hand van de meest informatieve doorsnede (op 1 m -Mv; figuren 29 en 30). Wanneer de resultaten van het grondradaronderzoek bestudeerd worden, dan vallen in eerste instantie geen duidelijke structuren op. Tijdens het veldonderzoek bleek dat grote delen van het terrein, vanwege de drassigheid niet toegankelijk waren voor de radarapparatuur. In het gedeelte van de boomgaard (noordoostelijke deel perceel 1047S) was vanwege laaghangende takken niet te meten. Daarnaast bleek, ondanks hetgeen op voorhand verwacht werd, de klei een lastig medium te zijn voor radargolven. Het lijkt erop dat de resultaten van het grondradaronderzoek hoofdzakelijk veroorzaakt worden door de textuur van de bodem (grondsoort en bijmengsels). Op de resultaten van het grondradaronderzoek is ten westen van de Dender een circa 20 m brede zone met geringe reflecties zichtbaar. Deze zone volgt de loop van de Dender en houdt daarom waarschijnlijk verband met de oeverwal of oeverversterkingen van de rivier. Het is opvallend dat op het perceel 1047S in vergelijking tot de percelen 1046K en 1048C hoofdzakelijk zones met een lage reflectie zijn gemeten. De lage reflecties op het perceel 1047S

RAAP-RAPPORT 1995

Archeologische evaluatie en waardering van een kasteelsite te Schendelbeke
Gemeente Geraardsbergen, Provincie Oost-Vlaanderen

Figuur 30. Resultaten van het grondradaronderzoek ter plaatse van het kasteelterrein.

houden mogelijk verband met een ophoging van het terrein. Mogelijk ten gevolge van de aanleg van een voetbalveld. Uit de vergelijking van de resultaten van het grondradaronderzoek met de uitsnede uit het DHM blijkt inderdaad dat, voor wat betreft het oostelijke deel van het onderzoeksgebied, die delen waar lage reflecties zijn gemeten ook daadwerkelijk hoger liggen dan de omgeving (figuur 3). In eerste instantie lijken op de resultaten van het grondradaronderzoek geen structuren zichtbaar die in verband kunnen worden gebracht met een kasteel. Indien de resultaten van het grondradaronderzoek vergeleken worden met de resultaten van het booronderzoek dan blijkt dat ter plaatse van de vastgestelde locatie van het kasteel een min of meer vierkante zone van circa 22 bij 22 m met lage reflecties is gemeten (figuur 30: structuur A). Daaromheen is een zone met hoofdzakelijk middelhoge tot hoge reflecties gemeten (figuur 30: structuur B). Aan de zuid- en oostzijde van structuur A is de volledige breedte van deze zone zichtbaar. Hier is zichtbaar dat deze zone half rond om de vierkante zone ligt en zo'n 15 tot 20 m breed is. Op basis van deze kenmerken kan aangenomen worden dat het hier de voormalige gracht betreft. De vierkante zone met sterke tot zeer sterke reflecties houdt waarschijnlijk verband met de locatie van het kasteel. Individuele funderingen en/of muurresten zijn hierin niet herkenbaar. De locatie van de hogedrukwaterleiding Elst-Espinette is op de resultaten van het grondradaronderzoek zichtbaar als een circa 10 m brede west-oost georiënteerde baan van lage reflecties (figuur 30: structuur C).

3.4 Resultaten weerstandsonderzoek

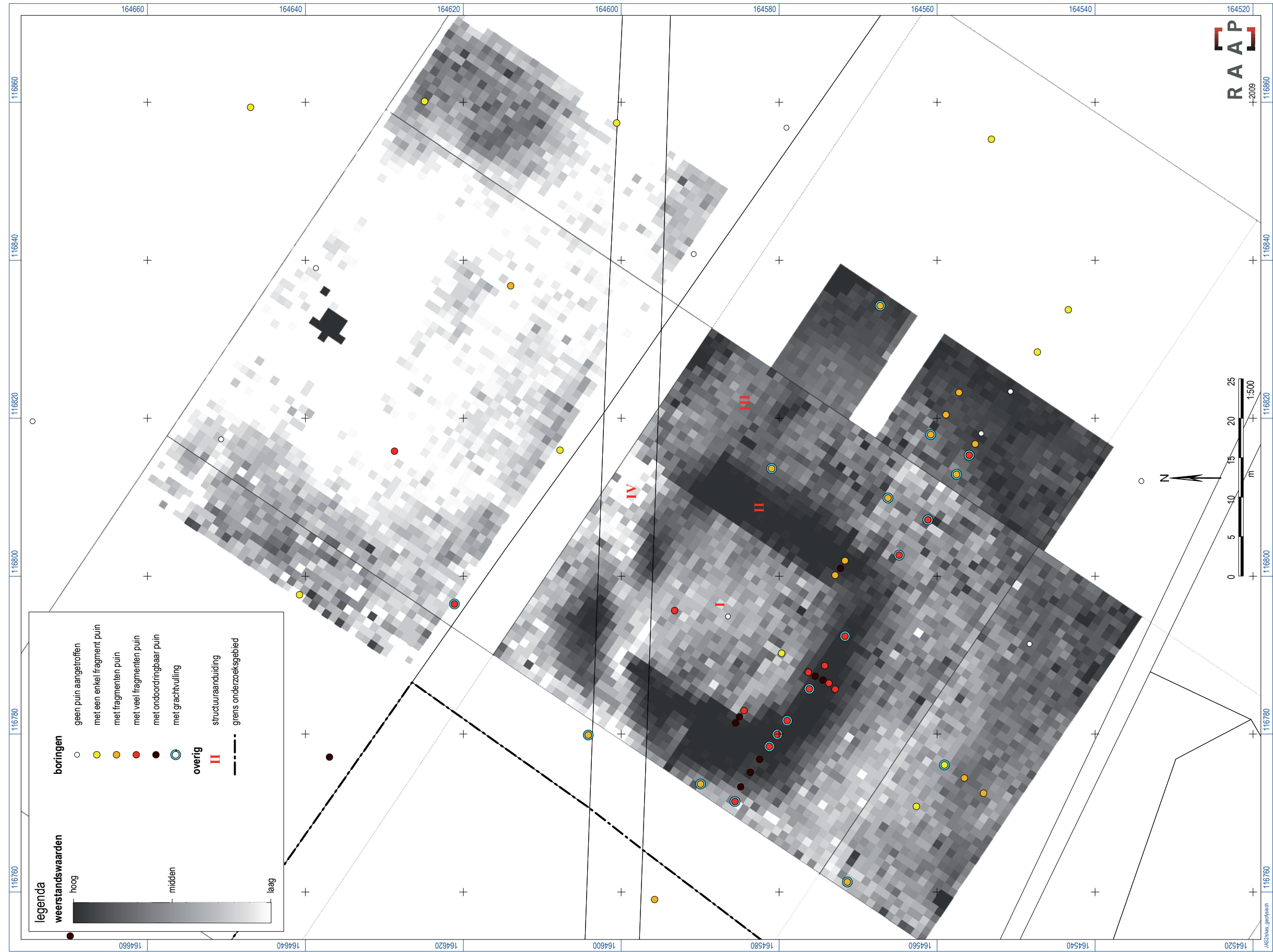
Zoals reeds is aangegeven, vond het elektrisch weerstandsonderzoek plaats in een op basis van het bureau- en booronderzoek afgebakend gebied. Het betreft het gebied waarin de resten van het kasteel verwacht worden. Indien de resultaten van het weerstandsonderzoek worden bekeken dan valt direct de locatie van het kasteel op. Zichtbaar is een rechthoekige zone van circa 20 (NW-ZO) bij 22 m (ZW-NO) van lage tot middelhoge weerstandswaarden (figuur 31: structuur I: grijs) met daaromheen een circa 7 tot 10 m brede zone van hoge tot zeer hoge weerstandswaarden (figuur 31: structuur II: zwart). Hieromheen bevindt zich een zone van lage tot middelhoge weerstandswaarden (figuur 31: structuur III: licht tot donkergrijs). Aan de zuidoostzijde van de structuren I en II kan de breedte van laatstgenoemde zone vastgesteld worden: circa 20 m. Met name aan de zuidwest- en zuidoostzijde is deze structuur vrij scherp begrensd. Het betreft de overgang tussen de hogere waarden aan de zuidwest- en zuidoostzijde en de lage waarden ten noordwesten daarvan. Opgemerkt moet worden dat aan de noordoostzijde (zowel binnen structuur III als daarbuiten) hogere weerstandswaarden zijn gemeten. Dit is waarschijnlijk het gevolg van de aanwezigheid van een boomgaard. De bomen onttrekken water aan de bodem waardoor deze droger wordt. Drogere grond geleidt de stroom minder goed dan vochtige grond, waardoor er (relatief gezien) hogere weerstandswaarden worden gemeten. Structuur II wordt aan de noordzijde doorsneden door een circa 2 m brede west-oost georiënteerde zone van lage tot zeer lage weerstandswaarden (figuur 31: structuur IV). Het betreft de locatie van de hogedrukwaterleiding Elst-Espinette. In het gedeelte ten noordoosten van de perceelsgrens zijn hoofdzakelijk lage tot zeer lage weerstandswaarden gemeten (figuur 31: lichtgrijs).

Uit de vergelijking met de resultaten van het booronderzoek blijkt dat structuur II verband houdt met funderingen en/of uitbraaksleuven van het kasteel (figuur 31). De aanwezigheid van enkele boringen met grachtvulling binnen deze zone duidt erop dat de hoge tot zeer hoge weerstandswaarden deels ook met in de gracht aanwezig slooppuin van het kasteel verband houden. Op de resultaten van het weerstandsonderzoek is duidelijk zichtbaar dat deze structuur doorsneden wordt door de waterleiding (structuur IV). Structuur I betreft het binnenterrein van het kasteel. Binnen deze zone zijn geen duidelijke structuren te onderscheiden. Structuur III kan geïnterpreteerd worden als de kasteelgracht.

3.5 Conclusies

Op basis van de resultaten van de diverse veldonderzoeken is de locatie van het kasteel vast komen te staan. Hoewel op de resultaten van het grond- en weerstandsonderzoek de proefsleuven uit 1971 niet zichtbaar zijn, hebben de onderzoeken voldoende informatie opgeleverd om deze, zoals na afloop van het proefsleuvenonderzoek bleek, vrij nauwkeurig te positioneren. Voor het bepalen van de positie van de onderzoeken uit 1965 en 1971 waren met name de boringen met ondoordringbaar puin, die mogelijk verband houden met funderingen, als ook de middels het geofysisch onderzoek aangetoonde ligging van de waterleiding van belang. Uit de resultaten van het inventariserend veldonderzoek kan geconcludeerd worden dat het kasteel midden in het komgebied van de Dender is aangelegd. Mogelijk is in de ondergrond een oude geul aanwezig (de oude Dammersbeek?). Uit het proefsleuvenonderzoek van 1971 weten we dat de afmetingen van het kasteel circa 21,40 bij 22,10 m bedragen. Het inventariserend veldonderzoek maakte duidelijk dat de grachten rondom het kasteel circa 20 tot 30 m breed waren. De bodem van de gracht werd op gemiddeld 205 cm -Mv aangetroffen. De maximale diepte van de gracht bedraagt 325 cm -Mv. In de grachten bevindt zich in een zone van circa 4 tot 6 m rondom het kasteel over het algemeen zeer veel puin in de gracht. Tijdens het weerstandsonderzoek zijn hier hoge tot zeer hoge weerstandswaarden gemeten. Uit het booronderzoek blijkt dat zich binnen deze zone ook de funderingen en/of uitbraaksleuven van het kasteel bevinden. Het ondoordringbare puin dat waarschijnlijk verband houdt met funderingen werd met uitzondering van boring 71 (100 cm -Mv) aangetroffen op 130 cm -Mv. Uit de resultaten van het weerstandsonderzoek kan niet opgemaakt worden of het kasteel uitspringende torens bezat. Mogelijk gaan deze schuil in de reeds genoemde zone van hoge tot zeer hoge weerstandswaarden. De resultaten van het weerstandsonderzoek leverden ook geen aanwijzingen op voor de aanwezigheid van stenen gebouwen op het binnenterrein van het kasteel. De mogelijkheid bestaat echter dat deze gebouwen in hout waren opgetrokken. In een zone van circa 30 m vanaf de buitenrand van de gracht werd in de boringen aan de noord- en oostzijde van het kasteel puin aangetroffen. Mogelijk betreft het bewoningssporen die verband houden met het kasteel. Op de resultaten van het geofysisch onderzoek zijn geen aanwijzingen te vinden die duiden op de aanwezigheid van een neerhof in deze zone. Bovendien zou het neerhof hoogstwaarschijnlijk ook omgracht geweest zijn. Tijdens het booronderzoek zijn geen aanwijzingen voor een eventuele tweede gracht gevonden.

De locatie van een, in de schriftelijke bronnen genoemde, op enige afstand van het kasteel gelegen losstaande toren is binnen het onderzoeksgebied niet gevonden. Dit geldt eveneens voor een

Figuur 31. Resultaten van het weerstandsonderzoek.

RAAP-RAPPORT 1995

Archeologische evaluatie en waardering van een kasteelsite te Schendelbeke
Gemeente Geraardsbergen, Provincie Oost-Vlaanderen

eventuele voorganger van het omstreeks 1300 gebouwde kasteel. Opgemerkt moet worden dat het niet bekend is of er ook een oudere, 11e-12e-eeuwse voorganger van het kasteel bestond. Bovendien bestaat de mogelijkheid dat, in het geval er wel een voorganger bestond, de toren en dit kasteel (de voorganger) een en hetzelfde gebouw zijn. Mogelijkheden waarom de toren c.q. het oude kasteel niet zijn gelokaliseerd zijn:

- een losse toren (c.q. het oude kasteel) stond op het neerhof (voorburcht). Dit neerhof is tijdens onderhavig onderzoek niet aangetroffen en kan zich mogelijk direct ten noordwesten van het kasteel bevinden. Dit is buiten het huidige onderzoeksgebied en is tegenwoordig het terrein van een villa (Pijlekaartstraat 60).
- De toren kan ook nabij de weg (Pijlekaartstraat), buiten het onderzoeksgebied, gelegen hebben als een soort voorpost/voorpoort.
- De gehanteerde methoden zijn ontoereikend om een kleine toren of castrale motte opgetrokken in hout en aarde te lokaliseren.

Ten aanzien van dit laatste punt is contact gezocht met de motte-specialist Sam De Decker (Agentschap R-O Vlaanderen). Naar zijn mening had een kleine motte (maximaal 30 m in diameter), ook als die enkel in hout en aarde was opgetrokken en zonder voorburcht, met het gehanteerde boorgrid (40 x 50 m met verdichting) gevonden moeten worden. Indien het kasteel een functie gehad zou hebben in de 11e-eeuwse grensverdediging langs de Dender, dan zou het bovendien een veel grotere omvang gehad moeten hebben (ca. 100 m in diameter). De motte zou dan ook direct tegen de Dender aan gelegen moeten hebben.

Uit bovenstaande valt dus af te leiden dat het uit de bronnen bekende neerhof van het kasteel buiten het onderzoeksgebied ligt. Dit geldt ook voor een eventuele castrale motte uit de 11e-12e eeuw. Het neerhof ligt zoals gezegd waarschijnlijk direct ten westen van het kasteel. Een eventuele motte zal gezocht moeten worden in een straal van circa 2 km in de omgeving van het onderzoeksgebied. Een locatie waar een motte zich kan bevinden is bij een voorde in een handelsweg over een rivier/beek. De site 't Schipken zou hiervoor in aanmerking kunnen komen. Een dergelijk onderzoek past echter niet binnen het kader van de huidige studie.

4 Waarderend veldonderzoek

4.1 Methode

Gezien de vraagstelling van de studieopdracht (namelijk ten behoeve van het beschermingsdossier vaststellen of zich in de bodem fysiek nog resten van het kasteel van Schendelbeke bevinden) is er tijdens de derde stuurgroepvergadering voor gekozen om een proefsleuvenonderzoek uit te voeren. Tijdens het proefsleuvenonderzoek diende de locatie van de proefsleuven uit 1971 exact bepaald te worden. Tevens moest onderzocht worden of er sprake was van een hoektoren op de zuidwesthoek van het kasteel en of het kasteel op heipalen gefundeerd is geweest.

Aantal en plaatsing van de proefsleuven

In totaal zijn er twee proefsleuven aangelegd. De sleuven zijn aangelegd met behulp van een graafmachine met een gladde bak van circa 2 m breedte. De eerste sleuf heeft een omvang van circa 2 bij 15 m en de tweede een lengte van circa 4 bij 12 m. De eerste proefsleuf heeft een noordwest-zuidoost oriëntatie. Het doel van deze sleuf was het lokaliseren van proefsleuf 4 uit 1971 en het daarin aangetroffen muurwerk. Vervolgens zal proefsleuf 2 hier haaks op worden aangelegd met als doel het onderzoeken of zich op de zuidwesthoek van het kasteel een toren bevond. Deze proefsleuf heeft een noordoost-zuidwest oriëntatie. In de beide proefsleuven werd sleuf 4 uit 1971 aangetroffen. Om het onderzoek uit 1971 zo nauwkeurig mogelijk te 'verankeren' werd besloten om de gehele sleuf 2 uit 1971 in kaart te brengen. Om de zuidwestelijke en noordoostelijke grens van deze sleuf vast te stellen is besloten om proefsleuf 2 ten noorden van sleuf 1 in noordoostelijke richting en ten zuiden van sleuf 1 in noordwestelijke richting uit te breiden. In het zuidelijke deel van sleuf 2 werd muurwerk aangetroffen. Om de vraagstelling te kunnen beantwoorden of zich hier een toren bevond is besloten de sleuf hier zowel naar het noordwesten als het zuidoosten uit te breiden. In sleuf 2 is later nog een klein deel verdiept om te controleren of zich op de zuidwesthoek van het kasteel inderdaad een toren bevond.

Na overleg met de leden van de stuurgroep (in het veld) is besloten om langs de kasteelzijde van de funderingen met de spoornummers 14 en 16 te verdiepen. Deze verdieping had als doel om de funderingswijze van het kasteel te onderzoeken. Gekozen is om aan de binnenzijde van het kasteel te verdiepen omdat hier het parament nog intact was, hier het minste wateroverlast verwacht werd en omdat hier al reeds enige verstoring door de aanleg van sleuf 4 in 1971 heeft plaatsgevonden. Door de druk van het grondwater werd het onderste deel van het parament van de muur en de boog in de sleuf gedrukt. Besloten werd daarom (mede op aanwijzing van Peter Van den Hove) om niet meer te onderzoeken of het muurwerk op houten palen was gefundeerd. Hierdoor zouden de funderingen onnodig aangetast worden. De sleuf werd daarom direct dichtgestort. Hierdoor was het ook niet meer mogelijk om een profieltekening van de muur en grondboog te maken (dit had de instemming van de stuurgroepleden). De sporen zijn gefotografeerd en de hoogte van het vlak ter plaatse van de archeologische sporen is met behulp van een waterpas vastgesteld.

Tevens zijn een houten dwarsbalk en paaltje waargenomen aan de kasteelzijde (oostzijde) van de muur. Deze zijn op de vlaktekening geschetst.

Opgravingsvlakken en profielen

Omdat er in het westelijke deel van sleuf 1 sprake was van wateroverlast, is bij de aanleg van de sleuf, ongeveer ter hoogte van de grondboog (die toen overigens nog niet zichtbaar was; spoor 14) een dammetje laten staan. Later is het dammetje wat meer naar het westen verplaatst zodat de grondboog vrij gelegd kon worden.

In het noordwestelijke deel van sleuf 1 bevond het vlak zich op 14,68 m +TAW (71 cm -Mv) en in het zuidoostelijke deel op 13,77 m +TAW (1,77 cm -Mv). De reden dat het vlak naar de zuidoostzijde afloopt houdt verband met de wateroverlast in de sleuf. Door het vlak aan de zuidoostzijde dieper aan te leggen kon het overtollige water hier naartoe stromen. Daar zich hier alleen natuurlijke grondlagen bevonden (komklei) vormde dit, vanuit archeologisch opzicht geen probleem. In het gedeelte van sleuf 2 ten noorden van sleuf 1 bevond het opgravingsvlak zich op circa 15,12 m +TAW (36 cm -Mv). In het gedeelte van sleuf 2 ten zuiden van sleuf 1 bevond het vlak zich op 15,14 m +TAW (36 cm -Mv) in het noordelijke deel en op 14,84 m +TAW (64 cm -Mv) in het zuidelijke deel.

Alle sporen, ook die in het profiel, en de natuurlijke lagen zijn in een doorlopende reeks genummerd (1 t/m 37). De vondsten zijn eveneens in een doorlopende reeks genummerd (1 t/m 19). Voor het noordprofiel van sleuf 1 is vlaknummer 101 gereserveerd. Alle vlakken zijn getekend op schaal 1:50. Het profiel is getekend op een schaal van 1:20. Hierbij is gebruik gemaakt van een lokaal meetsysteem dat door middel Differential Global Positioning System (DGPS) is ingemeten (xyz-waarden). Dit meetsysteem is ingemeten in Lambertcoördinaten. De hoogte van de aangelegde vlakken is ingemeten ten opzichte van TAW op basis van de hoogte van een tijdelijk aangebracht vast punt. De hoogte van dit punt is bepaald met behulp van het Differential Global Positioning System (DGPS) ingemeten GPS.

Afwerking en behandeling van sporen en vondsten

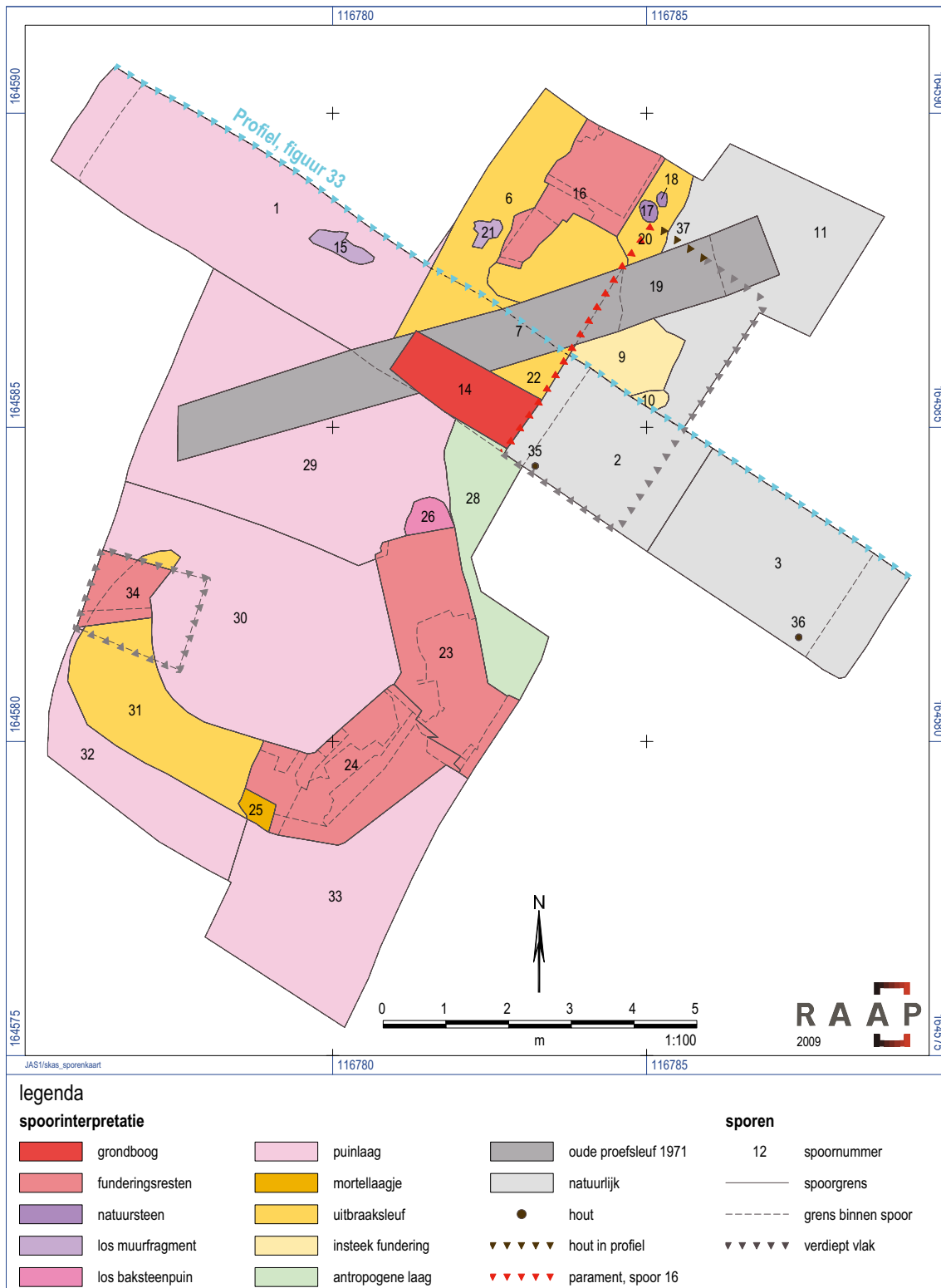
Er zijn geen sporen gecoupeerd of afgewerkt (bijlage 2). Slechts bij de aanleg van sleuf 1 zijn enkele sporen doorsneden. De reden hiervoor is reeds genoemd. De vondsten zijn per spoor verzameld (bijlage 3). Daarnaast zijn de vondsten tijdens de aanleg van de sleuven per 5 m vak verzameld.

Bemonstering

Er zijn twee monsters genomen ten behoeve van eventuele datering. Het betreft een monster van een eiken houten paal (spoornummer 36; vondstnummer 2) en een houtskoolmonster uit de puinlaag in de gracht (monsternummer 1). Daar het laatste monster naar verwachting geen verrassende datering zal opleveren is besloten dit monster niet nader te laten onderzoeken. Bij de Stichting RING het Nederlands Centrum voor Dendrochronologie is navraag gedaan over de mogelijkheid van dendrochronologisch onderzoek van de houten paal. Het monster bleek over te weinig jaarringen te beschikken om voor een dergelijk onderzoek in aanmerking te komen. Om toch tot een datering van de paal te kunnen komen is besloten om een monster van de paal op te sturen

RAAP-RAPPORT 1995

Archeologische evaluatie en waardering van een kasteelsite te Schendelbeke
 Gemeente Geraardsbergen, Provincie Oost-Vlaanderen

Figuur 32. Sporenoverzicht proefsleuven.

naar het Leibniz Labor für Altersbestimmung und Isotopenforschung van de Christian-Albrechts-Universität in Kiel (Dld.) voor AMS-C14-datering.

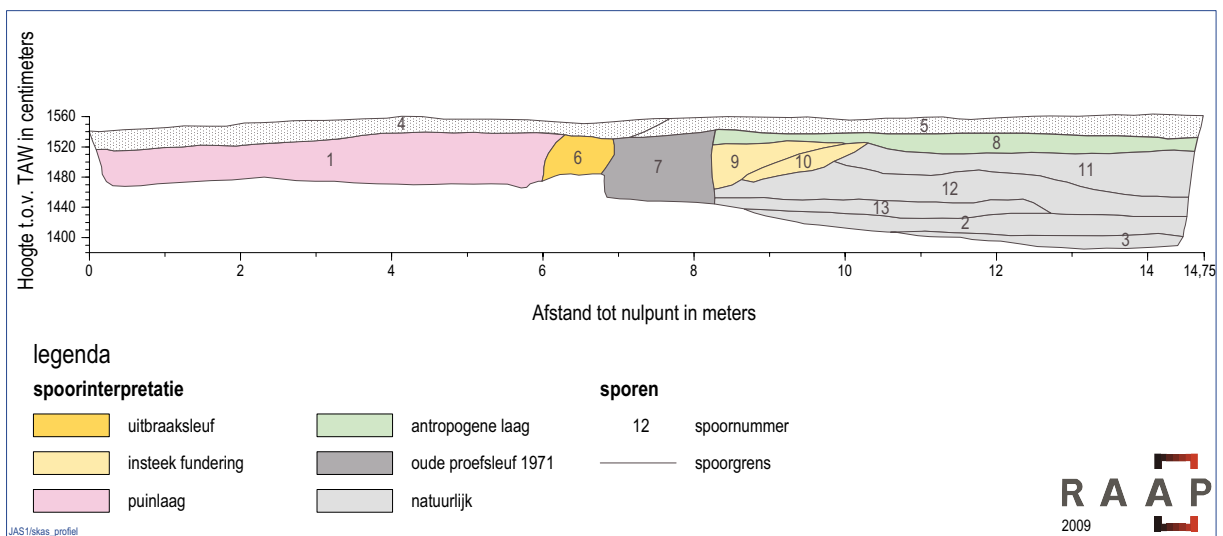
4.2 Resultaten proefsleuvenonderzoek

4.2.1 Geologie en geomorfologie

Tijdens het proefsleuvenonderzoek werd de ligging van het kasteel in een gebied met dikke komkleiafzettingen bevestigd. In het zuidwestelijke deel van sleuf 1, binnen de ommuring van het kasteel, kunnen de komafzettingen als volgt beschreven worden (figuur 33):

- 0-30 -Mv: bruingrijze, sterk siltige klei, matig humues, enkele spikkels houskool en puinfragmenten (spoor 5: bouwvoor)
- 30-50 -Mv: bruingrijze, matig siltige klei, zwak humeus, enkele spikkels houtskool en puinfragmenten (spoor 8: overgang bouwvoor - C-horizont);
- 50-75/115 -Mv: lichtgrijsbruine, matig siltige klei, enkele ijzer- en mangaanvlekken, lichtgrijs gevlekt (spoor 11: C-horizont)
- 75/115- 120 -Mv: lichtgrijze, matig siltige klei, veel ijzer- en mangaanvlekken (spoor 12:C-horizont)
- 120-140 -Mv: lichtgrijze, matig siltige klei, enkele ijzer- en mangaanvlekken (spoor 13: C-horizont)
- 140-160 -Mv: grijze, matig siltige klei, zwak humeus, schelpgruis en enkele plantenresten (spoor 2: C-horizont volledig gereduceerd)
- 160-180 -Mv: donkergrijsbruine, matig siltige klei, matig humeus, plantenresten (spoor 3: C-horizont).

Als gevolg van oxidatie zijn de bovenste komafzettingen bruiner van kleur. Door de natte omstandigheden en het gebrek aan lucht wordt het profiel geleidelijk grijzer. Als gevolg van de natte omstandigheden en de relatief jonge ouderdom van de afzettingen, is er geen bodemvorming opgetreden. De onderste afzettingen zijn zwak tot matig humeus. De humus duidt op een periode

Figuur 33. Noordprofiel sleuf 1.

Figuur 34. De oude proefsleuf uit 1971 tekent zich duidelijk af als een smalle baan.

van vegetatiegroei en nauwelijks tot zwak stromend water. De opslibbing was sterk verminderd of zelfs geheel opgehouden. Ook tijdens het booronderzoek zijn dergelijke humeuze lagen diverse malen aangetroffen (zie bijlage 4: boorbeschrijvingen). In het noordoostelijke deel van sleuf 1 was de bouwvoor humeuzer dan in het zuidoostelijke deel. Hier lag de oude kasteelgracht waarvan de opvulling wordt gekenmerkt door veel puinfragmenten.

4.2.2 Sporen

Oude proefsleuf 1971

Tijdens het onderzoek werd de oude proefsleuf (sleuf 4) uit 1971 teruggevonden (zie figuur 6: spoor 19). De sleuf tekende zich duidelijk af als een rechthoekig spoor van circa 1 m breedte en 10 m lengte (figuren 32 t/m 35).

Funderingen

Tijdens het proefsleuvenonderzoek zijn enkele funderingen aangetroffen. Het betreft de sporen 14, 16, 23, 24 en 34 (figuur 32). Spoor 14 is een gemetselde bakstenen boog, waarvan ook in 1971 reeds een deel werd blootgelegd (figuren 12, 36 en 37). De boog is gemetseld in een afwisseling van koppen en strekkenlagen. Het gebruikte baksteenformaat bedraagt 24,5-25x11-11,5x6,5-7,5 cm (variatiebreedte). De boog is anderhalfsteens dik (circa 36 tot 40 cm). De lengte van de boog bedraagt 215 cm (8 strekken en 1 kop). Aanvankelijk was de onderlinge relatie van de boog met de overige funderingen niet duidelijk. Pas toen ten oosten van de boog en de fundering met spoornummer 16 werd verdiept, bleek dat beide sporen een relatie met elkaar hadden (figuur 37). De fundering met spoornummer 16 was koud op de boog gemetseld. De boog kan

RAAP-RAPPORT 1995

Archeologische evaluatie en waardering van een kasteelsite te Schendelbeke
Gemeente Geraardsbergen, Provincie Oost-Vlaanderen

Figuur 35. De oude proefsleuf uit 1971 gemarkeerd m.b.v. jalons.

daarom geïnterpreteerd worden als grondboog. De boog is niet over de volledige breedte aangetroffen. Desondanks kan een inschatting gemaakt worden van de breedte van de grondboog. In sleuf 1 is de top van de boog aangetroffen (op 14,40 m +TAW). Uit de foto's blijkt dat de boog (figuur 37) nog ter hoogte van de noordelijke putrand van sleuf 1 zichtbaar is. De afstand van de noordelijke putrand van sleuf 1 tot aan de top van de boog bedraagt circa 1,5 m. De breedte van de boog komt daarmee op minimaal 3 m. Daarmee komt vast te staan dat de boog vrijwel aansluit op de fundering met spoornummer 23. De top van de fundering met spoornummer 16 werd op 36 cm -Mv (15,12 m +TAW) aangetroffen. Het parament van de fundering was aan de kasteelzijde nog intact (figuur 38). Aan de zijde van de gracht was het parament weggebroken (figuur 39). Dit duidt er mogelijk op dat de muur aan de buitenzijde was voorzien van een natuurstenen bekleding. De breedte van de muur, althans van het resterende deel, bedraagt 1,5 m. De muur was opgetrokken in bakstenen van 24-25,5x12-13x5,5-6 cm (variëteitbreedte; 10 lagenmaat van 73 cm). Hoewel het parament van de fundering aan de kasteelzijde uit vrij strak metselwerk bestaat is dit voor de muurkern niet het geval (figuur 38). Op figuur 38 is te zien dat men in de kern ook halve bakstenen en zelfs brokken heeft gebruikt. Ook zijn delen alleen met mortel opgevuld. Daar de brokken en halve bakstenen van vergelijkbaar formaat zijn als de overige in de fundering verwerkte bakstenen, betreft het waarschijnlijk geen hergebruikte bakstenen. Waarschijnlijk was het gebruik van onregelmatige natuursteenblokken als paramentsteen aan de buitenzijde van het kasteel hier debet aan. Men kon daardoor geen regelmatig werk toepassen. Een vergelijkbare situatie is in 1971 bij de fundering in sleuf 1 waargenomen (figuren 6 en 10). Aan de kasteelzijde van het fundament werden twee versnijdingen waargenomen. De eerste versnijding was 3 cm breed en bevond zich op circa 41 cm -Mv (15,07 m +TAW). De tweede versnijding was mogelijk 30 cm breed en bevond

Figuur 36. Spoor 14: grondboog.

Figuur 37. Grondboog (spoor 14) met aansluitende weermuur (spoor 16) gezien vanuit het zuid-oosten.

zich op circa 102 cm -Mv (14,46 m +TAW). Tijdens het proefsleuvenonderzoek was het echter vanwege de genoemde wateroverlast niet mogelijk om hier een goede waarneming te doen. Uit de vergelijking van de onderzoeksgegevens uit 1971 met die van onderhavig onderzoek blijkt dat men destijds een gedeelte van spoor 16 heeft blootgelegd en wel op het niveau van de tweede versnijding (figuren 12 en 47). Uit figuur 12 blijkt dat het een smalle versnijding betreft van circa 5 cm. Hieruit kan afgeleid worden dat in het muurwerk op regelmatige afstanden een versnijding zit (versneden voet).

Het muurwerk bestond tot op 174 cm -Mv (13,74 m +TAW) uit een afwisseling van koppen- en strekkenlagen in wild verband, naar boven toe neigend naar staand verband. Daaronder was het muurwerk zeer slordig opgetrokken in, voor zover waarneembaar, hoofdzakelijk koppenlagen gemetseld zonder of met heel weinig mortel (figuur 37). De onderzijde van het fundament kon als gevolg van wateroverlast (zie boven) niet worden vastgesteld. Het diepste niveau waarop de fundering nog werd aangetroffen bedraagt 13,20 m +TAW (228 cm -Mv). Van het muurwerk is dus nog minimaal 192 cm bewaard gebleven. Hoewel dit niet kon worden aangetoond, was de muur waarschijnlijk gefundeerd op houten heipalen (figuur 40). Waarbij onder de muur tussen de bogen een houten roosterwerk werd aangebracht met daarin houten heipalen (Gawronski & Veerkamp, 2003: 20-21; De Boer & Geurts, 2002: 22). Of de fundering op kleef of op stuit is aangelegd kon evenmin worden vastgesteld. Wel bleek uit het booronderzoek dat het kasteel in de komklei is aangelegd. Waarschijnlijk is daarom op kleef gefundeerd. Tenzij het kasteel een op een oudere pleistocene fluviaatiele zandlaag of hellingafzettingen is gefundeerd (fundering op stuit). Dit kon tijdens onderhavig onderzoek niet worden vastgesteld.

Op circa 1,5 m ten zuiden van spoor 14 werd een noordwest-zuidoost georiënteerde bakstenen fundering waargenomen (spoor 23). Het parament van deze 135 cm brede fundering was aan beide zijden intact (figuur 41). De fundering was geheel in baksteen opgetrokken. Het baksteenformaat bedroeg: 24-25x11,5-13x5,5-6 cm (variatiebreedte). De fundering is opgetrokken in een afwisseling van koppen- en strekkenlagen. Achter de stekkenlagen liggen de stenen patijts (figuur 41). Op circa 2,5 m ten zuidoosten van het noordelijke uiteinde van spoor 23 maakt de fundering een hoek van 45 graden. Het gedeelte na de hoek kan waarschijnlijk als een deel van de zuidelijke weermuur van het kasteel geïnterpreteerd worden (figuur 42). Dit deel van de fundering is 150 cm breed. Het parament aan de buitenzijde van deze fundering bestaat uit circa 25 cm dikke natuursteenblokken. Het betreft zogenaamd veldsteen of kiezelzandsteen van het Paniseliaan (Dusar, e.a., 2009: 503-509). Precies op de genoemde hoek in de fundering (spoor 23) en aan de buitenzijde daarvan bevindt zich een zuidwest-noordoost georiënteerde fundering (spoor 24). Deze fundering is in verband gemetseld met de fundering met spoornummer 23, onder een hoek van circa 120 graden (figuur 43). Op circa 2 m afstand van spoor 23 maakt de fundering opnieuw een hoek van 120 graden, nu in westelijke richting. Het vermoeden rees dat het hier de fundering van een zeshoekige toren betrof. Te meer daar in het verlengde van spoor 24 een min of meer halfronde puinlaag zichtbaar was (spoor 31; figuur 42). Binnen deze puinlaag werd een gedeelte verdiept. Hier werd inderdaad het fundament van de toren met een hoek gevonden (spoor 34; figuur 44). De torenfundering (spoor 24) varieert in breedte van 150 bij de aanzet met spoor 23 tot 135 cm ter hoogte van spoor 25. Het baksteenformaat van spoor 24 is vergelijkbaar met dat van spoor 23. Het parament aan de buitenzijde van spoor 24 bestond uit een circa 75 tot 25 cm brede laag natuursteen. Ook hier betreft het veldsteen. Exact op de zuidelijke hoek van de toren bevindt zich

Figuur 38. Fundering van de weermuur (spoor 16) gezien vanuit het zuidoosten.

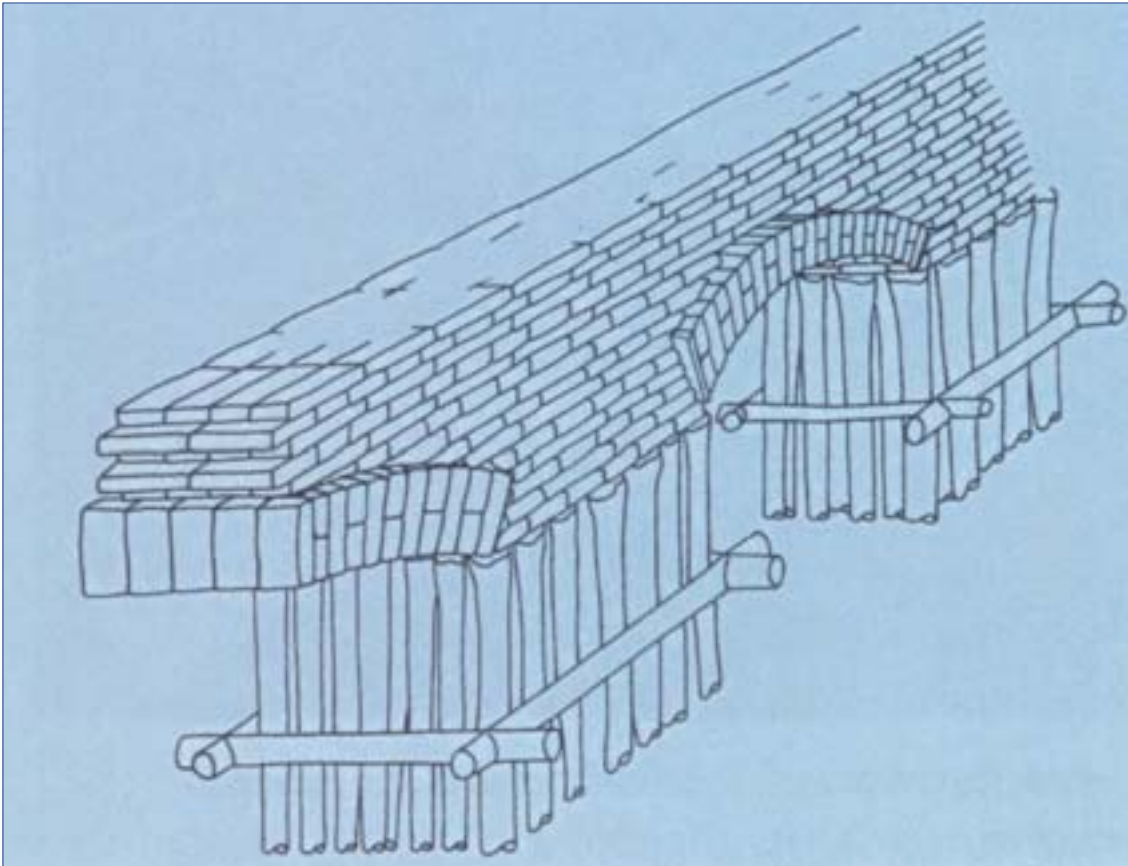
een rechthoekig bekapt blok van circa 50 bij 32 cm. Uit het proefsleuvenonderzoek blijkt dat het noordwestelijke deel van de torenfundering dieper is weggebroken dan het zuidoostelijke deel. Het noordwestelijke deel werd op 112 cm -Mv (14,29 m +TAW) aangetroffen en het zuidoostelijke deel op 56 cm -Mv (15,03 m +TAW).

De opbouw van de funderingen is vrij uniform. Namelijk aan de buitenzijde, voor zover in het zicht, een natuurstenen parament en aan de binnenzijde een bakstenen parament. De funderingen zijn over het algemeen met vrij weinig mortel, afgezien van het natuurstenen parament, gemetseld. Hoewel niet overal het onderlinge verband kon worden aangetoond, kon dit wel worden beargumenteerd. De aangetroffen funderingen behoren daarmee tot één bouwfase. Hoewel geen duidelijk metselverband werd aangetroffen neigt het verband, zoals bij spoor 16 naar staand verband. Dit verband wordt vanaf de derde kwart van de 13e eeuw toegepast (Lehouck, 2009: 228; Wets, 2009: 150). Alle funderingen zijn in een vergelijkbaar baksteenformaat opgetrokken: 24-25,5x11,5-13x5,5-6 cm (variatiebreedte; 10 lagenmaat van 73 cm). De genoemde elementen wijzen op een datering vanaf het laatste kwart van de 13e eeuw tot de eerste helft van de 14e eeuw (zie bijv Debonne, 2009; Lehouck, 2009 en Dewilde, 2009: 238). Deze datering sluit aan bij de uit historische bronnen bekende bouwdatum: omstreeks 1300.

Op basis van de lengte van spoor 14 kan de oorspronkelijke breedte van de fundering op het diepste niveau worden bepaald, namelijk 215 cm. Boven het maaiveld was de muur waarschijnlijk zo'n 1,5 m breed. De muur verbreedt zich dus zowel naar buiten als naar binnen toe tot 215 cm.

Figuur 39. Fundering van de weermuur (spoor 16) gezien vanuit het noordwesten. Op de voorgrond is zichtbaar dat het parament is uitgebroken.

Figuur 40. Impressie van een muur met grondbogen gefundeerd op heipalen (uit: Gawronski & Veerkamp, 2003).

Insteek

De sporen 9 en 10 betreffen waarschijnlijk de oorspronkelijke insteek van de fundering (spoor 16). De relatie van beide sporen met de fundering kon niet in het profiel onderzocht worden, omdat juist hier de oude proefsleuf uit 1971 zich bevond (figuur 33). Doordat de beide sporen zich enkel onderscheiden van de natuurlijke lagen (sporen 11 en 12) door de aanwezigheid van vrij veel mangaan en een enkele spikkel baksteenpuin, werden zij in het vlak van sleuf 1 niet herkend. Ook de wateroverlast was hier mede debet aan.

Uitbraaksleuven

In het noordelijke deel van sleuf 2 werden aan weerszijden van de fundering met spoornummer 16 werden uitbraaksporen gevonden (resp. sporen 6 en 20). Ook over de fundering werd een uitbraakspoor waargenomen (spoor 22; figuren 32 en 33). In de uitbraaksleuf ten noordwesten van de fundering (spoor 16) bevond zich een brok muurwerk (4 koppenlagen). In de uitbraaksleuf ten zuidoosten van spoor 16 bevonden zich twee blokken porfier (sporen 17 en 18: figuur 38). Mogelijk kan spoor 28, welke ten noordoosten van de fundering met spoornummer 23 werd aangetroffen, ook als uitbraaksleuf aangemerkt worden. Vanwege de beperkte ruimte in de put, kan hier geen uitsluitsel over gegeven worden. Wel bevinden zich in dit spoor evenals in de overige uitbraaksleuven veel fragmenten puin.

Spoor 31 is de uitbraaksleuf van het zuidwestelijke deel van de fundering van de zeshoekige toren.

Figuur 41. Spoor 23 gezien vanuit het noordwesten.

Dit spoor tekende zich duidelijk af ten opzichte van de andere puinlagen als een halfronde baan van blauwgrijze klei met veel fragmenten puin (figuren 32 en 42).

Puinlagen

Spoor 1 betreft een puinlaag. Gezien de ligging van dit spoor betreft het afbraakpuin dat in de gracht is gestort. De puinlaag kenmerkt zich door de slappe textuur en de aanwezigheid van zeer veel slooppuin. Het puin bestaat hoofdzakelijk uit baksteenpuin, tegelfragmenten, dakpanfragmenten en brokken natuursteen. In de puinlaag bevinden zich zelfs enkele muurdelen van het kasteel (spoor 15). Het muurfragment bestaat uit drie lagen baksteen in een afwisseling van koppen en strekken lagen (staand verband). Het baksteenformaat is 24x12x5,5 cm.

Ten zuiden van sleuf 1 was het niet mogelijk om een onderscheid te maken tussen eventuele uitbraaksleuven en de puinlaag in de gracht. De sporen 29, 30, 32 en 33 zijn daarom als puinlaag aangemerkt. Gezien hun ligging, zullen de sporen 29, 32 en 33 vrijwel zeker puinlagen in de gracht betreffen.

Hout

Bij het verdiepen ten oosten van de sporen 14 en 16 werden een houten paal (spoor 35) en een houten balk gevonden. Vanwege instortingsgevaar konden beide sporen niet worden ingetekend. Ze zijn ingeschetst op de vlaktekening (figuur 32). Van zowel de paal als de balk kon de houtsoort niet worden bepaald. De top van de sporen bevond zich op respectievelijk 13,80 m +TAW (171 cm -Mv) en 13,65 m +TAW (183 cm -Mv). Van de houten paal staat vast dat deze in de natuurlijke komklei bevond. Voor de balk was dit niet vast te stellen. Wel was duidelijk dat

deze balk haaks op de fundering (spoor 16) lag. In het oostelijke deel van sleuf 1 werd eveneens een houten paal gevonden in de natuurlijke komklei (spoor 36; vondstnummer 2; figuur 45). Deze eikenhouten paal waarvan de top op 14,10 m +TAW (144 cm -Mv) is aangetroffen stond rechtop. Het betreft een min of meer driehoekige circa 30 cm lange eikenhouten paal waarvan een zijde is afgerond (zie ook de volgende paragraaf). De rechte zijden zijn circa 7 cm lang. Het betreft waarschijnlijk een kwart van een stam. De positie van de paal in de klei duidt er mogelijk op dat het geen natuurlijk hout betreft. Daar boven de paal geen spoor is aangetroffen, duidt dit er mogelijk op dat ze vrijwel recht is uitgetrokken, waarbij een restant is achtergebleven. Ook de balk en de andere paal houden mogelijk verband met antropogene activiteiten.

4.2.3 Vondsten

Uit het bureauonderzoek bleek dat er op de locatie van het kasteel na de sloop daarvan, geen bewoning heeft plaatsgevonden. Op basis van het proefsleuvenonderzoek kan dit laatste onderschreven worden: er werden geen vondsten jonger dan de Middeleeuwen gevonden (bijlage 3). Uit de bronnen is bekend dat het kasteel op 27 juni 1453 is verwoest. Dit geeft een *terminus ante quem* voor de vondsten. Vrijwel alle vondsten zijn tijdens de aanleg van het vlak, uit puinlagen en/of de bouwvoor geborgen. Uitzonderingen hierop zijn een stuk dierlijk bot (vondstnummer 10) uit natuurlijke afzettingen en een houten paal (vondstnummer 2/spoornummer 36).

Keramik

Tijdens het proefsleuvenonderzoek is slechts een geringe hoeveelheid aardewerkscherven gevonden. Het betreft 7 scherven grijs (of grijsbakkend) aardewerk (bijlage 3: vondstnummers 1, 11, 12 en 16). Al het grijze aardewerk is gedraaid. Onder het grijze aardewerk bevonden zich een rand-

Figuur 42. Overzicht van sleuf 2 gezien vanuit het zuidwesten.

fragment van een tuit- of kookpot (vondstnummer 1), een fragment van een vlakke bodem (vondstnummer 11), en een bodemfragment met standlobben (vondstnummer 16). Ook werden twee fragmenten rood (of roodbakkend) aardewerk gevonden (vondstnummer 12). Het ene fragment heeft uitwendig een geel-groen loodglazuur en aan de binnenzijde een spaarzaam loodglazuur. Het andere fragment, waarschijnlijk van een grape bezit uitwendig een donkergroen loodglazuur. Een gedraaide, grof gemagerde scherf kan niet nader gedetermineerd worden. Het betreft waarschijnlijk een lokaal product. Al het aardewerk kan in de periode 14e eeuw-1453 gedateerd worden.

Bouwkeramiek

Het merendeel van de geborgen vondsten betreft complete bakstenen of fragmenten daarvan (vondstnummers 3, 5, 7, 13 en 15). De bakstenen zijn over het algemeen oranje-rood van kleur en qua formaat vergelijkbaar met de bakstenen die in de funderingen zijn verwerkt: 24-24,5x10,5-14x5-6,5 cm (variatiebreedte). Bij enkele bakstenen waren nog stro-indrukken aanwezig. Onder de bakstenen bevinden zich enkele hard gebakken paars-rode stenen. Deze zijn qua formaat iets kleiner dan de andere stenen: 18,5-21,5x11x4,5-5 cm. Dit is het gevolg van de blootstelling aan hogere temperaturen tijdens het bakproces. Dit duidt niet op secundaire verbranding. Slechts bij 1 exemplaar was dit mogelijk het geval (vondstnummer 5).

Een baksteen bezat een, voor het bakproces aangebrachte, afgeschuinde hoek (vondstnummer 13). Deze baksteen is qua formaat vergelijkbaar met de overige bakstenen (24x12x6 cm). Opmerkelijk was de vondst van een baksteenfragment voorzien van groen glazuur en met nop-versiering (vondstnummer 3). Met de groengeglazuurde bakstenen werden doorgaans figuratieve patronen in de gevels aangebracht, zogenaamde metseltekens. Een voorbeeld hiervan is de Nobelpoort in Zierikzee waar in het muurwerk in een regelmatig patroon verglaasde koppen zijn

Figuur 43. Spoor 24 gezien vanuit het zuidoosten.

Figuur 44. Detail van de torenfundering, spoor 34.

aangebracht (Nederland, 1304-1325; Stenvert & Van Tussenbroek, 2007: 95). In het muurwerk van het nog resterende deel van het Huis te Merwe te Dordrecht (Nederland, 14e eeuw) zijn de verglaasde stenen in een vlechtwerkmotief aangebracht (Schulte, 1997: 277). Opgemerkt moet worden dat metseltekens in de regio Kortrijk-Oudenaarde zeldzaam zijn voor de periode voor 1500 (Debonne, 2009: 200).

Tijdens het proefsleuvenonderzoek zijn 33 fragmenten van daktegels geborgen (vondstnummers 2, 5, 7, 13 en 15). Met uitzondering van een grijze daktegel (met rode kern, vondstnummer 7) betreft het allemaal roodbakende exemplaren. Deze zijn over het algemeen oranje-rood en paars-rood van kleur. De paars-rode kleur houdt waarschijnlijk verband met een hogere baktemperatuur (vondstnummers 3, 7, 13 en 15). De vondst van twee aan elkaar versmolten tegels waarvan bovendien mortelresten zaten, duidt erop dat deze secundair verbrand zijn (vondstnummer 13) ofwel dat ze tijdens een brand aan elkaar zijn versmolten.

De dikte van de daktegels varieert van 1,5 tot 2,7 cm. Van een exemplaar kon ook de lengte worden vastgesteld: 24,7x?x1,5 cm (vondstnummer 7). Op enkele tegels was nog een rechthoekig nokje aanwezig ten behoeve van de bevestiging aan de panlat (vondstnummers 7, 13 en 15). Onder de daktegels bevindt zich een exemplaar dat voorzien is van een circa 6,5 cm brede band geel-groen glazuur (vondstnummer 6). Vier daktegelfragmenten bezaten een, waarschijnlijk tijdens het bakproces ontstane, lichte kromming (vondstnummer 15).

Tijdens het onderzoek werden ook twee fragmenten van rode dak- of nokpannen gevonden (vondstnummer 19). De beide fragmenten waren respectievelijk 1,5 en 2 cm dik. Op een van beide

Figuur 45. Houten paal (spoor 36) in het zuidoostelijke deel van sleuf 1.

fragmenten waren glazuurresten aanwezig. De geringe omvang van de fragmenten laat niet toe om ze definitief als dak- of nokpan aan te wijzen. Daar echter zowel bij oudere onderzoeken als bij onderhavig onderzoek geen dakpannen zijn gevonden betreffen de fragmenten waarschijnlijk nokpannen. Een deel van de daken van het kasteel zal daarom met daktegels, voorzien van nokpannen, zijn gedekt. De aanwezigheid van nokpannen duidt erop dat dit een vrij groot (recht) dakoppervlak moet betreffen.

In de puinlaag in de voormalige gracht (spoornummer 1) werd een vierkante vloertegel gevonden (16x16x2,7 cm). De rode tegel was aan de bovenzijde voorzien van een bruinrood en geelgroen loodglazuur in een patroon van tegenover elkaar gelegen rechthoekige driehoeken. Een zelfde vloertegel werd in 1965 gevonden.

Tijdens het onderzoek werd ook een driehoekig stuk leem geborgen. Het is onduidelijk wat de functie van dit fragment is. Het doet nog het meeste denken aan een onderdeel van een vakwerkwand. De ronde indrukken houden mogelijk verband met de zwaardere delen van het vlechtwerkskelet. De witte afwerklaag (pleister/mortel) duidt eveneens op een wand (zie bijv. figuur 46).

Natuursteen

Naast leisteen, zijn leperiaan-kalksteen, porfier en veldsteen gevonden. Het blok leperiaan-kalksteen was in doorsnede D-vormig en had afmetingen van circa >23x16-17x9,5 cm (vondstnummer

4). Leperiaan-kalksteen ook wel Nummulietenkalksteen wordt in de Dendervallei tussen Ninove en Geraardsbergen gewonnen (Dusar, e.a., 2009: 345-351). Er werden 5 stukken porfier gevonden. Een groot rechthoekig blok (ca >15x>18x14 cm) was sterk verweerd (vondstnummer 6). De overige stukken waren niet verweerd en onregelmatig van vorm (vondstnummers 9, 11 en 14). Een blok (vondstnummer 14) had afmetingen van circa >35x>22x9 cm. De porfier die te Schendelbeke is gebruikt is afkomstig uit de streek rond Lessines (Henegouwen; Dusar, e.a., 2009: 455-460). Tijdens het onderzoek werden 7 fragmenten veldsteen van divers formaat geborgen (vondstnummers 6, 8, 11, 14 en 17). Bij enkele blokken was een rechtbekapte zijde aanwezig. Twee blokken leken redelijk compleet (vondstnummers 11 en 17). De afmetingen zijn respectievelijk 31x5-7x6-8 cm en 20x12x5 cm. Veldsteen, ook wel kiezelzandsteen van het Paniseliaan genoemd. Veldsteen komt voor in West-Vlaanderen en in een band die over het zuiden van Oost-Vlaanderen, het aangren-

Figuur 46. Voorbeeld van vakwerkwand (uit: Van de Venne, 2008: 23).

RAAP-RAPPORT 1995

Archeologische evaluatie en waardering van een kasteelsite te Schendelbeke
Gemeente Geraardsbergen, Provincie Oost-Vlaanderen

zende Henegouwse Pays des Collines en het Pajottenland naar Brussel loopt (Dusar, e.a., 2009: 503-509). Exploitaties zijn onder andere bekend uit Geraardsbergen. Getuige de aanwezigheid van mortelresten op enkele stukken natuursteen kan aangenomen worden dat het bouw materiaal betreft.

De kleur van de 8 tijdens het onderzoek aangetroffen fragmenten leisteen varieert van grijs tot groen-grijs (vondstnummers 6, 8, 11, 14 en 17). De herkomst van leisteen wordt doorgaans niet gedefinieerd (Dusar, e.a., 2009: 383-394). De dichtstbijzijnde groeves bevinden zich in de Zennevallei. Mogelijk is het leisteen hieruit afkomstig. De gevonden stukken leisteen zijn alle circa 0,5 cm dik. Er werd een vrijwel compleet stuk gevonden: 9x17x0,6 cm (vondstnummer 17). In dit stuk bevond zich een spijkergat en aan het stuk zat mortel. Ook bij twee andere stukken leisteen werd een spijkergat waargenomen (vondstnummer 14). Dit duidt erop dat het leisteen als dakbedekkingsmateriaal is gebruikt. Leisteent kan ook gebruikt zijn als stelwig in het muurwerk.

Uit de herkomst van de gebruikte natuursteensoorten kan opgemaakt worden dat men bij de bouw van het kasteel gebruik gemaakt heeft van die soorten die regionaal voorhanden waren.

Bot

Zoals reeds aangegeven betreft het verzamelde dierlijke botfragment uit spoor 2 (vondstnummer 10) waarschijnlijk natuurlijk bot.

Metaal

Tijdens het onderzoek zijn slechts twee metalen voorwerpen geborgen (vondstnummer 18). Het betreft een ijzeren muurhaak en een smeedijzeren spijker met een ronde nagelkop en een recht-hoekige stift.

Hout

Deze eikenhouten paal waarvan de top op 14,10 m +TAW is aangetroffen, bevond zich rechtopstaand in de natuurlijke komklei (sporen 2 en 3). Het betreft een min of meer driehoekig paaltje waarvan een zijde is afgerond. Het betreft waarschijnlijk een kwart van een stam. Gezien de positie van de paal in de klei duidt dit er mogelijk op dat het geen natuurlijk hout betreft. Daar boven de paal geen spoor is aangetroffen, duidt dit er mogelijk op dat ze vrijwel recht is uitgetrokken, waarbij een restant van de paal is achtergebleven.

De C14-datering van de paal heeft een ouderdom van 1068±25 BP opgeleverd. Bij 1-sigma-waarschijnlijkheid (61,5%) ligt de datering tussen 971-1015 na Chr. en bij 2-sigma-waarschijnlijkheid (77,3%) tussen 941-1020 na Chr. De uitslag bij 1-sigma-waarschijnlijkheid is volgens prof. dr. P.M. Grootes van het Leibniz Labor de beste inschatting van de ouderdom van de paal. Deze datering komt niet overeen met die van de overige archeologische vondsten en sporen. Deze dateren vrijwel allemaal vanaf de 14e eeuw. Bovendien zijn tijdens de diverse onderzoeken op het kasteelterrein geen aanwijzingen gevonden voor de aanwezigheid van een oudere voorganger, zoals bijv. een castrale motte, of oudere bewoningssporen ter plaatse. Voor de afwijkende ouderdom ten opzichte van de overige vondsten en sporen moet daarom een andere verklaring gezocht worden. Dat het om hergebruikt hout gaat lijkt niet waarschijnlijk. Het hout zou dan na circa 300 jaar nog vrijwel ongeschonden en bruikbaar zijn geweest. De oplossing ligt zeer waarschijnlijk in het feit dat de houten paal niet uit een dunne stam vervaardigd is, zoals aanvankelijk gedacht, maar uit een

dikke stam. Aan de buitenzijde van de bast was geen spinhout meer aanwezig. De buitenzijde van een dikke boomstam geeft een jongere C14-datering dan de kern. Bij een boom van enkele honderden jaren oud kan dit dus een groot verschil uitmaken (schriftelijke mededeling prof. dr. P.M. Grootes, dd. 13 oktober 2009). De gebruikte paal is daarom waarschijnlijk uit de kern van een oude eik vervaardigd. De C14-datering geeft daarom geen informatie over de gebruiksdatum van de paal.

4.3 Conclusie

Met het proefsleuvenonderzoek is de locatie van het kasteel definitief vast komen te staan. Tevens kon op basis van het onderzoek de exacte locatie van de in 1971 aangelegde proefsleuven bepaald worden. Tijdens het proefsleuvenonderzoek werd een gedeelte van de fundering van een zeshoekige toren op de zuidwesthoek van het kasteel blootgelegd met een deel van de fundering van de aansluitende weermuur aan de zuidoostzijde daarvan. De fundering van de weermuur aan de noordwestzijde van de toren werd op een afstand van circa 4 m van deze laatste gevonden. Tussen deze noordwestelijke weermuur en de toren bevond zich een grondboog. Op een dieper niveau kon worden vastgesteld dat de noordwestelijke weermuur koud op de grondboog was aangebracht. De breedte van de boog bedroeg 3 m. Daarmee kan worden vastgesteld dat deze tot aan de torenfundering liep. Op basis van de lengte van de grondboog blijkt dat de muur op het diepste niveau 2,15 m breed was. Boven het maaiveld was de muur waarschijnlijk zo'n 1,5 m breed. De muur verbreedt zich middels enkele versnijdingen zowel naar binnen als buiten toe tot de genoemde diepte van 215 cm. Van het muurwerk is op sommige plekken nog minimaal 192 cm bewaard gebleven. Hoewel dit niet kon worden aangetoond, maar gezien de ligging van het kasteel in de komklei was de muur waarschijnlijk gefundeerd op houten heipalen. Waarbij onder de muur tussen de bogen een houten roosterwerk werd aangebracht met daarbinnen houten heipalen. De muren zijn waarschijnlijk op de kleef gefundeerd.

De opbouw van de funderingen is vrij uniform. Namelijk aan de buitenzijde, voor zover in het zicht, een natuurstenen parament en aan de binnenzijde een bakstenen parament. Voor het natuurstenen parament is hoofdzakelijk veldsteen gebruikt. De noordoostmuur van de hoektoren was eigenlijk een binnenmuur en bezat aan beide zijden van de fundering een bakstenen parament. De funderingen zijn over het algemeen met vrij weinig mortel, afgezien van het natuurstenen parament, gemetseld. De aangetroffen funderingen kunnen op basis van het onderlinge verband, het gebruikte baksteenformaat en het metselverband allemaal tot één bouwphase gerekend worden. De bouw van dit deel van het kasteel zal tussen het derde kwart van de 13e eeuw en de eerste helft van de 14e eeuw hebben plaatsgevonden. De aardewerkscherven die tijdens het proefsleuvenonderzoek zijn aangetroffen zijn niet ouder dan de 14e eeuw. Zij kunnen namelijk in de periode tussen de 14e eeuw en 1453 gedateerd worden.

Op basis van de losse vondsten kunnen nog enkele opmerkingen gemaakt worden over het opgaande muurwerk van het kasteel. De funderingen zijn zoals gezegd aan de buitenzijde voorzien van een natuurstenen parament dat hoofdzakelijk uit veldsteen bestaat. Er is echter ook porfier en leperiaan-kalksteen in verwerkt geweest. Het is echter de vraag of de gehele buitengevel

van het muurwerk in natuursteen was opgetrokken of dat dit slechts tot de plint beperkt is gebleven. Relatief gezien bevindt zich in de puinlagen ter plaatse van de gracht veel meer baksteenpuin dan natuursteenbrokken. Dit zou een argument kunnen zijn voor de tweede optie. Grote delen van het parament aan de buitenzijde van het kasteel zijn echter na de verwoesting van het kasteel doelbewust uitgebroken. De vondst van een baksteenfragment voorzien van groen glazuur en met nop-versiering doet in ieder geval vermoeden dat bij delen van het opgaande muurwerk van het kasteel het baksteenwerk zichtbaar was. Van dergelijke stenen werden namelijk metseltekens (sielelementen) in het metselwerk aangebracht.

De vondst van een driehoekig stuk leem doet vermoeden dat enkele wanden of gevels van het kasteel ook in vakwerk zijn uitgevoerd. Waarschijnlijk bevonden deze gevels zich aan de binnenplaatszijde van het kasteel. Tijdens het proefsleuvenonderzoek zijn echter geen aanwijzingen gevonden voor de aanwezigheid van gebouwen op de binnenplaats. Uit de vondst van grote hoeveelheden daktegels en nokpannen blijkt dat er enkele gebouwen met een recht dakvlak moeten zijn geweest. Het is niet bekend of deze gebouwen op de binnenplaats stonden of dat er in de weermuur een vierkante of rechthoekige toren stond (bijv. de poorttoren). Enkele daktegels waren geglazuurd; dit wijst er mogelijk op dat het kasteel geglazuurde dakvlakken bezat. Naast tegeldaken bezat het kasteel ook met leien gedekte delen. Mogelijk is leisteen onder andere gebruikt als dakbedekking van de zeshoekige toren. De vondst van één tegel die aan de bovenzijde voorzien is van een bruinrood en geelgroen loodglazuur in een patroon van tegenover elkaar gelegen rechthoekige driehoeken, wijst erop dat een deel van het kasteel een rijk gedecoreerde vloer bezat. Tijdens het onderzoek zijn op het binnenterrein van het kasteel twee kleine houten paaltjes, althans de resten daarvan gevonden. Hoewel de palen in de natuurlijke klei zijn aangetroffen kunnen zij misschien verband houden met antropogene activiteiten. Misschien houden ze verband met bouwsels op de binnenplaats van het kasteel of betreft het steigerpalen die ten behoeve van de bouw van het kasteel zijn aangebracht.

5 Synthese

Op basis van het onderhavig onderzoek is de locatie van het kasteel vast komen te staan. Het kasteel blijkt in het komgebied van de Dender te zijn aangelegd, zeer waarschijnlijk nabij de samenvloeiing van een beek (de oude Dammersbeek?) en de Dender. Het kasteel bezat binnenwerks een omvang van 21,40 m bij 22,10 m (figuren 47 t/m 50). Op de zuidwesthoek van het kasteel lag in ieder geval een zeshoekige toren. Uit de projectie van de boringen op de resultaten van het proefsleuvenonderzoek blijkt dat in de torenkern grachtvulling is aangetroffen. Dit zou erop kunnen wijzen dat de toren in een gedempt deel van de gracht is gebouwd. Tijdens het proefsleuvenonderzoek bleek echter dat grote delen van het muurwerk van de toren diep uitgebroken waren. De diepe ingraving en de daarin aanwezige grote hoeveelheid puin, op basis waarvan de boringen 56 en 57 als gracht zijn aangemerkt, houdt daarom zeer waarschijnlijk verband met sloopactiviteiten van het kasteel. Dit geldt waarschijnlijk ook voor boring 58. Bovendien behoort het muurwerk van de toren en de flankerende weermuren tot een bouwfase en zijn er op het binnenterrein van het kasteel geen aanwijzingen gevonden voor de aanwezigheid van een ouder kasteel zoals een woontoren of motte zoals bijvoorbeeld te Kuringen het geval was (Annaert & Van Impe, 1991). Op de noordhoek van het kasteel lag mogelijk ook een (ronde) toren. Het is echter ook mogelijk dat het kasteel hier een rechte hoek bezat. Ongeveer halverwege de zuidwestelijke vleugel wordt op basis van het booronderzoek verondersteld dat zich hier een uitspringend torentje, een gemak of toegangspoort bevond. Gezien de geringe (veronderstelde) breedte van de structuur (ca. 2 m) is het onwaarschijnlijk dat het een poortdoorgang betreft. Het meest waarschijnlijke is dat het een flanktorentje in de weermuur betreft (zie bijvoorbeeld het kasteel Medemblik; Janssen, 1996: 59). Uit figuur 47 blijkt dat de circa 4 tot 6 m brede rechthoekige zone van hoge tot zeer hoge weerstandswaarden zowel met slooppuin in de grachten als met funderingen verband houdt. Ook blijkt het onmogelijk om binnen deze zone structuren te herkennen (zoals blijkt uit de funderingen van de zuidoostelijke weermuur van het kasteel en de zuidwestelijke hoektoren). Deze structuren gaan volledig schuil in de zone van hoge tot zeer hoge weerstandswaarden. Wel lijkt te kunnen worden aangenomen dat binnen deze zone geen grote woonvleugels of torens schuil kunnen gaan. Aan de noordwestzijde van het kasteel is de zone van hoge tot zeer hoge weerstandswaarden iets breder dan de overige delen. Mogelijk komt dit door de aanwezigheid van een gebouw, zoals een poorttoren.

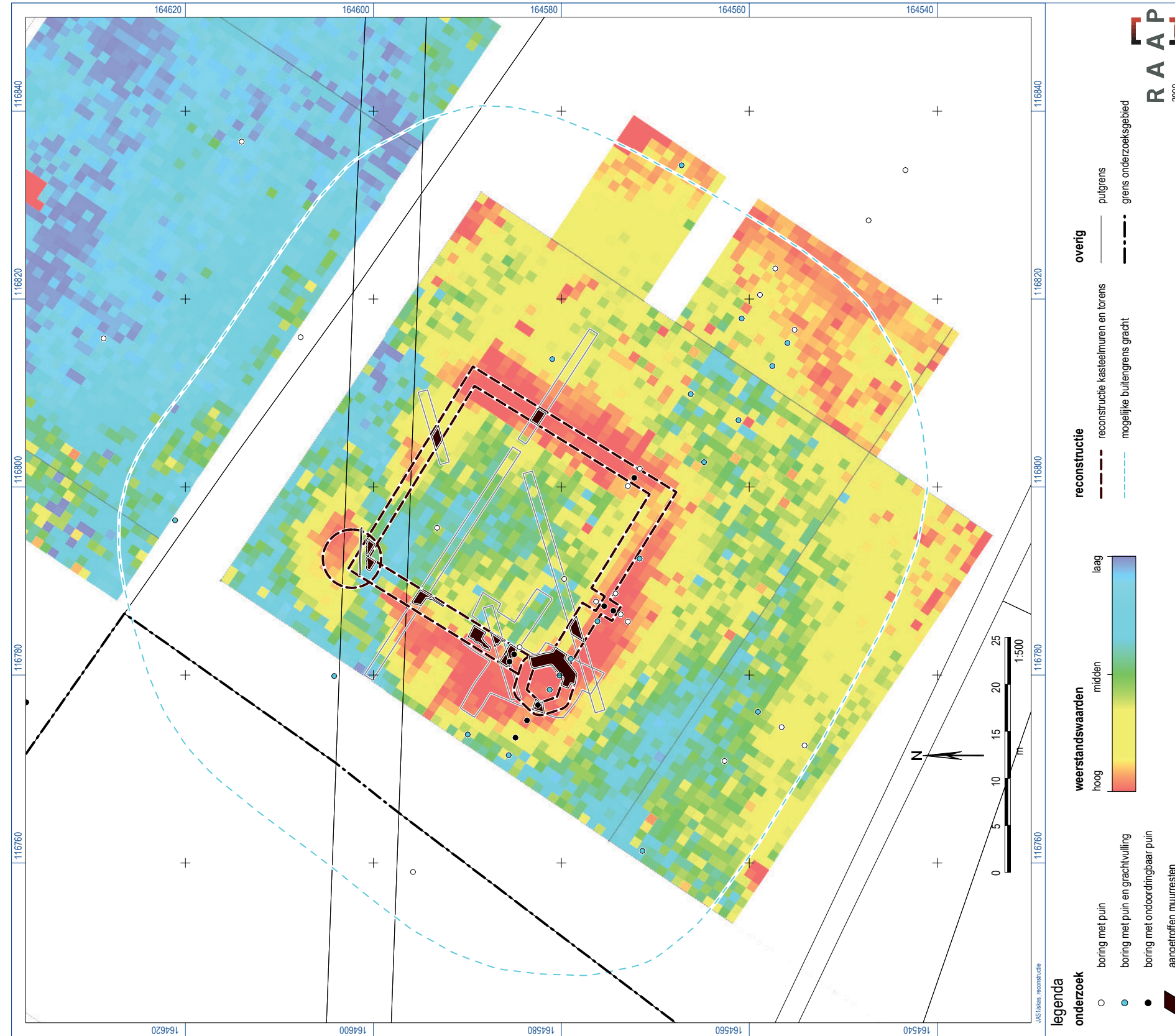
De opbouw van de funderingen is vrij uniform. Op het diepste niveau was de muur 2,15 m breed. In de fundering waren circa 3 m brede grondbogen aangebracht. Ten noordoosten en zuidoosten van de torenfundering is een dergelijke grondboog waargenomen. Hoewel dit niet kon worden aangetoond, maar gezien de ligging van het kasteel in de komklei, was de muur waarschijnlijk gefundeerd op houten heipalen. Waarbij onder de muur tussen de bogen een houten roosterwerk werd aangebracht met daarbinnen houten heipalen. De muren zijn waarschijnlijk op de kleef gefundeerd. Ongeveer vanaf het niveau van de top van de grondbogen versmalt het muurwerk zich tot circa 1,5 m breedte. Dit zal ook de breedte van het opgaande werk van het kasteel zijn geweest.

Opgemerkt moet worden dat de funderingen van de weermuren aan de noordoostzijde van het kasteel smaller lijken dan de overige aangetroffen funderingen. Daar de funderingen in 1971 niet goed gedocumenteerd konden worden is het onduidelijk of het muurwerk hier ook inderdaad smaller was, of dat dit niet is waargenomen. Van het muurwerk is op sommige plekken nog minimaal 192 cm bewaard gebleven. Aan de buitenzijde van de muren bevond zich een natuurstenen parament en aan de binnenzijde een bakstenen parament. Voor het natuurstenen parament is hoofdzakelijk veldsteen gebruikt. De noordoostmuur van de hoektoren was eigenlijk een binnenmuur en bezat aan beide zijden van de fundering een bakstenen parament. De funderingen zijn over het algemeen met vrij weinig mortel, afgezien van het natuurstenen parament, gemetseld. De aangetroffen funderingen kunnen op basis van het onderlinge verband, het gebruikte baksteenformaat en het metselverband allemaal tot één bouwfase gerekend worden. De bouw van dit deel van het kasteel zal tussen het derde kwart van de 13e eeuw en de eerste helft van de 14e eeuw hebben plaatsgevonden. Dit sluit aan bij de historische datering: circa 1300.

Uit het onderzoek is ook vast komen te staan dat in het muurwerk van het kasteel naast veldsteen ook porfier, leperiaan-kalksteen en Ledesteen verwerkt is geweest. De Ledesteen is gebruikt voor spuw- en raam- en/of deuromlijstingen. Mogelijk is alleen de plint van het kasteel in natuursteen opgetrokken geweest. De vondst van een baksteenfragment voorzien van groen glazuur en met nop-versiering, doet namelijk vermoeden dat bij delen van het opgaande muurwerk van het kasteel het baksteenwerk zichtbaar was. Van dergelijke stenen werden namelijk metseltekens (sierelementen) in het metselwerk aangebracht. De vondst van een driehoekig stuk leem doet bovendien vermoeden dat enkele wanden of gevels van het kasteel ook in vakwerk zijn uitgevoerd. Waarschijnlijk bevonden deze gevels zich aan de binnenplaatszijde van het kasteel. Tijdens het onderzoek zijn echter geen aanwijzingen gevonden voor de aanwezigheid van gebouwen op de binnenplaats. Het is mogelijk dat deze zich in die delen bevinden die niet met behulp van proefsleuven onderzocht zijn, zoals de noordoost- of zuidoosthoek van het kasteel. Misschien stonden er slechts lichte vakwerkgebouwen op de binnenplaats. De twee houten paaltjes die op het binnenterrein zijn gevonden houden hier misschien verband mee. Het is echter ook mogelijk dat het steigerpalen betreft.

Uit de vondst van grote hoeveelheden daktegels en nokpannen blijkt echter wel dat er enkele gebouwen met een recht dakvlak moeten zijn geweest. Het is niet bekend of deze gebouwen op de binnenplaats stonden of dat er in de weermuur een vierkante of rechthoekige toren stond (bijv. de poorttoren). Enkele daktegels waren geglazuurd, dit wijst er mogelijk op dat het kasteel geglazuurde dakvlakken bezat. Naast tegeldaken bezat het kasteel ook met leien gedekte delen. Mogelijk is leisteen onder andere gebruikt als dakbedekking van de zeshoekige toren. De vondst van één tegel die aan de bovenzijde voorzien is van een bruinrood en geelgroen loodglazuur in een patroon van tegenover elkaar gelegen rechthoekige driehoeken, wijst erop dat een deel van het kasteel een rijk gedecoreerde vloer bezat.

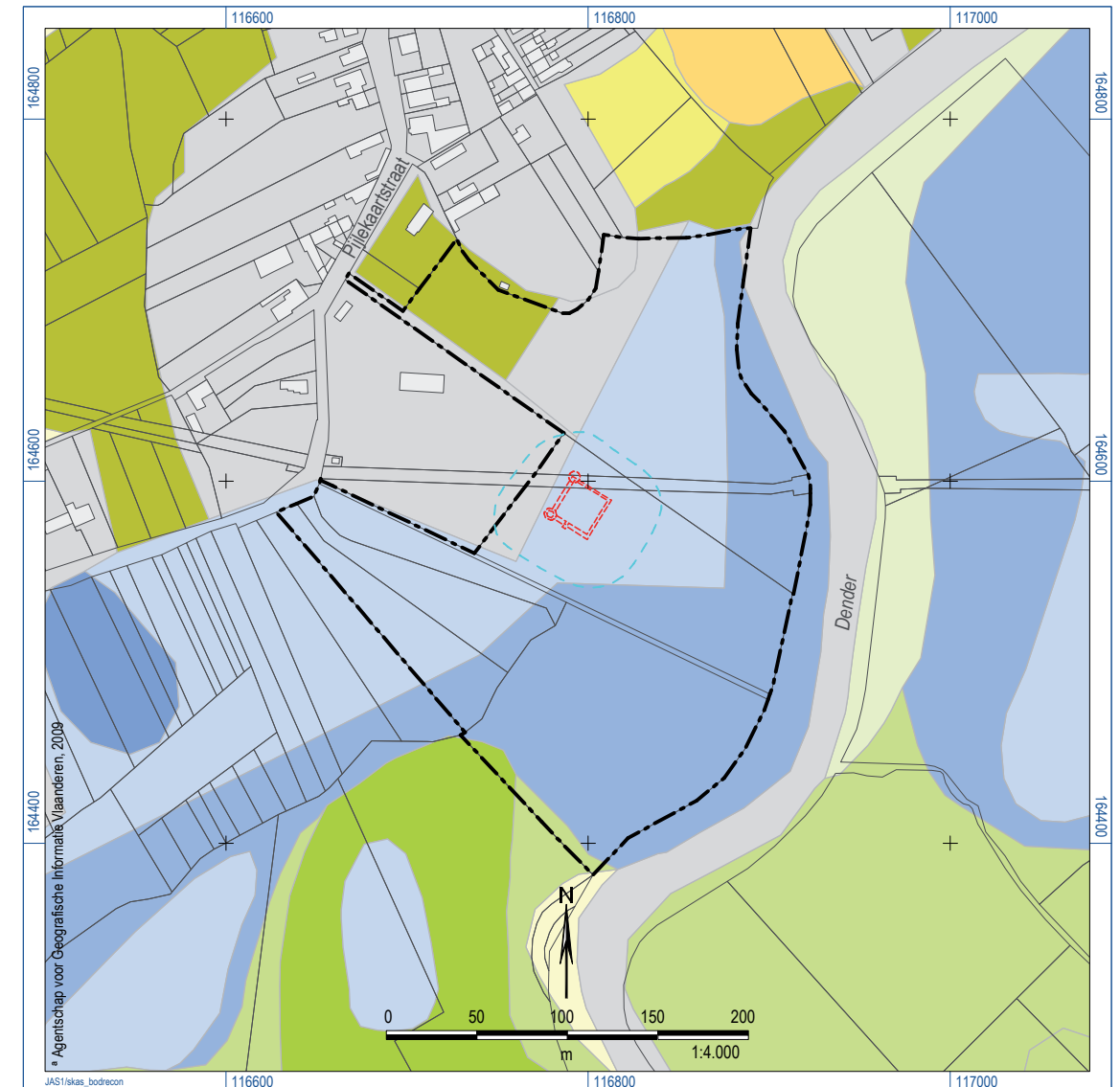
De gracht rondom het kasteel was circa 20 tot 30 m breed. De bodem van de gracht werd op gemiddeld 205 cm -Mv aangetroffen. De maximale diepte van de gracht bedraagt 325 cm -Mv. In de grachten bevindt zich in een zone van circa 4 tot 6 m rondom het kasteel met over het algemeen zeer veel puin in de gracht.

Figuur 47. Reconstructie van het kasteel op basis van de onderzoeksresultaten.

RAAP-RAPPORT 1995

Archeologische evaluatie en waardering van een kasteelsite te Schendelbeke
 Gemeente Geraardsbergen, Provincie Oost-Vlaanderen

legenda

bodemkaart Schendelbeke

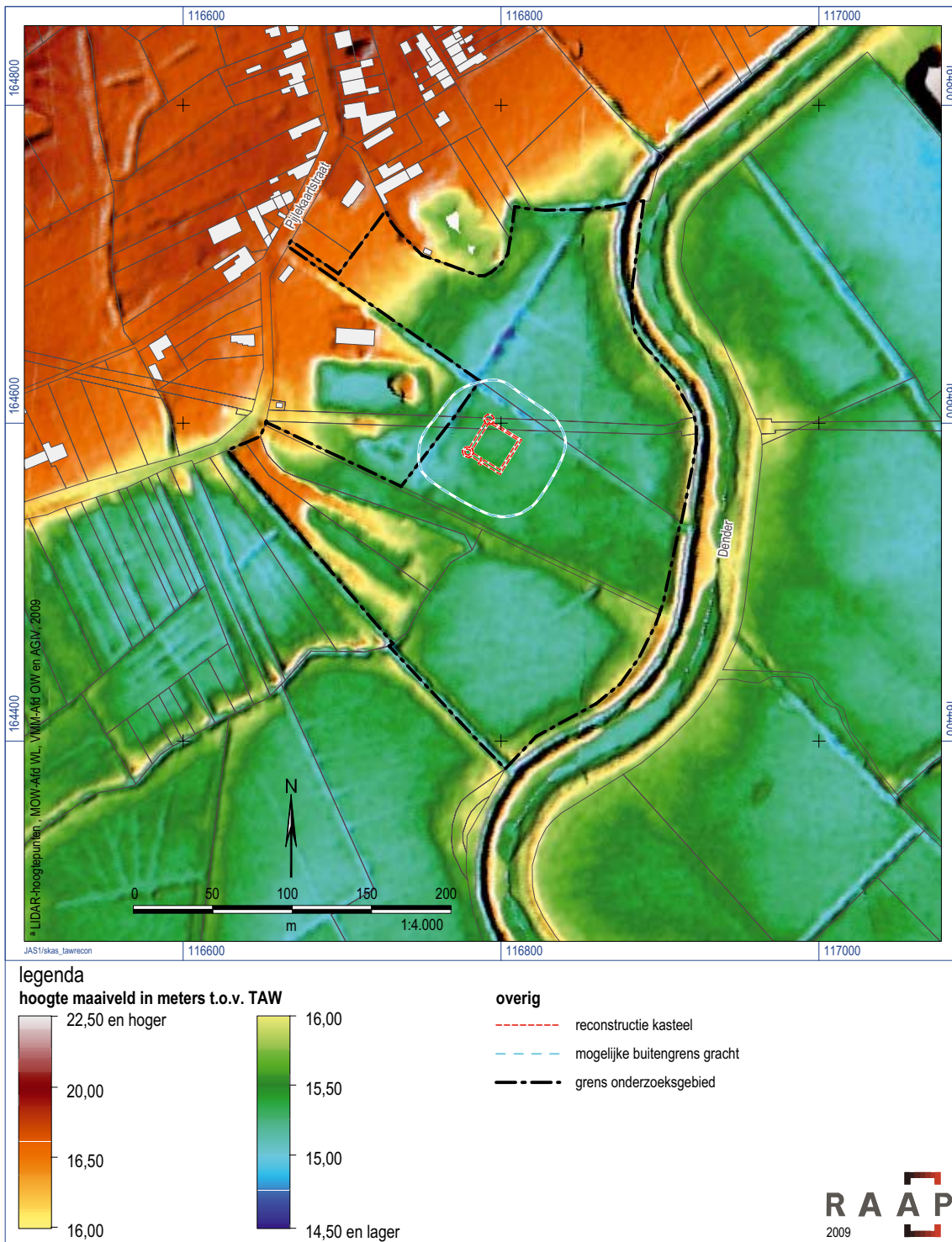
Lhp: natte gronden op zandleem	Afp: zeer natte gronden op leem met reductiehorizonten
Ldp: matig natte gronden op zandleem	Aep: natte gronden op leem met reductiehorizont
Lcp: matig droge gronden op zandleem	Adpb: matig natte gronden op leem
Pcp: matig droge gronden op licht zandleem	OB / ON: kunstmatig
Egp: gereduceerde gronden op klei	
Eep: sterk gleyige gronden op klei met reductiehorizont	
Efp: zeer sterk gleyige gronden op klei met reductiehorizont	
- overig**
- reconstructie kasteel
 - mogelijke buitengrens gracht
 - grens onderzoeksgebied

Figuur 48. Uitsnede van de bodemkaart van Vlaanderen met daarop geprojecteerd de reconstructie van het kasteel.

RAAP-RAPPORT 1995

Archeologische evaluatie en waardering van een kasteelsite te Schendelbeke
 Gemeente Geraardsbergen, Provincie Oost-Vlaanderen

Figuur 49. Uitsnede van het Digitaal Hoogte Model van Vlaanderen (DHM) met daarop geprojecteerd de reconstructie van het kasteel.

Het vierkante grondplan van het kasteel past goed bij het kasteeltype dat vanaf het einde van de 13e eeuw wordt toegepast. Het merendeel van de vondsten dateert uit de 14e-15e eeuw, meer precies 14e eeuw tot 1453. Het uniforme materiaalgebruik en karakter van de funderingen duidt er waarschijnlijk op dat het kasteel als één concept, in één bouwfase is opgetrokken. Ditzelfde was ook het geval bij de Koninklijke burcht van Kortrijk (Despriet 2002: 144). Het zeer waarschijnlijk ontbreken van gebouwen op het binnenterrein onderstreept het militaire karakter van het kasteel. De vierhoekige kastelen die aan het einde van de 13e eeuw en het begin van de 14e eeuw werden gebouwd, werden voornamelijk als militair instrument gebruikt (Janssen, 1996: 81-82). Opgemerkt moet worden dat in vergelijking tot andere kastelen van het vierhoekige type, zeker die door de Franse koning zijn aangelegd, het kasteel van Schendelbeke qua omvang (ca. 22 bij 22 m) maar van een bescheiden karakter is (Despriet, 2002: 137-138). Het kasteel laat zich qua omvang nog het best vergelijken met de kastelen die Floris V aan het einde van de 13e eeuw in West-Friesland laat bouwen (Janssen, 1996: 56-74). Voorbeelden zijn de omstreeks 1290 gebouwde kastelen

Figuur 50. Luchtfoto van het onderzoeksgebied met daarop geprojecteerd de reconstructie van het kasteel.

RAAP-RAPPORT 1995

Archeologische evaluatie en waardering van een kasteelsite te Schendelbeke
Gemeente Geraardsbergen, Provincie Oost-Vlaanderen

Nieuwburg (ca. 24 bij 25 m) en de Nieuwendoorn (ca. 31 bij 31 m). Het kasteel sluit qua omvang meer aan bij die van het compacte zaaltoren kasteel Valckestein bij Rotterdam (ca. 17 bij 21 m; Janssen, 1996: 92). Omdat te Schendelbeke aanwijzingen voor het bestaan van een zaaltoren op het binnenterrein niet zijn aangetoond kan het kasteel (vooral nog) niet tot het genoemde kasteeltype gerekend worden.

Het uit de historische bronnen bekende neerhof met duiventil is niet in het onderzoeksgebied gevonden. Waarschijnlijk lag dit neerhof ten noordwesten van het kasteel op het terrein van de huidige villa aan de Pijlekaartstraat 60.

RAAP-RAPPORT 1995

Archeologische evaluatie en waardering van een kasteelsite te Schendelbeke
Gemeente Geraardsbergen, Provincie Oost-Vlaanderen

6 Waardering

6.1 Inleiding

Voor het waarderen van archeologische monumenten zijn door de Vlaamse Overheid, Agentschap RO Vlaanderen, Onroerend Erfgoed een aantal waarderingscriteria opgesteld. Gewaardeerd moet worden op drie hoofdcriteria: inhoudelijke waarde, vormelijke waarde en belevingswaarde.

6.2 Inhoudelijke waarde

De vier criteria waarop gewaardeerd wordt zijn: zeldzaamheid, representativiteit, wetenschappelijk potentieel en contextwaarde.

- *In welke mate is de archeologische site uniek voor Vlaanderen, voor een bepaalde periode of binnen een bepaalde geografische regio?*

Hoewel reeds enkele overzichtswerken bestaan over castrale mottes (bijv. Berkers, 2006; De Decker, 1998 en Claes, 2002), woontorens (Dopéré & Ubregts, 1991) en Bourgondische kastelen (Poschet, 2006 en Bartholomieux, 2007) ontbreekt voor Vlaanderen een synthetiserend overzicht ten aanzien van andere kasteeltypen en met name die uit de Volle en Late Middeleeuwen (circa 1250 tot 1500; De Meulemeester & Mignot, 2008). In het bijzonder ontbreekt het onderzoek naar vierhoekige kastelen uit de Late Middeleeuwen. Een dergelijk overzicht is al wel voor Nederland verschenen (Janssen e.a., 1996). Het ontbreken van een gedegen overzicht maakt het moeilijk om zowel deze als de volgende vraag te beantwoorden. Hoewel het vierhoekige kasteel als kasteeltype redelijk vaak voorkomt in Vlaanderen, zijn voorbeelden van kastelen die in een bouwcampagne zijn opgetrokken en die dezelfde datering hebben, zeldzaam. Ook in Nederland zijn dergelijke kastelen zeldzaam (Janssen, 1996: 81-82). Voorbeelden uit de regio zijn mogelijk het kasteel van Oudenaarde (De Groote, 2008, deel I: 72-72), het 13e-eeuwse kasteel van Petegem (De Groote, 2008, deel I: 74) en de koninklijke dwangburcht van Kortrijk (Despriet, 2002). Het kasteeltype is daarmee vrij uniek. Bovendien lijkt het erop dat er sinds de bouw omstreeks 1300 weinig veranderingen aan het kasteel hebben plaatsgevonden. De verwoesting van het kasteel in 1453 heeft als voordeel dat de resten niet door latere bouwactiviteiten en 'restauraties' verloren zijn gegaan, zoals bij vele nog bestaande kastelen wel het geval is. Daarmee kan bij een eventuele opgraving een goed beeld verkregen worden van de bouwwijze, indeling en functie van dergelijke kastelen.

- *In hoeverre is de site kenmerkend voor een bepaalde geografische regio en/of periode?*

Als we ervan uitgaan dat het kasteel met het vierhoekige grondplan aan het einde van de 13e of het begin van de 14e eeuw in een fase is opgetrokken, dan is dit kasteeltype niet kenmerkend voor de regio of voor de periode. In Vlaanderen worden in dezelfde periode verschillende typen kastelen gebouwd (zie ook bij het antwoord op de volgende vraag). Het betreft waarschijn-

lijk hoofdzakelijk polygonale kastelen en woontorens. Enerzijds komt dit doordat men het latere kasteel aanpast aan het 'bestaande' kasteel. Vaak was dit een castrale motte. De aanwezigheid van de (grote) motte maakte het vaak onmogelijk om een vierkant kasteel op dezelfde locatie te bouwen. Anderzijds werd de vorm van de kastelen vaak aangepast aan de specifieke terreinomstandigheden; meestal de hoogte waarop zij gebouwd waren (Van Bellingen, 2006: 182). Een uitzondering hierop is het kasteel van Male waarbij vóór 1308 een vierhoekig kasteel op een uitgevlakte motte wordt gebouwd (Bartholomieux, 2007: 117). Een uitzondering hierop vormen ook de kleine mottes. Daarbij was het wel mogelijk om de gebouwen van het vierhoekige kasteel rondom de oude motte aan te leggen. Een voorbeeld hiervan is het tussen circa 1240 en 1366 gebouwde kasteel van Kuringen (Annaert & Van Impe, 1991). Daarnaast is het vierhoekige kasteel vaak een eindstadium van een kasteel dat in de loop van enkele eeuwen vanuit een woontoren is uitgegroeid tot een vierhoekig kasteel, zoals het kasteel Bossenstein te Broechem. Kastelen die in een keer als vierhoekig kasteel zijn aangelegd, zoals te Schendelbeke waarschijnlijk het geval was, en uit dezelfde bouwperiode stammen zijn minder bekend. Een voorbeeld is de koninklijke dwangburcht te Kortrijk gebouwd tussen 1297 en 1302 (Despriet, 2002). Mogelijk zijn hier de kastelen van Oudenaarde en het 13e-eeuwse kasteel van Petegem voorbeelden van. Een 14e-eeuws voorbeeld is het kasteel van Cleydael te Aartselaar. Ook in Nederland zijn dergelijke kastelen relatief zeldzaam (Janssen, 1996: 81-82). Om in een keer een groot vierkant kasteel te bouwen waren grote sommen geld nodig. Dergelijke kastelen konden daarom alleen door landsheren of leden van de hoge adel worden gebouwd. Of dit te Schendelbeke ook het geval is, is niet bekend. Wel is bekend dat de graaf van Vlaanderen het kasteel kort na de bouw koopt, hetgeen ook bij het kasteel van Petegem het geval is (De Grootte, 2008, deel I: 74). Deze kastelen hadden vaak vrijwel uitsluitend een militaire functie. Ze bezaten slechts een bescheiden woonfunctie. Ze werden vaak als grensversterkingen gebouwd of als dwangburcht. In vergelijking tot andere kastelen van het vierhoekige type, zeker die door de Franse koning zijn aangelegd, is het kasteel van Schendelbeke qua omvang (ca. 22 bij 22 m) maar van een bescheiden karakter. Het kasteel laat zich qua omvang nog het best vergelijken met de kastelen die Floris V aan het einde van de 13e eeuw in West-Friesland laat bouwen (Janssen, 1996: 56-74). Voorbeelden zijn de omstreeks 1290 gebouwde kastelen Nieuwburg (ca. 24 bij 25 m) en de Nieuwen-doorn (ca. 31 bij 31 m).

Ten aanzien van de periode kan nog opgemerkt worden dat dit kasteeltype in het begin van de 12e eeuw door de Franse koning is geïntroduceerd en het derde kwart van de 13e eeuw in Nederland en Vlaanderen wordt toegepast (Châtelain, 1981 en Janssen, 1996: 58-61).

- *Is er recent onderzoek naar vergelijkbare monumenten uit dezelfde periode, al dan niet binnen dezelfde geografische regio?*

Volgens de onderzoeksbalans van Vlaanderen (www.onderzoeksbalans.be) heeft in het verleden bij 30 kastelen archeologisch onderzoek plaatsgevonden. In de provincie Oost-Vlaanderen waren dat er vijf. Het betreft het onderzoek naar de Singelberg te Beveren-Waas (1975-1979), het "Oud Kasteel" te Petegem te Wortegem-Petegem (1979-1980-1981), het kasteel van Laarne te Laarne (1987-1988), het Kasteel van Assenede te Assenede (2002- 2005) en het kasteel van Middelburg te Maldegem (2003-2007). Deze lijst is waarschijnlijk incompleet; de onderzoeken naar de resten van het kasteel van Schendelbeke uit 1971 en het kasteel van Oudenaarde (2005; De Grootte, 2008, deel I: 72-74) ontbreken bijvoorbeeld. De meer recente onder-

zoeken naar kastelen in (heel Vlaanderen) zijn trouwens de grote opgravingen naar de kastelen van Assenede, Middelburg, de opgraving van een toren van het kasteel van Oudenaarde en de 13e-eeuwse donjon bij het kasteel Rivieren te Gelrode (2005; www.kasteelrivieren.com). De kastelen van Assenede en Middelburg zijn ruim na de bouw van het kasteel van Schendelbeke, in de 15e eeuw opgetrokken (De Clerq e.a., 2003). De kastelen van Oudenaarde en de 13e-eeuwse fase van het kasteel van Petegem (De Grootte, 2008, deel I: 72-77), het 13e-14e-eeuwse vierkante kasteel van Kuringen (Annaert en Van Impe, 1991) en de koninklijke burcht van Kortrijk (Despriet, 2002) zijn vergelijkbaar qua vorm en periode met het kasteel van Schendelbeke en worden allemaal vanaf de tweede helft van de 13e eeuw gedateerd. Andere kastelen die qua datering (eind 13e begin 14e eeuw), maar eveneens niet qua kasteeltype, vergelijkbaar zijn met het kasteel van Schendelbeke, zijn de kastelen van Londerzeel (1990) en het kasteel van Gaasbeek (1996-2000) en de woontoren van Rivieren te Gelrode. Te Londerzeel werd in de 14e eeuw op een oude motte een polygonaal bakstenen kasteel gebouwd (De Wilde, e.a., 1994). Ook het omstreeks 1400 gebouwde kasteel van Gaasbeek kan gerekend worden tot het type van de polygonale burchten (Van Bellingen, 2006). De oprichting van een nieuwe in baksteen opgetrokken polygonale burcht omstreeks 1400 kan vrij laat lijken, maar in het zuiden van het hertogdom Vlaams Brabant blijkt men vrij lang aan deze vorm vastgehouden te hebben. De woontoren van Gelrode komt qua verschijningsvorm eveneens niet overeen met het kasteel van Schendelbeke. Aan het kasteel van Schendelbeke lag waarschijnlijk geen vierkante donjon ten grondslag.

- *Heeft het archeologische monument een meerwaarde op grond van de archeologische en/of landschappelijke context waarin het zich bevindt?*

Er bestaat zeker een meerwaarde van de site zowel ten aanzien van de archeologische als ten aanzien van de landschappelijke context. Het omstreeks 1300 gebouwde kasteel bezit waarschijnlijk een voorganger uit de 11e-12e eeuw. Deze voorganger, mogelijk een castrale motte, werd niet in het onderzoeksgebied aangetroffen. De motte zal gezocht moeten worden in een straal van circa 2 km in de omgeving van het onderzoeksgebied. Een locatie waar een motte zich kan bevinden is bij een voorde in een handelsweg over een rivier/beek. De site 't Schipken van zou hiervoor in aanmerking kunnen komen. Ook bestaat er een relatie met het zuidelijker gelegen kasteel van Boelare. Dit kasteel is evenals het kasteel van Schendelbeke in het bezit geweest van de baronnen van Boelare. De site is ook van belang voor de studie van de grensverdediging van Vlaanderen in de 14e eeuw. Mogelijk bestaan er overeenkomsten met andere kastelen die voor dit doel waren ingericht?

Ten aanzien van de landschappelijke context kan opgemerkt worden dat het nog steeds herkenbaar is dat het kasteel in de alluviale vlakte van de Dender is aangelegd. Hoewel dit niet kon worden aangetoond, was dit waarschijnlijk bij de samenvloeiing van een beek en de Dender. Het lijkt erop dat men voor de bouw geen speciale verhoging in het landschap (zoals een rivierduin) of stevige bodem heeft uitgekozen. Men koos juist het natte lagere deel van het terrein. Men heeft simpelweg de funderingstechniek aangepast aan de specifieke terreinomstandigheden. In dit opzicht heeft het monument ook een meerwaarde. Het biedt de mogelijkheid om de funderingswijze van kastelen in natte, laaggelegen gebieden zoals alluviale vlakten te onderzoeken en deze te vergelijken met andere kastelen uit deze periode zoals het kasteel van Rivieren te Gelrode en het kasteel van Poeke.

6.3 Vormelijke waarde

De vormelijke waarde wordt vastgesteld op basis van de bewaringstoestand.

- *In welke mate is de archeologische site nog niet verstoord en in welke mate is het archeologisch vondstenmateriaal nog in zijn oorspronkelijke positie aanwezig?*

Afgezien van de doorgraving van een deel van de fundamenteën van het kasteel bij de aanleg van een waterleiding in 1965, heeft er sinds de verwoesting van het kasteel in 1453 nauwelijks verstoring plaatsgevonden. Wel zal er na de sloop van het kasteel enige recuperatie van bouwmaterialen hebben plaatsgevonden zoals blijkt uit het feit dat grote delen van het natuursteen parament zijn uitgebroken en uit het feit dat sommige funderingen dieper zijn uitgebroken dan anderen. Deze 'historische verstoringen' zijn echter in dit kader van minder belang. De site (vondsten en sporen) zal grotendeels nog de situatie weergeven van 1453. Bovendien lijkt het erop dat er sinds de bouw omstreeks 1300 weinig veranderingen aan het kasteel hebben plaatsgevonden. Het grondplan van het kasteel zoals dat omstreeks 1300, waarschijnlijk als een concept tot stand kwam, zal nog grotendeels in de bodem aanwezig zijn. De verwoesting van het kasteel in 1453 heeft als voordeel dat de resten niet door latere bouwactiviteiten en 'restauraties' verloren zijn gegaan, zoals bij vele nog bestaande kastelen wel het geval is.

- *In welke mate is het archeologisch vondstenmateriaal nog bewaard gebleven?*

Tijdens het onderzoek is hoofdzakelijk bouwkeramiek en natuursteen aangetroffen. Ook werden metaal, bot, houtskool en hout aangetroffen. Al deze resten zijn als gevolg van de hoge grondwatertafel goed geconserveerd. Het voordeel van de hoge grondwatertafel is bovendien dat op het hele kasteelterrein (en niet alleen in de grachten of in waterputten) goed geconserveerde organische en archeo-botanische resten aanwezig zullen zijn. Gezien de grote hoeveelheid puin die zich in de grachten bevindt en de daarin aanwezige muurdelen, wordt verwacht dat er zich nog belangwekkende bouwkundige elementen zoals gevelstenen, raamtraceringen en dergelijke bevinden. Daar de grachten sinds de verwoesting in 1453 volgestort zijn met slooppuin en vervolgens afgedekt met aarde (en dus niet meer geschoond zijn), is de kans groot dat zich hierin materiaal bevindt dat ons informatie kan verschaffen over het opgaande werk van het kasteel. Bovendien kan mogelijk op basis van de in de gracht aanwezige vondsten een indruk verkregen worden van de indeling van het kasteel.

- *Bevindt de site zich in een voldoende stabiele omgeving?*

De resten van het kasteel bevinden zich in een voldoende stabiele omgeving. Het gebied kent een vrij hoge grondwatertafel, wat voor een goede bewaringstoestand van de archeologische resten zorgt.

6.4 Belevingswaarde

De belevingswaarde van een monument wordt omschreven op basis van de criteria waarneembaarheid en herinnering.

- *Is het monument visueel herkenbaar in het landschap en wat is de relatie met de omgeving?*

Het terrein van het kasteel van Schendelbeke is niet als zodanig in het landschap herkenbaar. Uit het DHM is wel af te leiden dat er sprake is van enige verhoging van het kasteelplatform ten opzichte van de eromheen gelegen gracht, maar dit niveauverschil is met het blote oog niet waarneembaar.

- *Roept het monument voor een gemeenschap een herinnering op aan het verleden?*

Het kasteel is reeds in 1453 verwoest. Sindsdien heeft er geen bebouwing meer op het terrein gestaan. De locatie van het kasteel is, totdat de funderingen bij de aanleg van een waterleiding in 1965 werden doorsneden, onbekend gebleven. Wel werden de kasteelresten in 1971 nader onderzocht op initiatief van een lokale historicus. Ook in recente publicaties wordt aandacht aan het kasteel geschonken (zie bijv. Van Trimpmont e.a., 2009). Dit geeft aan dat er vanuit de lokale gemeenschap belangstelling is voor het kasteel.

6.5 Eindresultaat waardering

Op basis van de bovengenoemde criteria kan de kasteelsite (hoofdburcht) als beschermenswaardig aangemerkt worden. Voorgesteld wordt daarom om de percelen of delen van deze percelen waarop de hoofdburcht inclusief de omliggende gracht zich bevindt te beschermen (zie figuur 47). Het betreft het perceel 1047T, het noordwestelijke deel van perceel 1047S en een gedeelte van het perceel 1046K. Ook delen van de percelen 1047L en 1046/53A dienen beschermd te worden. Op het terrein van de villa aan de Pijlekaartstraat 60 (percelen 1047P en 1047R) wordt het neerhof van het kasteel verwacht. Op basis van de uitkomsten van een aanvullend inventariserend archeologisch onderzoek kan besloten worden of dit terrein, of delen daarvan beschermenswaardig is.

RAAP-RAPPORT 1995

Archeologische evaluatie en waardering van een kasteelsite te Schendelbeke
Gemeente Geraardsbergen, Provincie Oost-Vlaanderen

7 Conclusies en aanbevelingen

7.1 Conclusies

Geconcludeerd kan worden dat met behulp van het onderhavige onderzoek het doel van het onderzoek bereikt is: het lokaliseren en in kaart brengen van het voormalige kasteel van Schendelbeke. Tevens kon op basis van het onderzoek de exacte locatie van de in 1971 aangelegde en niet aan het Lambertsysteem gekoppelde proefsleuven bepaald worden. Dit geldt eveneens voor de waarneming uit 1965.

Het kasteel is omstreeks 1300 aangelegd in het komgebied van de Dender, zeer waarschijnlijk nabij de samenvloeiing van een beek en de Dender. Dit is de reden dat de fundering, voor zover waargenomen, bestond uit grondbogen met daaronder waarschijnlijk heipalen. Dit laatste kon niet worden vastgesteld. Het kasteel bezat binnenwerks een omvang van 21,40 m bij 22,10 m. Op de zuidwesthoek van het kasteel lag in ieder geval een zeshoekige toren. Op de noordhoek van het kasteel lag mogelijk ook een (ronde) toren. Ongeveer halverwege de zuidwestelijke vleugel bevond zich waarschijnlijk een uitspringend torentje. Er werden geen aanwijzingen gevonden voor gebouwen op het binnenterrein. Dit duidt mogelijk op een hoofdzakelijk militaire functie van het kasteel. Het uniforme materiaalgebruik en karakter van de funderingen lijkt er bovendien op te wijzen dat het kasteel als één concept, in één bouwfase is opgetrokken. Het vierkante grondplan van het kasteel past goed bij het vierkante kasteeltype dat vanaf het einde van de 13e eeuw wordt toegepast. De funderingen waren in baksteen opgetrokken en aan de buitenzijde bekleed met natuursteen. Het is echter de vraag of hele gevels in natuursteen zijn opgetrokken, of dat dit alleen beperkt is gebleven tot de plint. Een baksteenfragment voorzien van groen glazuur en met nop-versiering doet namelijk vermoeden dat bij delen van het opgaande muurwerk van het kasteel het baksteenwerk zichtbaar was. Met dergelijk stenen werden namelijk metseltekens in het muurwerk aangebracht. Uit de vondst van grote hoeveelheden daktegels en nokpannen blijkt echter wel dat er enkele gebouwen met een recht dakvlak moeten zijn geweest. Het is niet bekend of deze gebouwen op de binnenplaats stonden of dat er in de weermuur een vierkante of rechthoekige toren stond (bijv. de poorttoren).

De gracht rondom het kasteel was circa 20 tot 30 m breed. De bodem van de gracht werd op gemiddeld 205 cm -Mv aangetroffen. In de grachten bevindt zich in een zone van circa 4 tot 6 m rondom het kasteel over het algemeen zeer veel puin in de gracht.

Tijdens het onderzoek kon worden vastgesteld dat de archeologische resten (zowel roerende als onroerende) als gevolg van de hoge grondwatertafel goed geconserveerd zijn.

Het uit de historische bronnen bekende neerhof met duiventil is niet in het onderzoeksgebied gevonden. Waarschijnlijk lag dit neerhof ten noordwesten van het kasteel op het terrein van de huidige villa Pijlekaartstraat 60. Ook voor een eventuele 11e-12e-eeuwse voorganger van het kasteel zijn binnen het onderzoeksgebied geen aanwijzingen gevonden.

7.2 Aanbevelingen

Op basis van de waarderingscriteria van de Vlaamse Overheid kan de kasteelsite (hoofdburcht) als beschermenswaardig aangemerkt worden. Voorgesteld wordt daarom om de percelen of delen van deze percelen waarop de hoofdburcht inclusief de omliggende gracht zich bevindt te beschermen. Het betreft het perceel 1047T, het noordwestelijke deel van perceel 1047S en een gedeelte van het perceel 1046K. Ook delen van de percelen 1047L en 1046/53A dienen beschermd te worden. Om het duurzaam behoud van de archeologische resten te kunnen garanderen, kan een beheerplan worden opgesteld. Hierin zijn restricties ten aanzien van het grondgebruik opgenomen. Aanbevelen wordt om het gebruik van het terrein als weide te handhaven. Graaf- en ploegwerkzaamheden dienen vermeden te worden. Indien bodemingrepen niet vermeden kunnen worden, dan dienen deze voorafgegaan te worden door een opgraving. In het geval van de waterleiding wordt geadviseerd om graafwerkzaamheden ter hoogte van het kasteelterrein altijd onder archeologische begeleiding te laten plaatsvinden.

De resultaten van het onderzoek kunnen gebruikt worden voor een eventuele inrichting van het terrein. Bij eventuele inrichting en ontsluiting is het van belang dat het terrein zodanig ingericht wordt, dat een duurzaam behoud van de archeologische resten wordt gegarandeerd. Men moet zich hierbij realiseren dat de archeologische resten kwetsbaar zijn voor bodemingrepen. Dit betekent onder andere dat vermeden moet worden dat werkzaamheden ten behoeve van inrichting (en eventuele ontsluiting) van het terrein leiden tot beschadiging of zelfs vernietiging van deze resten. Ondergrondse resten kunnen aan het maaiveld zichtbaar gemaakt worden, zodat een aantrekkelijk archeologisch object ontstaat. In het geval van het kasteel van Schendelbeke kan gedacht worden aan het visualiseren van het grondplan. Daar het kasteel op een niet toegankelijke particuliere weide ligt, kan ontsluiting en inrichting op bezwaren van de eigenaars stuiten. Aanbevolen wordt om een eventueel fiets- en/of wandelpad langs het kasteelterrein te leiden, bijvoorbeeld over de laan die ten zuiden van het kasteelterrein ligt. Aanbevolen wordt om langs deze laan, ter hoogte van het kasteelterrein een informatiepaneel te plaatsen.

Voorts wordt aanbevolen om:

- Nader geologisch booronderzoek te verrichten om een eventuele beekloop in kaart te brengen.
- Nader karterend booronderzoek uit te voeren op het terrein van de villa Pijlekaartstraat 60 (percelen 1047P en 1047R) met als doel het in kaart brengen van eventuele resten van de voorburcht.
- Nader historisch en archeologisch onderzoek uit te voeren naar een eventuele 11e-12e-eeuwse voorganger van het kasteel van Schendelbeke binnen een straal van circa 2 km rondom het onderzoeksgebied. Daar het terrein van de herberg 't Schipken als mogelijke locatie is aangemerkt, kan hier eventueel direct verkennend en eventueel karterend booronderzoek plaatsvinden.
- Nader historisch onderzoek naar het mogelijke verband tussen het aantal op een kasteel aanwezige springalen en het aantal torens van het kasteel.
- De houten goten leidingen die in 1995 zijn gevonden, d.m.v. tekenen te documenteren en met behulp van de C14-dateringsmethode te laten dateren. Zo kan onderzocht worden of zij eventueel een relatie met het kasteel hebben.

RAAP-RAPPORT 1995

Archeologische evaluatie en waardering van een kasteelsite te Schendelbeke
Gemeente Geraardsbergen, Provincie Oost-Vlaanderen

Tot slot wordt nog aanbevolen om vondsten van opgravingen, zeker als die in opdracht van de overheid worden uitgevoerd, in een overheidsdepot te bewaren en deze niet aan de terreineigenaren te overhandigen. Dit maakt verdere toekomstige studie (of herinterpretatie) van het materiaal mogelijk. Tijdens onderhavig onderzoek bleek namelijk dat een deel van de vondsten uit zowel 1965 als 1971 niet meer kon worden teruggevonden. Bovendien beschikken depots over betere bewaarcondities.

RAAP-RAPPORT 1995

Archeologische evaluatie en waardering van een kasteelsite te Schendelbeke
Gemeente Geraardsbergen, Provincie Oost-Vlaanderen

Literatuur

- Annaert, R. & L. van Impe**, 1991. Het "Prinsenhof" te Kuringen (Stad Hasselt). In: *Archeologie in Vlaanderen I*. Instituut voor het archeologisch patrimonium, Zellik: pag. 207-212.
- Baguet, P.**, 1972. De leerrijke voordracht met dia's over de opgravingen van het kasteel te Schendelbeke, *Triverius* jrg. 2, nr. 1: 22-23.
- Bartholomieux, B.**, 2007. *Een archeo-historische benadering van acht Bourgondische burchten in het graafschap Vlaanderen met aandacht voor het Bourgondische castrale bouwprogramma*. Onuitgegeven licentiaatsverhandeling Universiteit van Gent, Gent.
- Berkers, M.**, 2006. *Machtige heuvels: Mottekastelen in de Belgische provincie West-Vlaanderen en het Franse arrondissement Dunkerque*. Onuitgegeven licentiaatsverhandeling Universiteit van Gent, Gent.
- Berkers, M., e.a.**, 2008. Château à motte des anciens Pays-Bas méridionaux un état de la question après quinze ans de silence, *Château Gaillard* 23 : 21-32.
- Bogemans, F.**, 2005a. *Technisch verslag bij de opmaak van de quartairgeologische overzichtskaart van Vlaanderen*. Vrije Universiteit/Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, Afdeling Natuurlijke Rijkdommen, Brussel.
- Bogemans, F.**, 2005b. *De Quartairgeologische Kaart. Kaartblad 30/38 Geraardsbergen & Ath (deel)*. Vrije Universiteit/Vlaamse Overheid, Dienst Natuurlijke Rijkdommen, Brussel.
- Bogemans, F.**, 2005c. *Toelichting bij de Quartairgeologische Kaart. Kaartblad 30/38 Geraardsbergen & Ath (deel)*. Vrije Universiteit/Vlaamse Overheid, Dienst Natuurlijke Rijkdommen, Brussel.
- Capiau, G.**, 1971a. Schendelbeke, *Archeologie* 2: 104.
- Capiau, G.**, 1971b. Beschouwingen over de rol van Schendelbeke tijdens de Bourgondische periode, *Het land van Aalst*, jrg. 23, nr. 1-2: 48-54.
- Châtelain, A.**, 1981. La nouvelle architecture militaire du XIIIe siècle en Ile de France. In: T.J. Hoekstra, e.a. *Liber Castellorum. 40 variaties op het thema kasteel*. De Walburg Pers, Zutphen: 66-75.
- Claes, B.**, 2002. *Castrale motten in het noordwesten van Vlaams-Brabant. Een inventaris en vergelijking*. Onuitgegeven licentiaatsverhandeling Universiteit van Gent, Gent.
- Cock, M. & F. De Chou (realisatie)**, 1978. *Schendelbeke van Prehistorie over Scenclabeke tot heden*. Tentoonstellingscatalogus van de tentoonstelling ingericht naar aanleiding van de 525e verjaardag van de verwoesting van het kasteel van Schendelbeke. Heemkundige Kring Schendelbeke, Schendelbeke.
- Cock, M.**, 1988. De oudste landmeterskaart van het "Land van Aalst": de "caerte en(de) discriptie figuerative van(de) gheel den Lande van Aelst door Jacques Horenbault in 15[9]6, *Het Land van Aalst*, 40: 234-246.
- David, J.B.**, 1860. *Vaderlandse historie. Achtste deel*. Van Linthout en Cie, Leuven (www.dbnl.org).
- De Boer, P.C., & A.J. Geurts**, 2002. *Oude burchten in het nieuwe land. De middeleeuwse kastelen van Kuinre in de Noordoostpolder*. Lelystad, Sociaal Historisch Centrum voor Flevoland/Stichting uitgeverij De Twaalfde Provincie (deel 74 in de serie publicaties van het Sociaal Historisch Centrum voor Flevoland).

- Debonne, V.**, 2008. Bouwen met baksteen in het Kortrijkse en het Oudenaardse tijdens de middeleeuwen. In: Th. Coomans & H. van Royen (eds.) *Jaarboek Abdijmuseum Ten Duinen 1138. Medieval Brick Architecture in Flanders and Northern Europe: The Question of the Cistercian Origin*. Abdijmuseum Ten Duinen, Koksijde (Novi Monasterii 7): 185-202.
- De Chou, F., A. Ghysbrecht & O. Geerts**, 1985. *12 Historische hoeven uit Geraardsbergen; Toeristische kalender 1986*. Geraardsbergen.
- De Clercq, W., S. Mortier & M. Martens**, 2003. Middelburg in Vlaanderen, de vergeten stad van Pieter Bladelin, *Jaarverslag van de Provincie Oost-Vlaanderen, Monumentenzorg en Cultuurpatrimonium 2002*: 135-144.
- De Decker, S.**, 1998. *Vanuit de hoogte. Een vergelijkende studie van de inplanting van castrale mottes in de provincie Oost-Vlaanderen*. Onuitgegeven licentiaatsverhandeling Universiteit van Gent, Gent.
- De Decker, S.**, 2002. *Over elfenheuvels en kabouterbergen. Een overzicht van de bewaarde mottekastelen in de provincie Oost-Vlaanderen*. Provinciebestuur Oost-Vlaanderen Dienst 92/Monumentenzorg en Cultuurpatrimonium, Gent.
- De Decker, S.**, 2009. Een archeologisch relict onder de loep: de Dooriksberg te Zandbergen/Denderwindeke, *Gerardimontium* nr. 224: 16-224.
- De Groote, K.**, 2008. *Middeleeuws aardewerk in Vlaanderen. Techniek, typologie, chronologie en evolutie van het gebruiksgoed in de regio Oudenaarde in de volle en late middeleeuwen (10de-16de eeuw)*. Vlaams Instituut voor het Onroerend Erfgoed (VIOE), Brussel (Relicta Monografiën 1; 2 delen).
- De Meulemeester, J. & Ph. Mignot**, 2008. Castellologie Belge. Un survol Histogramme, *Chateau Gaillard* 23: 91-103. Publications du CRAHM, Caen.
- Despriet, Ph.**, 2002. "Kortrijk 1302". *De koninklijke dwangburcht*. Archeologische Stichting voor Zuid-West-Vlaanderen, Kortrijk (Archeologische en Historische Monografiën van Zuid-West-Vlaanderen 50).
- Dewilde, M., e.a.**, 1994. *De Burcht te Londerzeel. Bewoningsgeschiedenis van een motte en een bakstenen kasteel*. Instituut voor het archeologisch patrimonium, Zellik (Archeologie in Vlaanderen Monografie 1).
- Dewilde, M.**, 2009. Bouwen met baksteen in middeleeuws Ieper. In: Th. Coomans & H. van Royen (eds.) *Jaarboek Abdijmuseum Ten Duinen 1138. Medieval Brick Architecture in Flanders and Northern Europe: The Question of the Cistercian Origin*. Abdijmuseum Ten Duinen, Koksijde (Novi Monasterii 7): 233-241.
- Dopéré, F. & W. Ubregts**, 1991. *De donjon in Vlaanderen. Architectuur en Wooncultuur*. Gemeentekrediet/Universitaire Pers Leuven, Brussel/Leuven (Acta Archaeologica Lovaniensia, Monographiae, 3).
- Dusar, M., R. Dreesen & A. De Naeyer**, 2009. *Renovatie & restauratie- Natuursteen in Vlaanderen, versteend verleden*. Wolters Kluwer, Mechelen.
- Gawronski, J. & J. Veerkamp**, 2003. Over staal, kleef en stuit. Funderingen in Amsterdam. In: J. Gawronski e.a., *Amsterdam Monumenten & Archeologie 2*. Amsterdam, bureau Monumenten & Archeologie/Uitgeverij Bas Lubberhuizen: 10-23.

- Haslingahuis, E.J. & H. Janse**, 2001. *Bouwkundige termen. Verklarend woordenboek van de Westerse architectuur- en bouwhistorie*. Primavera pers, Leiden (vierde geheel opnieuw bewerkte druk).
- Hos, T.**, 2009. Wolbrandskerke, middeleeuws Dordrecht worstelt en komt boven, *Westerheem* 58, nr. 2: 72-75.
- Janssen, H.L. e.a.**, 1996. *1000 jaar Kastelen in Nederland. Functie en vorm door de eeuwen heen*. Uitgeverij Matrijs, Utrecht.
- Janssen, H.L.**, 1996. Tussen woning en versterking. Het kasteel in de Middeleeuwen. In: H.L. Janssen e.a., *1000 jaar Kastelen in Nederland. Functie en vorm door de eeuwen heen*. Uitgeverij Matrijs, Utrecht: 15-112.
- Koninklijke Bibliotheek van België, Nationaal Geografisch Instituut van België, Uitgeverij Lanno en Uitgeverij Racine**, 2009. *De Grote Atlas van Ferraris. De eerste atlas van België. 1777 Kabinetskaart van de Oostenrijkse Nederlanden en het Prinsbisdom Luik*. Uitgeverij Lannoo, Tielt.
- Lehouck, A.**, 2009. Gebruik en productie van baksteen in de regio Veurne van circa 1200 tot circa 1550. In: Th. Coomans & H. van Royen (eds.) *Jaarboek Abdijmuseum Ten Duinen 1138. Medieval Brick Architecture in Flanders and Northern Europe: The Question of the Cisercian Origin*. Abdijmuseum Ten Duinen, Koksijde (Novi Monasterii 7): 203-232.
- Liebel, J. (editor)**, 1998. *Springalds and great crossbows*. Royal Armouries, Leeds.
- Nederlands Normalisatie-instituut**, 1989. *Nederlandse Norm NEN 5104, Classificatie van onverharde grondmonsters*. Nederlands Normalisatie-instituut, Delft.
- Poschet, K.**, 2006. «Pour la garde, seurté et deffense de nostredit pais de Flandres.» *Bourgondische burchtenbouw in Vlaanderen: een studie van de militaire, economische en bouwtechnische aspecten*. Onuitgegeven licentiaatsverhandeling Universiteit van Gent, Gent.
- Schulte, A.G. (redactie)**, 1997. *Ruïnes in Nederland*. Zwolle/Zeist, Waanders Uitgevers/Rijksdienst voor de Monumentenzorg.
- Serrure, C.P. & Ph. Blommaert (eds.)**, 1839-1840. *Kronyk van Vlaenderen*. D.J. Vanderhaeghen-Huluin, Gent (2 delen) (www.dbnl.org).
- Stenvert, R. & G. van Tussenbroek (eindredactie)**, 2007. *Inleiding in de bouwhistorie. Opmeten en onderzoeken van oude gebouwen*. Uitgeverij Matrijs, Utrecht.
- Ter Brugge, J.P.**, 2002. Duikers gemaakt van uitgeholde boomstammen in het Maasmondgebied in de Romeinse Tijd. In: Carmiggelt, A. e.a., (red.) *BOORbalans 5: bijdragen aan de bewoningsgeschiedenis van het Maasmondgebied*. Bureau Oudheidkundig Onderzoek van Gemeentewerken Rotterdam (BOOR), Rotterdam: 63-84.
- Tol, A., P. Verhagen, A. Borsboom & M. Verbruggen**, 2004. Prospectief boren; een studie naar de betrouwbaarheid en toepasbaarheid van booronderzoek in de prospectiearcheologie. *RAAP-Rapport 1000*. RAAP Archeologisch Adviesbureau, Amsterdam.
- Van Bellingen, S.**, 2006. Het kasteel van Gaasbeek (gem. Lennik, prov. Vlaams-Brabant): de oostelijke sector. Intrimverslag 1996-2000, *Relicta* 2: 153-196.
- Van Cleemput, J.**, 1956. De oostelijke limes van het Graafschap Vlaanderen in 1338, *Het land van Aalst*, jrg. 8, nr. 1: 231-242.
- Van Herreweghen, G.**, 1962. Oude rechtsgeplogenheden in het Boelaarse, *Het Land van Aalst* 14: 221-240.

RAAP-RAPPORT 1995

Archeologische evaluatie en waardering van een kasteelsite te Schendelbeke
Gemeente Geraardsbergen, Provincie Oost-Vlaanderen

- Van den Hove, P.**, 2007. *Archeologisch onderzoek Kasteel van Schendelbeke. Verslag van een gesprek met de heer Marcel Cock op 22 februari 2007.* Agentschap R-O Vlaanderen, Brussel.
- Van de Perre, D.**, 1986. De berg en het hof van Wedergrate te Denderwindeke, *Het Land van Aalst* 38: 245-265.
- Van de Venne, A.**, 2008. *Poken en stoken, brouwen en koken. Archeologie en geschiedenis van 100 ambachtelijke ovens.* Archeologische Werkgemeenschap voor Nederland, Poortugaal (AWN-reeks no. 4).
- Van Trimpont, M., D. Surdiacourt & J. François**, 2009. Kasteel van Schendelbeke, veroverd en weggevaagd in 1453, *Gerardimontium* nr. 226: 3-8.
- Wets, Th.**, 2009. Vroeg baksteen in Brugge. In: Th. Coomans & H. van Royen (eds.) *Jaarboek Abdijmuseum Ten Duinen 1138. Medieval Brick Architecture in Flanders and Northern Europe: The Question of the Cisercian Origin.* Abdijmuseum Ten Duinen, Koksijde (Novi Monasterii 7): 147-162.

Gebruikte afkortingen

ARCHIS	ARChEologisch Informatie Systeem
BP	Before Present (1950)
CAI	Centrale Archeologische Inventaris
DGPS	Differential Global Positioning System
DHM	Digitaal Hoogte Model
KNA	Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie
-Mv	beneden maaiveld
RAG	Rijksarchief Gent
TAW	Tweede Algemene Waterpassing
VIOE	Vlaams Instituut voor het Onroerend Erfgoed

RAAP-RAPPORT 1995

Archeologische evaluatie en waardering van een kasteelsite te Schendelbeke
Gemeente Geraardsbergen, Provincie Oost-Vlaanderen

Verklarende woordenlijst

alluviaal

Door rivieren of beken gevormd.

castrale motte

Type laat-middeleeuws kasteel waarvoor het kenmerkend is dat het geplaatst is op een kunstmatige verhoging.

colluvium

Tijdens het Holoceen van de hellingen geërodeerde en in de dalen afgezette lössleem.

donjon

Zware toren als kern van een burcht.

eolisch

Door de wind gevormd, afgezet.

fluviaal

Door rivieren gevormd, afgezet.

gleyzone

De zone in de bodem waarin het grondwater fluctueert en die gekarakteriseerd wordt door roestvlekken in een grijze matrix.

horizont

Een bodemlaag waarin zich bepaalde bodemkundige processen afspelen.

in situ

Achtergebleven op exact de plaats waar de laatste gebruiker het heeft gedeponneerd, weggegooid of verloren.

kom

Laag gebied waar na overstroming van een rivier vaak water blijft staan en klei kan bezinken.

löss

Eolisch (= wind-) afzetting van zeer fijnkorrelig materiaal waarvan het overgrote deel van de korrels (60-85%) kleiner is dan 63 Fm.

meander

Min of meer regelmatige lusvormige rivierbocht (genoemd naar de Meander in Klein Azië, thans Menderes).

meanderen (van rivieren of beken)

Zich bochtig door het landschap slingeren.

Neus

Uitsteekstel aan een dakpan of daktegel t.b.v. de bevestiging aan de panlat. Ook wel neus genoemd (zie Haslingahuis & Janse, 2001).

Nok(je)

Uitsteekstel aan een dakpan of daktegel t.b.v. de bevestiging aan de panlat. Ook wel neus genoemd (zie Haslingahuis & Janse, 2001).

RAAP-RAPPORT 1995

Archeologische evaluatie en waardering van een kasteelsite te Schendelbeke
Gemeente Geraardsbergen, Provincie Oost-Vlaanderen

Patijts

Bij een muurdikte van 1,5 en meer stenen liggen de stenen achter een strekkenlaag steeds patijts, d.w.z. dwars op de lengterichting van de muur gelegde bakstenen (zie Haslingahuis & Janse, 2001).

polygonaal

Naar vele richtingen verlopend, bv. van ribben in een gewelf. Veelhoekig.

Staad verband

Metselverband met afwisselend strekken- en koppenlagen, waarbij de strekken boven elkaar zijn aangebracht (zie Haslingahuis & Janse, 2001).

Wild verband

Geen regelmatig metselverband. Er is alleen voor gezorgd dat de stootvoegen niet boven elkaar staan (zie Haslingahuis & Janse, 2001).

Overzicht van figuren, tabellen en bijlagen

Figuren

- Figuur 1.** De ligging van het onderzoeksgebied (zwart).
- Figuur 2.** Uitsnede van de bodemkaart van Vlaanderen.
- Figuur 3.** Uitsnede van het Digitaal Hoogte Model van Vlaanderen (DHM).
- Figuur 4.** Luchtfoto van het onderzoeksgebied.
- Figuur 5.** Kaart van het archeologisch noodonderzoek naar het kasteel van Schendelbeke, L. van der Schueren, oktober 1965 (collectie M. Cock, Schendelbeke).
- Figuur 6.** Overzicht van de archeologische onderzoeken uit 1965 en 1971.
- Figuur 7.** Muurwerk in de zuidelijke profielwand van de leidingsleuf, 1965 (collectie M. Cock, Schendelbeke).
- Figuur 8.** Muurwerk in de noordelijke profielwand van de leidingsleuf, 1965 (collectie M. Cock, Schendelbeke).
- Figuur 9.** IJzeren spies gevonden tijdens de waarnemingen in 1965 (uit: Cock & De Chou, 1978: 31).
- Figuur 10.** De fundering in sleuf 1 gezien vanuit het noordwesten, 1971 (collectie M. Cock, Schendelbeke).
- Figuur 11.** De fundering in sleuf 2 gezien vanuit het zuidoosten met op de achtergrond de fundering in sleuf 1, 1971 (collectie M. Cock, Schendelbeke).
- Figuur 12.** Overzicht van het muurwerk in sleuf 4 gezien vanuit het noordoosten, 1971 (collectie M. Cock, Schendelbeke).
- Figuur 13.** Het muurwerk in sleuf 3 gezien vanuit het noordoosten, 1971 (collectie M. Cock, Schendelbeke).
- Figuur 14.** Sleuf 1 gezien vanuit het zuidoosten, 1971 (collectie M. Cock, Schendelbeke).
- Figuur 15.** Spuwer van Ledesteen, 1971 (collectie M. Cock, Schendelbeke).
- Figuur 16.** Bodem van een houten goot. Zichtbaar zijn de houten pennen ter bevestiging van het deksel, 1995.
- Figuur 17.** Houten boomstamleiding (duiker), 1995.
- Figuur 18.** Afbeelding van een springaal in het handschrift de *The Romance of Alexander* (circa 1338-1344; uit: Liebel (ed.), 1998).
- Figuur 19.** De globale ligging van het onderzoeksgebied (rode cirkel) geprojecteerd op een detail van de kaart van Ferraris uit 1780 (bron: Koninklijke Bibliotheek van België).
- Figuur 20.** Huidige situatie van het kasteelterrein.
- Figuur 21.** Impressie van het booronderzoek met de Edelmanboor.
- Figuur 22.** Impressie van het booronderzoek met de gutsboor.
- Figuur 23.** Impressie van het inmeten van de boorpunten met behulp van GPS.
- Figuur 24.** Impressie van het grondradaronderzoek.
- Figuur 25.** Sfeerbeeld van het weerstandsonderzoek.
- Figuur 26.** Geologische interpretatie op basis van de boringen.
- Figuur 27.** Globale ligging van het kasteel van Schendelbeke ten opzichte van de mogelijke afzet-

tingen in het gebied.

Figuur 28. Resultaten booronderzoek.

Figuur 29. Resultaten van het grondradaronderzoek.

Figuur 30. Resultaten van het grondradaronderzoek ter plaatse van het kasteelterrein.

Figuur 31. Resultaten van het weerstandsonderzoek.

Figuur 32. Sporenoverzicht proefsleuven.

Figuur 33. Noordprofiel sleuf 1.

Figuur 34. De oude proefsleuf uit 1971 tekent zich duidelijk af als een smalle baan.

Figuur 35. De oude proefsleuf uit 1971 gemarkeerd m.b.v. jalons.

Figuur 36. Spoor 14: grondboog.

Figuur 37. Grondboog (spoor 14) met aansluitende weermuur (spoor 16) gezien vanuit het zuidoosten.

Figuur 38. Fundering van de weermuur (spoor 16) gezien vanuit het zuidoosten.

Figuur 39. Fundering van de weermuur (spoor 16) gezien vanuit het noordwesten. Op de voorgrond is zichtbaar dat het parament is uitgebroken.

Figuur 40. Impressie van een muur met grondbogen gefundeerd op heipalen (uit: Gawronski & Veerkamp, 2003).

Figuur 41. Spoor 23 gezien vanuit het noordwesten.

Figuur 42. Overzicht van sleuf 2 gezien vanuit het zuidwesten.

Figuur 43. Spoor 24 gezien vanuit het zuidoosten.

Figuur 44. Detail van de torenfundering, spoor 34.

Figuur 45. Houten paal (spoor 36) in het zuidoostelijke deel van sleuf 1.

Figuur 46. Voorbeeld van vakwerkwand (uit: Van de Venne, 2008: 23).

Figuur 47. Reconstructie van het kasteel op basis van de onderzoeksresultaten.

Figuur 48. Uitsnede van de bodemkaart van Vlaanderen met daarop geprojecteerd de reconstructie van het kasteel.

Figuur 49. Uitsnede van het Digitaal Hoogte Model van Vlaanderen (DHM) met daarop geprojecteerd de reconstructie van het kasteel.

Figuur 50. Luchtfoto van het onderzoeksgebied met daarop geprojecteerd de reconstructie van het kasteel.

Tabellen

Tabel 1. Archeologische tijdschaal.

Bijlagen

Bijlage 1. Vondstenlijst onderzoeken 1965 en 1971.

Bijlage 2. Sporenlijst proefsleuvenonderzoek.

Bijlage 3. Vondstenlijst proefsleuvenonderzoek.

Bijlage 4. Cd-rom: digitale gegevens onderzoeken/waarnemingen 1965, 1971, 1974, 1990 en onderhavig onderzoek (2009).

RAAP-RAPPORT 1995

Archeologische evaluatie en waardering van een kasteelsite te Schendelbeke
Gemeente Geraardsbergen, Provincie Oost-Vlaanderen

Kaartbijlagen

Kaartbijlage 1. Resultaten booronderzoek.

Kaartbijlage 2. Profielen boorraaien A-A' en B-B'.

RAAP-RAPPORT 1995

Archeologische evaluatie en waardering van een kasteelsite te Schendelbeke
Gemeente Geraardsbergen, Provincie Oost-Vlaanderen

Bijlage 1. Vondstenlijst 1965-1971

Vondsdatum	Categorie	Totaal Aantal	Rand	Wand	Bodem	Oor	Poot	Type	Voorwerp	Diameter randopening (in cm)	Afmetingen (in cm)	Bijzonderheden	Herkomst	Datering	Cock & De Chou, 1978 cat. nr.	Randtype volgens De Grootte, 2008	Collectie	Opmerking
1965	bot	1						bot	menselijke schedel			jong persoon (20 à 25 jaar), naden niet volledig gedicht			34		G. Van Lierde, Schendelbeke	
1965	metaal	1						ijzer	spies		15,8x2,4	huls met gaatje voor klinknagel aan de basis; zijdelings afgeplat blad		14e-1453	33		P. Schotte, Nieuwenhove	
1965	metaal	1						koper	beslagplaatje		4,5x2x0,5	mogelijk van een gordel		14e-1453	32a		G. van Lierde, Schendelbeke	
1965	metaal	1						koper	beslagplaatje		4,2x2x0,5	voorzien van huls; lengte huls: 3,2 cm en diameter: 0,4 cm		14e-1453	32b		G. van Lierde, Schendelbeke	
1965	metaal	1						koper	beslagplaatje		1,8x2,2x0,5			13e-1453	32c		G. van Lierde, Schendelbeke	
1965	keramiek	1						vloertegel			16x16x2,5	roodbakkend, voorzien van geelgroen en bruinrood loodglazuur, versiering in twee tegenover elkaar liggende driehoeken		14e-1453	27		P. Schotte, Nieuwenhove	
1971	keramiek	3						handgevormd	kogelpot					14e-1453			M. Cock, Schendelbeke	
1971	keramiek	178		178				grijsbakkend						14e-1453			M. Cock, Schendelbeke	
1971	keramiek	3		3				grijsbakkend				wand versierd met groeflijnen		14e-1453			M. Cock, Schendelbeke	
1971	keramiek	3		3				grijsbakkend				lichtbruin-grijs baksel		14e-1453			M. Cock, Schendelbeke	
1971	keramiek	8	4	3		1		grijsbakkend	voorraadpot	24,5		worstoor, geprononceerde dekselgeul, minimaal 1 ex.		1400-1453	28a	L48C	M. Cock, Schendelbeke	
1971	keramiek	11		9		2		grijsbakkend	voorraadpot			worstoor		14e-1453	28b		M. Cock, Schendelbeke	3 scherven ontbreken t.o.v. catalogus
1971	keramiek	4	2	2				grijsbakkend	voorraadpot	24,5		geprononceerde dekselgeul, minimaal 1 ex.		1400-1453	28c	L48C	M. Cock, Schendelbeke	1 fragment extra t.o.v. catalogus
1971	keramiek	7	3	4				grijsbakkend	voorraadpot	23		geprononceerde dekselgeul, minimaal 1 ex.		1400-1453	28d	L48C	M. Cock, Schendelbeke	
1971	keramiek	7		6		1		grijsbakkend	voorraadpot			worstoor		14e-1453	28e		M. Cock, Schendelbeke	1 fragment ontbreekt t.o.v. catalogus
1971	keramiek	6	6					grijsbakkend	voorraadpot			geprononceerde dekselgeul, minimaal 1 ex.		1400-1453	28f	L48C	M. Cock, Schendelbeke	
1971	keramiek	7		7				grijsbakkend				geribde buik		1400-1453	28g		M. Cock, Schendelbeke	
1971	keramiek	1			1			grijsbakkend				vlakke bodem		1400-1453	28h		M. Cock, Schendelbeke	
1971	keramiek	7				7		grijsbakkend	voorraadpot			worstoren; minimaal 7 ex.		14e-1453			M. Cock, Schendelbeke	
1971	keramiek	5		4	1			grijsbakkend	kogelpot/tuitpot/kan			bodem met standlob		14e-1453			M. Cock, Schendelbeke	

RAAP-RAPPORT 1995

Archeologische evaluatie en waardering van een kasteelsite te Schendelbeke
Gemeente Geraardsbergen, Provincie Oost-Vlaanderen

Vondstdatum	Categorie	Totaal Aantal	Rand	Wand	Bodem	Oor	Poot	Type	Voorwerp	Diameter randopening (in cm)	Afmetingen (in cm)	Bijzonderheden	Herkomst	Datering	Cock & De Chou, 1978 cat. nr.	Randtype volgens De Grootte, 2008	Collectie	Opmerking
1971	keramiek	3	1	2				grijsbakkend	voorraadpot/ kogelpot			met geprononceerde dekselgeul, minimaal 1 ex.		1400-1453		L37A/L48C	M. Cock, Schendelbeke	
1971	keramiek	3	3					grijsbakkend	voorraadpot			met geprononceerde dekselgeul, minimaal 3 ex.		1400-1453		L48C	M. Cock, Schendelbeke	
1971	keramiek	1	1					grijsbakkend	voorraadpot			met geprononceerde dekselgeul		14e-1453		L47A	M. Cock, Schendelbeke	
1971	keramiek	3	3					grijsbakkend	voorraadpot			minimaal 3 ex.		1400-1453		L48C	M. Cock, Schendelbeke	
1971	keramiek	3	3					grijsbakkend	voorraadpot			minimaal 1 ex.		1400-1453		L48C	M. Cock, Schendelbeke	
1971	keramiek	1	1					grijsbakkend	kamerpot/grape					14e-1453		L143/L124A	M. Cock, Schendelbeke	
1971	keramiek	1	1					grijsbakkend	kamerpot/bloempot					14e-1453		L146	M. Cock, Schendelbeke	
1971	keramiek	1	1					grijsbakkend	kan					1400-1453		L130E	M. Cock, Schendelbeke	
1971	keramiek	2	2					grijsbakkend	kom			2 ex.		1400-1453		lijkt op L113B	M. Cock, Schendelbeke	
1971	keramiek	3	3					grijsbakkend	kom			minimaal 1 ex.		14e-1453		L106/L116C	M. Cock, Schendelbeke	
1971	keramiek	1	1					grijsbakkend	kan?					14e-1453			M. Cock, Schendelbeke	
1971	keramiek	1	1					grijsbakkend	teíl					1300-1375		L59A/L59B	M. Cock, Schendelbeke	
1971	keramiek	1	1					grijsbakkend	teíl					1300-1375		L56A	M. Cock, Schendelbeke	
1971	keramiek	3	1	2				grijsbakkend	teíl			1 ex.		1300-1375		L56A	M. Cock, Schendelbeke	
1971	keramiek	14	14					grijsbakkend	teíl			14 ex.		1300-1453		L57A t/m L57D	M. Cock, Schendelbeke	
1971	keramiek	3			3			grijsbakkend				vlakke bodems, minimaal 3 ex.		14e-1453			M. Cock, Schendelbeke	
1971	keramiek	1			1			grijsbakkend	kan			vlakke bodem		14e-1453			M. Cock, Schendelbeke	
1971	keramiek	8			8			grijsbakkend				bodemfragmenten met standlobben		14e-1453			M. Cock, Schendelbeke	
1971	keramiek	1				1		roodbakkend	steelpan			spaarzaam bruin-oranje loodglazuur; omgeslagen steelrand		14e-1453	29a		M. Cock, Schendelbeke	niet meer aanwezig?
1971	keramiek	2	2					roodbakkend				met oranje-rood loodglazuur		14e-1453	29b		M. Cock, Schendelbeke	niet meer aanwezig?
1971	keramiek	1	1					roodbakkend	teíl			met bruin-rood loodglazuur		14e-1453	29c		M. Cock, Schendelbeke	niet meer aanwezig?
1971	keramiek	2	1	1				roodbakkend				spaarzaam bruin-groen loodglazuur		14e-1453	29d		M. Cock, Schendelbeke	niet meer aanwezig?
1971	keramiek	1	1					roodbakkend				ongeglazuurd		14e-1453	29e		M. Cock, Schendelbeke	niet meer aanwezig?
1971	keramiek	1					1	roodbakkend				spaarzaam bruin-rood glazuur met brandsporen		14e-1453	29f		M. Cock, Schendelbeke	niet meer aanwezig?
1971	keramiek	2		1	1			steengoed	drinkschaaltje			diameter: 13 cm	Siegburg/Beauvais	1325-1453	30a		M. Cock, Schendelbeke	1 wandscherf niet meer aanwezig
1971	keramiek	1	1					steengoed	drinkschaaltje			parallele lijnversiering	Siegburg/Beauvais	1325-1453	30b		M. Cock, Schendelbeke	niet meer aanwezig?
1971	keramiek	1		1				steengoed	eierdop(?)beker			geribde wand en gevlamd	Siegburg/Beauvais	1350-1453	30c		M. Cock, Schendelbeke	niet meer aanwezig?
1971	keramiek	1					1	steengoed				ingeknepen basis, geribde wand met bruin tot donker-oranje glazuur	Brunsum-Schinveld?	14e	30d		M. Cock, Schendelbeke	niet meer aanwezig?

RAAP-RAPPORT 1995

Archeologische evaluatie en waardering van een kasteelsite te Schendelbeke
Gemeente Geraardsbergen, Provincie Oost-Vlaanderen

Vondstdatum	Categorie	Totaal Aantal	Rand	Wand	Bodem	Oor	Poot	Type	Voorwerp	Diameter randopening (in cm)	Afmetingen (in cm)	Bijzonderheden	Herkomst	Datering	Cock & De Chou, 1978 cat. nr.	Randtype volgens De Grootte, 2008	Collectie	Opmerking
1971	keramiek	2						baksteen			28x14x6,5	sporen van kalkmortel		13e-1453	24a		M. Cock, Schendelbeke	inmiddels in twee delen
1971	keramiek	1						baksteen			25x12x5,5	sporen van kalkmortel		13e-1453	24b		M. Cock, Schendelbeke	niet meer aanwezig?
1971	keramiek	1						baksteen			?x13,5-14x7			13e-1453			M. Cock, Schendelbeke	
1971	keramiek	1						dakpan	nokpan		?x?x1,3	roodbakkend, deels geglaazuurd: 7 cm brede band groen glazuur		14e-1453	26c		M. Cock, Schendelbeke	
1971	keramiek	4						daktegel			26,5x16,5x1,5	roodbakkend ongeglazuurd; met resten kalkmortel en rechthoekig nokje		14e-1453	26a		M. Cock, Schendelbeke	inmiddels in vier delen
1971	keramiek	1						daktegel			?x?x1,5	roodbakkend ongeglazuurd met half rond nokje		14e-1453			M. Cock, Schendelbeke	
1971	keramiek	1						daktegel			15,5x?x1,5	roodbakkend, deels geglaazuurd: 9 cm brede band bruin glazuur		14e-1453	26b		M. Cock, Schendelbeke	
1971	keramiek	1						daktegel			14-14,5x?x1,5	hard, paars gebakken, ongeglazuurd		14e-1453	26b		M. Cock, Schendelbeke	
1971	keramiek	1						daktegel			?x?x1,3	roodbakkend, bovenzijde deels groen glazuur		14e-1453			M. Cock, Schendelbeke	
1971	keramiek	1						daktegel			?x?x1,5	roodbakkend, bovenzijde geglaazuurd		14e-1453			M. Cock, Schendelbeke	
1971	keramiek	2		2				IJzertijd/La Tene- scherf				1x met glad oppervlak en 1x met besmeten oppervlak en een gegladde binnenzijde		5e-3e voor Chr.	4		M. Cock, Schendelbeke	waarschijnlijk van elders afkomstig
1971	metaal	3						ijzer	nagel			ronde nagelkop, stift rechth doorsn.; lengte 5,5, 6,4 en 6,8 cm		14e-1453	31		M. Cock, Schendelbeke	
1971	metaal	1						ijzer	muurhaak					14e-1453			M. Cock, Schendelbeke	
1971	natuursteen	1						kalksteen: Ledesteen	spuwer		30x38x18	ingekapte gleuf		14e-1453	25a			ingemetseld in Pijlekaartstraat 101
1971	natuursteen	1						kalksteen: Ledesteen	raam- of deurtracering		25x35x11	met ijzeren draaipin voor scharnier		14e-1453	25b		M. Cock, Schendelbeke	
1971	natuursteen	1						kiezels			4x3x1	plat					M. Cock, Schendelbeke	
1971	natuursteen	1						onbekend									M. Cock, Schendelbeke	
1971	bot	5						rund				diverse onderdelen van botten			35a t/m e		M. Cock, Schendelbeke	niet meer aanwezig?
1971	bot	2						rund	tand			bovenkaak			35f en g		M. Cock, Schendelbeke	niet meer aanwezig?
1971	bot	1						varken				onderkaakfragment met tand			35h		M. Cock, Schendelbeke	niet meer aanwezig?
1971	bot	1						paard				schouderblad			35i		M. Cock, Schendelbeke	niet meer aanwezig?
1971	bot	1						onbekend									M. Cock, Schendelbeke	

RAAP-RAPPORT 1995

Archeologische evaluatie en waardering van een kasteelsite te Schendelbeke
Gemeente Geraardsbergen, Provincie Oost-Vlaanderen

Bijlage 2. Sporenlijst proefsleuven- onderzoek

Put	Spoor	Hoogte (cm +TAW)	Diepte (cm -Mv)	Diepte (in cm - vlak)	Kleur	Textuur	Bijmenging	IJzer/Mangaan	Plantenresten	Schelpresten	Houtskool	Fosfaat	Puin	Interpretatie	Baksteenformaat (variëtebreedte)	Vondstnummer	Associatie met spoor	Opmerking
1	1	1540	20		lichtbruin	klei sterk siltig							veel fragmenten	grachtvulling/puinlaag			15, 29, 32, 33	
	2	1430	130	30	grijs	klei matig siltig	zwak humeus		spoor	schelpgruis				natuurlijk:		10		
	3	1400	160		donkergrijsbruin	klei matig siltig	matig humeus		weinig					natuurlijk:				
	4	1558	1558	20-30	donkerbruingrijs	klei sterk siltig	matig humeus						enkel fragment	bouwvoor		1		humeuzer dan spoor 5
	5	1560	1560	20-30	bruingrijs	klei sterk siltig	matig humeus				enkele spikkel		enkel fragment	bouwvoor				minder humeus dan spoor 4
	6	1525	20		bruingrijs	klei matig siltig							veel fragmenten	uitbraaksleuf spoor 16		21		
	7	1540	20		bruingrijs	klei matig siltig							fragmenten	oude proefsleuf 1971 (nr. 4)			19, 27	
	8	1540	20	30	bruingrijs	klei matig siltig	zwak humeus				enkele spikkel		enkel fragment	menglaag			28	
	9	1520	30		lichtbruingrijs	klei matig siltig		veel Fe- en Fm- vlekken					enkel fragment	insteek spoor 16		10		met lichtgrijze vlekken
	10	1520	30		bruingrijs	klei matig siltig		veel Fe- en Fm- vlekken						insteek spoor 16		9		
	11	1510	60	30-50	lichtgrijsbruin	klei matig siltig		enkele Fe- en Fm- vlekken						natuurlijk:				met lichtgrijze vlekken
	12	1500	60	40	lichtgrijs	klei matig siltig		veel Fe- en Fm- vlekken						natuurlijk:				
	13	1430	120	20	lichtgrijs	klei matig siltig		enkele Fe- en Fm- vlekken						natuurlijk:				
	14	1444	104	36-40	oranjerood									grondboog	24,5-25x11-11,5x6-7,5		16, 23	
	15	1467	81		rood									los muurfragment in gracht	24x12x5,5		1	
	16	1512	36	>192	rood									muur	24-25,5x12-13x5,5-6		14, 23	
	17	1506	42		blauwgrijs									losse steen in uitbraaksleuf			20	veldsteen
	18	1510	38		blauwgrijs									losse steen in uitbraaksleuf			20	veldsteen
	19	1509	39		bruingrijs	klei matig siltig	zwak humeus						enkel fragment	oude proefsleuf 1971 (nr. 4)			7, 27	
	20	1509	39		donkerbruingrijs	klei matig siltig	zwak humeus						enkel fragment	uitbraaksleuf spoor 16			22	
	21	1509	39		rood									los brok in uitbraaksleuf			6	
	22	1509	39		roodgrijs	klei matig siltig	zwak humeus						fragmenten	uitbraaksleuf spoor 16			20	
2	23	1514	36		rood									muur	24-25x11,5-13x5,5-6		24, 25, 34	
	24	1503	56		grijsblauw									muur			23, 25, 34	natuurstenen deel spoor 23
	25	1468	80		lichtgrijs									mortellaagje			23, 24, 34	onderdeel sporen 23 en 24
	26	1514	36		rood									los baksteenpuin				uitbraak spoor 23
	27	1506	44		grijsbruin	klei matig siltig							veel fragmenten	oude proefsleuf 1971 (nr. 4)			7, 19	
	28	1514	36		bruingrijs	klei sterk siltig	zwak humeus						fragmenten	antropogene laag			8	
	29	1504	46		grijs	klei sterk siltig	zwak humeus						veel fragmenten	grachtvulling/puinlaag			1, 32, 33	veel baksteenpuin

RAAP-RAPPORT 1995

Archeologische evaluatie en waardering van een kasteelsite te Schendelbeke
Gemeente Geraardsbergen, Provincie Oost-Vlaanderen

Put	Spoor	Hoogte (cm +TAW)	Diepte (cm -Mv)	Diepte (in cm - vlak)	Kleur	Textuur	Bijmenging	IJzer/Mangaan	Plantenresten	Schelpresten	Houtskool	Fosfaat	Puin	Interpretatie	Baksteenformaat (variatiebreedte)	Vondstnummer	Associatie met spoor	Opmerking
	30	1483	58		donkerbruingrijs	klei matig siltig	zwak humeus						fragmenten	puinlaag				
	31	1475	66		blauwgrijs	klei matig siltig							veel fragmenten	uitbraaksleuf spoor 23, 24, 34				
	32	1475	66		grijs	klei matig siltig	zwak humeus						fragmenten	grachtvulling/puinlaag			1, 29, 33	
	33	1484	64		grijsbruin	klei sterk siltig	sterk humeus						veel fragmenten	grachtvulling/puinlaag			1, 32, 29	als 32 maar met meer puin
	34	1429	112		rood									muur	niet kunnen nemen		23, 24, 25	
1	35	1380	171		bruinzwart									houten paal				eiken?
1	36	1410	144		bruinzwart									houten paal				eiken
2	37	1365	183		bruinzwart									houten balk				eiken?

Bijlage 3. Vondstenlijst proefsleuven- onderzoek

Vondstnummer	Spoornummer	Categorie	Totaal Aantal	Rand	Wand	Bodem	Oor	Poot	Type	Voorwerp	Afmetingen (in cm)	Bijzonderheden	Herkomst	Datering	Literatuur
1	4	keramiek	1	1					grijsbakkend	tuit/kookpot				14e-1453	
2	36	hout	1						eikenhout	paal	30x7x7 cm	omtrek: 24 cm; een zijde is half rond		971-1015	
3	1	keramiek	1						baksteen	bouwmateriaal	?x?x5	rood-oranje		13e-14e	
	1	keramiek	1						baksteen	bouwmateriaal	?x12x5,5	rood-oranje		13e-14e	
	1	keramiek	1						baksteen	bouwmateriaal	?x11,5-12x5,5	rood-oranje		13e-14e	
	1	keramiek	1						baksteen	bouwmateriaal	24x11,5-12x5,5	rood-oranje		13e-14e	
	1	keramiek	1						baksteen	bouwmateriaal	?x11x5,5	donkerrood		13e-14e	
	1	keramiek	1						baksteen	bouwmateriaal	?x10,5x5	donkerrood		13e-14e	
	1	keramiek	1						baksteen	bouwmateriaal		rood-paars; voorzien van groen zoutglazuur met nop-versiering		13e-14e	
	1	keramiek	1						daktegels	bouwmateriaal	?x?x1,5	rood-oranje		13e-1453	
	1	keramiek	1						daktegels	bouwmateriaal	?x?x1,5-2	rood-paars; versinterd?		13e-1453	
	1	keramiek	1						vloertegel	bouwmateriaal	16x16x2,7	rood-oranje; bruinrood en geelgroen loodglazuur in een patroon van tegenover elkaar gelegen rechthoekige driehoeken		13e-1453	Cock & De Chou, 1978: 26
4	1	natuursteen	2						leperiaan-kalksteen	bouwmateriaal	>23x16-17x9,5 cm	aan een zijde rechthoekig bekapt (9,5 cm), overige half rond; steen heeft in doorsnede D-vorm	Dendervallei tussen Ninove en Geraardsbergen		Dusar, e.a., 2009: 345-351
5	1	keramiek	2						baksteen	bouwmateriaal		brok bruin-rood		13e-14e	
	1	keramiek	1						baksteen	bouwmateriaal	?x12x5	rood-oranje		13e-14e	
	1	keramiek	1						baksteen	bouwmateriaal	?x12x5,5	rood-oranje		13e-14e	
	1	keramiek	1						baksteen	bouwmateriaal	?x11x5	rood-oranje		13e-14e	
	1	keramiek	1						baksteen	bouwmateriaal	?x11,5x5,5	rood-oranje met mortel		13e-14e	
	1	keramiek	1						baksteen	bouwmateriaal	?x11x6	rood-oranje met mortel		13e-14e	
	1	keramiek	1						baksteen	bouwmateriaal	?x11-11,5x5	rood-oranje		13e-14e	
	1	keramiek	1						baksteen	bouwmateriaal	24x11x5,5	rood; met grasafdruk		13e-14e	
	1	keramiek	1						baksteen	bouwmateriaal	?x11,5x5,5	rood met mortel		13e-14e	
	1	keramiek	1						baksteen	bouwmateriaal	?x12x5,5	rood met mortel		13e-14e	
	1	keramiek	1						baksteen	bouwmateriaal	?x11-11,5x5	donkerrood met mortel		13e-14e	
	1	keramiek	1						baksteen	bouwmateriaal	?x11x6	donkerrood met mortel		13e-14e	
	1	keramiek	1						baksteen	bouwmateriaal	?x?x5	paars-rood; secundair verbrand?		13e-14e	
	1	keramiek	1						baksteen	bouwmateriaal	18,5x11x4,5	paars-rood met mortel		13e-14e	
	1	keramiek	1						baksteen	bouwmateriaal	21,5x11x5	paars-rood met mortel		13e-14e	
	1	keramiek	1						daktegels	bouwmateriaal	?x?x2	rood-oranje		13e-1453	

RAAP-RAPPORT 1995

Archeologische evaluatie en waardering van een kasteelsite te Schendelbeke
Gemeente Geraardsbergen, Provincie Oost-Vlaanderen

Vondsnummer	Spoornummer	Categorie	Totaal Aantal	Rand	Wand	Bodem	Oor	Poot	Type	Voorwerp	Afmetingen (in cm)	Bijzonderheden	Herkomst	Datering	Literatuur
6	1	natuursteen	1						porfier	bouwmateriaal	>15x>18x14	sterk verweerd; groot rechthoekig blok	Lessines		Dusar, e.a., 2009: 455-460
	1	natuursteen	1						veldsteen	bouwmateriaal	>15x>15x15		Zuidelijk Oost-Vlaanderen en aangrenzend Henegouws gebied		Dusar, e.a., 2009: 503-509
	1	natuursteen	1						leisteel	bouwmateriaal	?x10,3x0,5	grijs			
7		mortel	1							bouwmateriaal		brokje			
		keramiek	2						leem	bouwmateriaal		een exemplaar; driehoekig; mogelijk onderdeel vakwerkbouw			
		keramiek	3						baksteen	bouwmateriaal		brokjes		13e-14e	
		keramiek	1						baksteen	bouwmateriaal	?x13,5x6,5	rood met mortelresten		13e-14e	
		keramiek	1						baksteen	bouwmateriaal	?x14x6,5	rood		13e-14e	
		keramiek	1						dakteg	bouwmateriaal	?x?x2-2,7	rood met geel-groen glazuur		13e-1453	
		keramiek	1						dakteg	bouwmateriaal	24,7x?x1,5	paars-rood; gedeeltelijk versinterd; nokje aanwezig		13e-1453	
		keramiek	1						dakteg	bouwmateriaal	?x?x1,5	rood		13e-1453	
		keramiek	1						dakteg	bouwmateriaal	?x?x1,5	grijs met rode kern		13e-1453	
8		natuursteen	1						leisteel	bouwmateriaal	?x?x0,5	grijs			
		natuursteen	1						veldsteen	bouwmateriaal	?x?x6,5		Zuidelijk Oost-Vlaanderen en aangrenzend Henegouws gebied		Dusar, e.a., 2009: 503-509
9		natuursteen	1						porfier	bouwmateriaal	?x?x10	onverweerd	Lessines		Dusar, e.a., 2009: 455-460
		natuursteen	1						porfier	bouwmateriaal	?x?x8	onverweerd	Lessines		Dusar, e.a., 2009: 455-460
10	2	bot	1						dierlijk			natuurlijk			
11		keramiek	2		1	1			grijsbakkend			vlakke bodem		14e-1453	
		natuursteen	2						leisteel	bouwmateriaal	?x?x0,5	groen-grijs			
		natuursteen	1						veldsteen	bouwmateriaal	?x?x4,5-5	een rechtbekapte zijde	Zuidelijk Oost-Vlaanderen en aangrenzend Henegouws gebied		Dusar, e.a., 2009: 503-509
		natuursteen	1						veldsteen	bouwmateriaal	31x5-7x6-8		Zuidelijk Oost-Vlaanderen en aangrenzend Henegouws gebied		Dusar, e.a., 2009: 503-509
		natuursteen	1						porfier	bouwmateriaal	?x8x18		Lessines		Dusar, e.a., 2009: 455-460
12		keramiek	3		1				grijsbakkend			donkergrijs		14e-1453	
		keramiek	1		1				roodbakkend			uitwendig: geel-groen loodglazuur; inwendig: spaarzaam glazuur		14e-1453	
		keramiek	1		1				roodbakkend	grape(?)		ooraanzet aanwezig; uitwendig voorzien van donkergroen loodglazuur		14e-1453	
13		keramiek	1						baksteen	bouwmateriaal	24x12x6	rood-oranje; met een afgeschuide hoek		13e-14e	
		keramiek	1						baksteen	bouwmateriaal	24,5x12x6	rood-oranje; met mortelresten		13e-14e	
		keramiek	2						baksteen	bouwmateriaal	24,5x12x6,5	rood-oranje; waarvan 1 met mortelresten		13e-14e	
		keramiek	1						baksteen	bouwmateriaal	?x11,5x6	rood		13e-14e	
		keramiek	1						baksteen	bouwmateriaal	?x12x6	rood		13e-14e	
		keramiek	11						dakteg	bouwmateriaal	?x?x1,5-2	rood-paars; secundair verbrand; versinterd glazuur, waarvan 2 ex. aan elkaar versmolten		13e-1453	
		keramiek	2						dakteg	bouwmateriaal	?x?x1,5	rood-paars; secundair verbrand; versinterd glazuur, een exemplaar		13e-1453	
		keramiek	1						dakteg	bouwmateriaal	?x?x1,5	rood-oranje, nokje aanwezig		13e-1453	

RAAP-RAPPORT 1995

Archeologische evaluatie en waardering van een kasteelsite te Schendelbeke
Gemeente Geraardsbergen, Provincie Oost-Vlaanderen

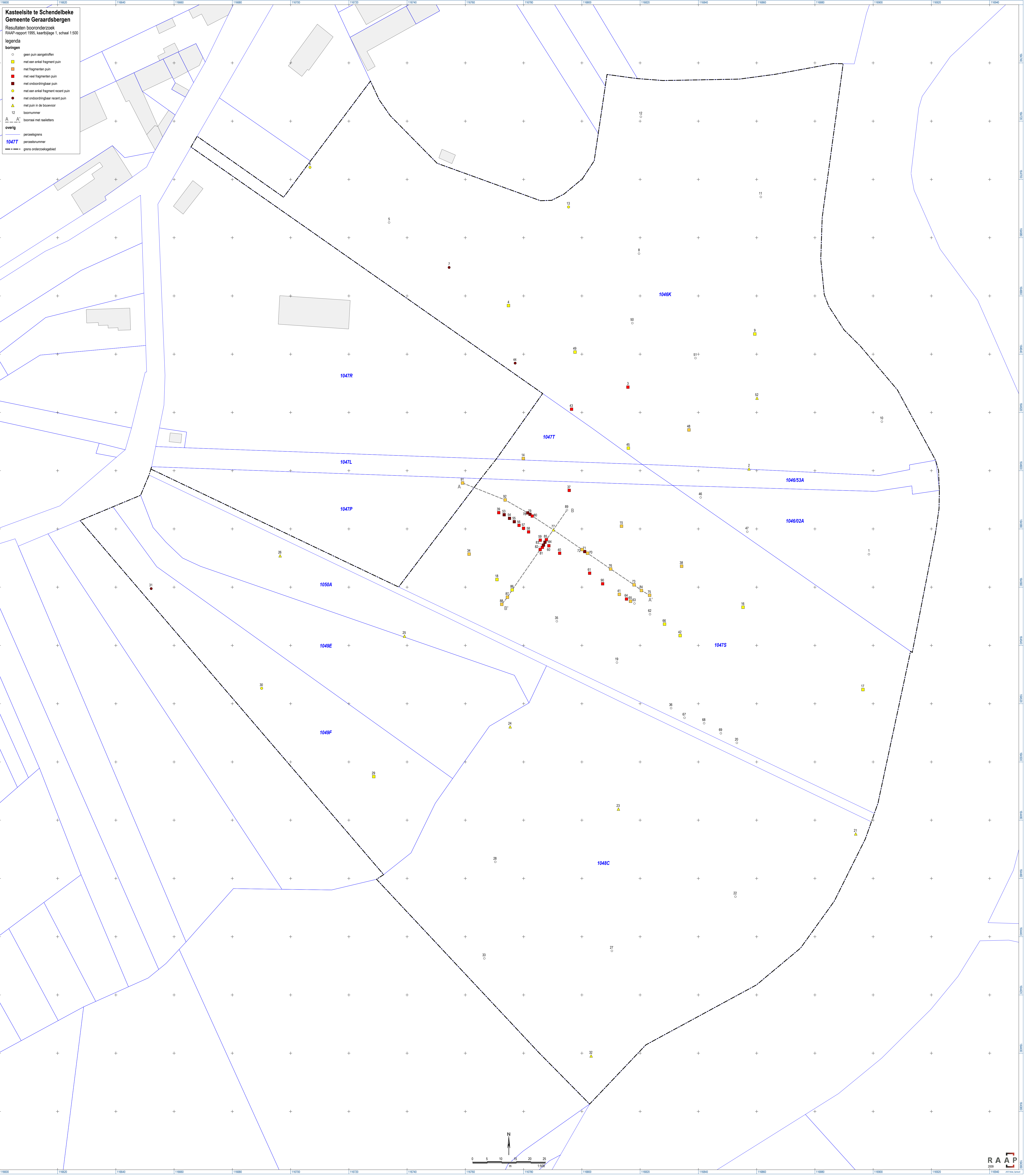
Vondstnummer	Spoornummer	Categorie	Totaal Aantal	Rand	Wand	Bodem	Oor	Poot	Type	Voorwerp	Afmetingen (in cm)	Bijzonderheden	Herkomst	Datering	Literatuur
		keramiek	4						daktegel	bouwmateriaal	?x?x1,5-2	rood-oranje		13e-1453	
14		natuursteen	2						veldsteen	bouwmateriaal	?x?x3		Zuidelijk Oost-Vlaanderen en aangrenzend Henegouws gebied		Dusar, e.a., 2009: 503-509
		natuursteen	1						porfier	bouwmateriaal	>35x>22x9	onverweerd	Lessines		Dusar, e.a., 2009: 455-460
		natuursteen	3						leisteel	bouwmateriaal	?x?x0,5	grijs, waarvan 2 met spijkergat			
15		keramiek	1						baksteen	bouwmateriaal	24x11,5x6,5	rood		13e-14e	
		keramiek	1						baksteen	bouwmateriaal		rood, buitenzijde verglaasd		13e-14e	
		keramiek	2						daktegel	bouwmateriaal	?x?x1,6	rood met glazuurband; bij een exemplaar is de glazuurband 6,5 cm breed		13e-1453	
		keramiek	4						daktegel	bouwmateriaal	?x?x1,5	rood, licht gekromd		13e-1453	
		keramiek	1						daktegel	bouwmateriaal	?x?x1,6	rood, licht gekromd met nokje		13e-1453	
		keramiek	1						daktegel	bouwmateriaal	?x?x1,5	rood, licht gekromd met nokje		13e-1453	
16		keramiek	1			1			grijsbakkend			met standlobben		14e-1453	
		keramiek	1		1				gedraaid			grofgemagerd		14e-1453	
17		natuursteen	1						veldsteen	bouwmateriaal	20x12x5	driehoekig met mortelresten	Zuidelijk Oost-Vlaanderen en aangrenzend Henegouws gebied		Dusar, e.a., 2009: 503-509
		natuursteen	1						leisteel	bouwmateriaal	9x17x0,6	grijs met mortel en spijkergat in de mortel			
18		metaal	1						(smeed)ijzer	bouwmateriaal		spijker, ronde nagelkop en rechthoekige stift			
		metaal	1						ijzer	bouwmateriaal		haak			
19		keramiek	1						dakpan	bouwmateriaal	?x?x1,5	rood, nokpan?		13e-1453	
		keramiek	1						dakpan	bouwmateriaal	?x?x2	rood met glazuurresten, nokpan?		13e-1453	

RAAP-RAPPORT 1995

Archeologische evaluatie en waardering van een kasteelsite te Schendelbeke
Gemeente Geraardsbergen, Provincie Oost-Vlaanderen

Bijlage 4. CD-rom

Digitale gegevens onderzoeken/waarnemingen 1965, 1971, 1974, 1990 en onderhavig onderzoek (2009).

Kasteelsite te Schendelbeke
Gemeente Geraardsbergen
 Resultaten booronderzoek
 RAAP-rapport 1995, kaartbladzijde 1, schaal 1:500

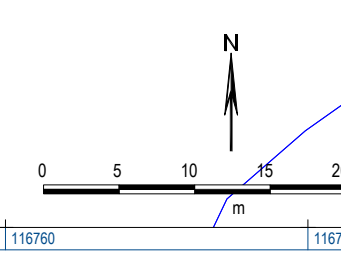
legenda

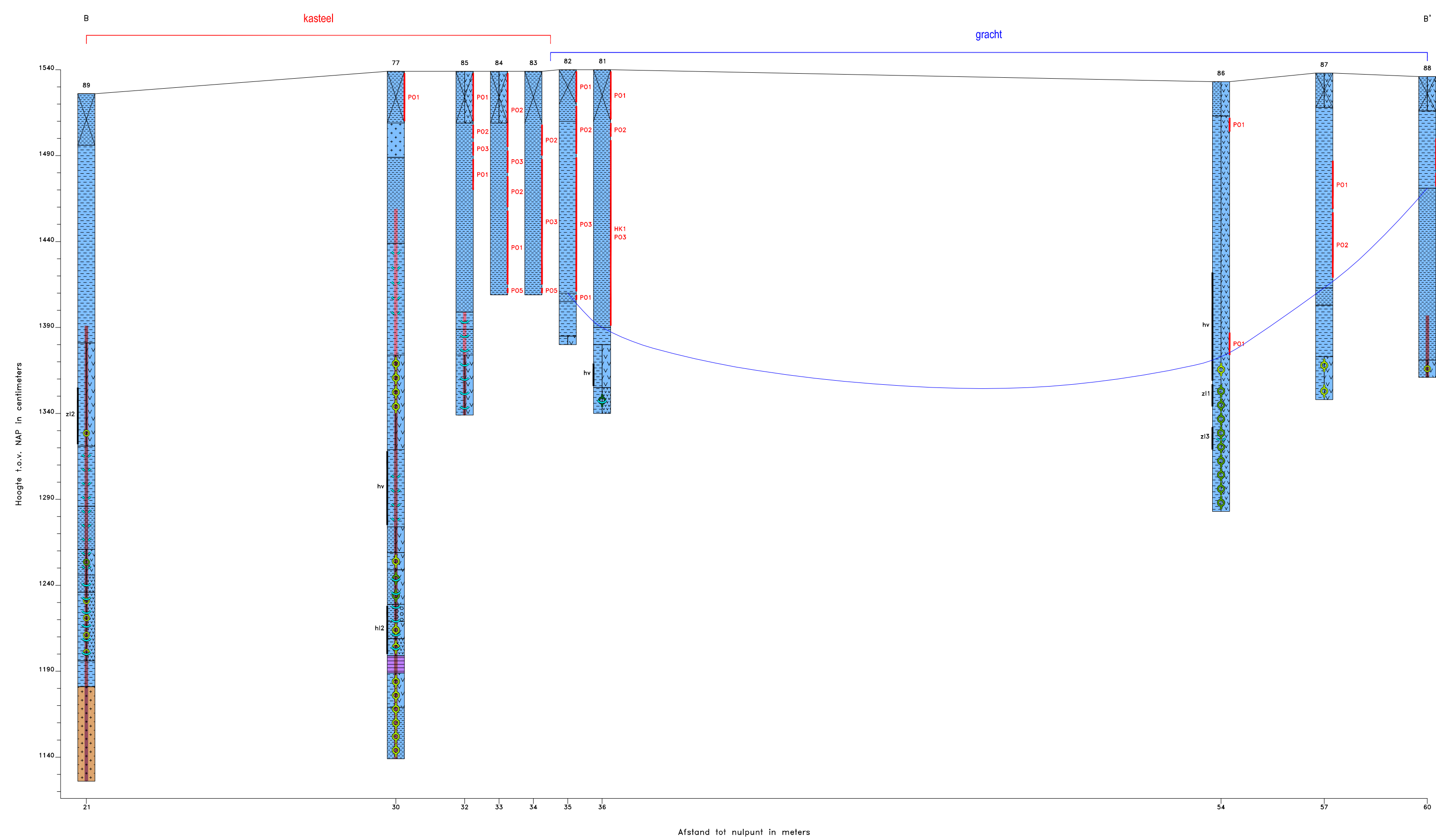
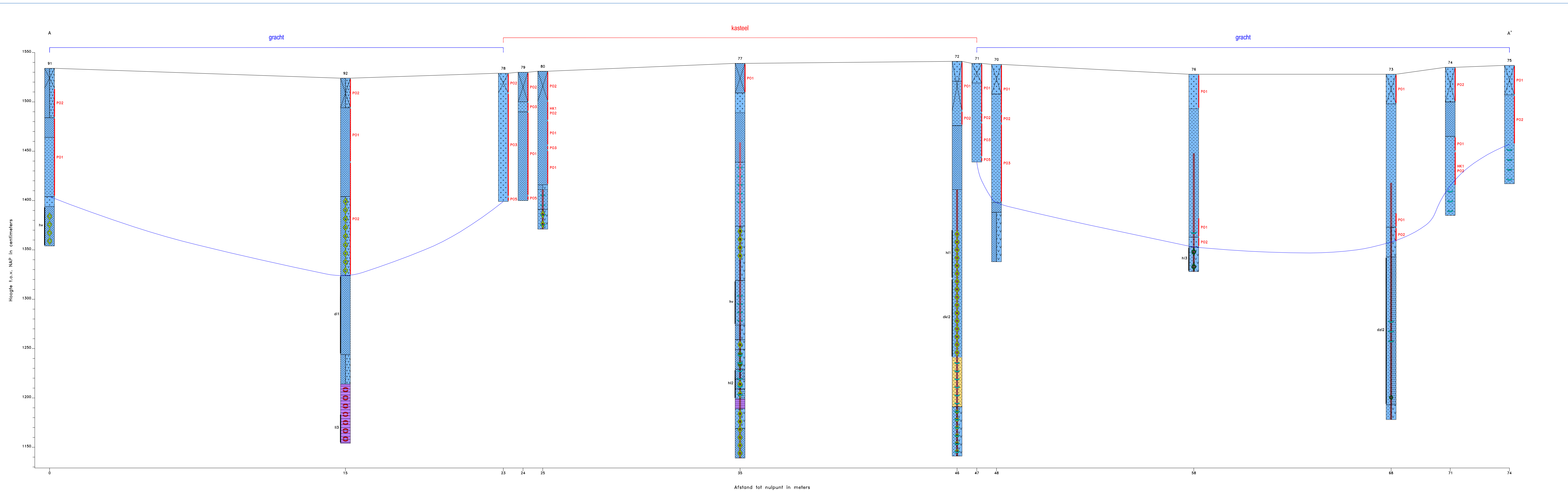
boringen

- geen puin aangehouden
- met een enkel fragment puin
- met fragmenten puin
- met veel fragmenten puin
- met ondoordringbaar puin
- met een enkel fragment recent puin
- met ondoordringbaar recent puin
- ▲ met puin in de bouwvoor
- 12 boomruimte
- ▲ boortraal met waakletters

overig

- perceelsgrens
- 1047T perceelnummer
- grens onderzoeksgebied

Kasteelsite te Schendelbeke
Gemeente Geraardsbergen
 Profielen booraaan A-A' en B-B'
 RAAP-rapport 1995, kaartbladz 2

Legenda

zand	zwak zandig	spoor hout	bouwvoor	enkele spijkel houtskool
kei	sterk zandig	weelig hout	okside en reduce verschijnselen	enkel fragment puin (onbepaald)
veen	mineraalrjm	veel hout	volledig gereduceerd	fragmenten puin (onbepaald)
leem	sterk siltig	spoor plantresten		veel fragmenten puin (onbepaald)
	ultra siltig	weelig plantresten		ondoorstroombare puinlaag (onbepaald)
	zwak humeus	veel plantresten		
	matig humeus	schiepfragment		
	sterk humeus	schiepfragment		
		schiepcomplex zwel water		

H01 enkele zandlagen
 H02 enkele detritlagen
 H03 enkele humuslagen
 H04 veel dunne zandlagen
 H05 veel dikke zandlagen
 H06 veel dunne siltlagen
 H07 veel dikke siltlagen
 H08 veel dunne humuslagen
 H09 veel dikke humuslagen
 H10 spoor hout
 H11 weelig hout
 H12 veel hout
 H13 spoor plantresten
 H14 weelig plantresten
 H15 veel plantresten
 H16 schiepfragment
 H17 schiepfragment
 H18 schiepcomplex zwel water